DISSERTATIONES
LITTERARUM ET
CONTEMPLATIONIS
COMPARATIVAE
UNIVERSITATIS
TARTUENSIS
27

IGOR KOTJUH

Igor Severjanin Eesti kirjandusväljal ja Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi kujunemine (1918–1941)

DISSERTATIONES LITTERARUM ET CONTEMPLATIONIS COMPARATIVAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS
27

DISSERTATIONES LITTERARUM ET CONTEMPLATIONIS COMPARATIVAE
UNIVERSITATIS TARTUENSIS
27

IGOR KOTJUH

Igor Severjanin Eesti kirjandusväljal ja Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi kujunemine (1918–1941)

TARTU ÜLIKOOL
kirjastus
1632

Kirjanduse ja teatriteaduse osakond, kultuuriteadste instituut, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, Tartu Ülikool

Doktoritöö on lubatud kaitsmisele filosoofiadoktori kraadi taotlemiseks eesti kirjanduse erialal Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi nõukogu otsusega 27. augustil 2025.

Juhendajad: kaasprofessor Mart Velsker (Tartu Ülikool), dr Aija Sakova (Tallinna Ülikool)

Oponent: dr Mika Pylsy (Soome Kirjanduse Selts)

Kaitsmine: 29. oktoobril kell 14.00 TÜ senati saalis

ISSN 1406-913X (trükis)
ISBN 978-9908-57-013-6 (trükis)
ISSN 2806-2388 (pdf)
ISBN 978-9908-57-014-3 (pdf)

Autoriõigus: Igor Kotjuh 2025

Tartu Ülikooli Kirjastus
www.tyk.ee

***

Severjanin on puhas majesteetlikkus – aga ta on küllalt suur, et langeda alla ja kummardada teisi. Tema süda on vaba kadedusest ja vaba mürgist. Tal on rõõmu süütust.

/Helsingi, 1922/

Edith Södergran (1987: 36)

***

Elan juba kolmteist aastat Eestis, külma Soome lahe panklikul, ent kütkestaval lõunarannikul, keset männimetsa, mis on täis arvutuid kaladest kubisevaid järvi. Ühel kiirevoolulisel jõel on seitse koske või kärestikku. Jõgi kihab forellidest; ta voolab nii lähedalt minu majast mööda, et kui aken on avatud, kostab tema nõiduslik kohin mu kõrvu.

Ma elan väikeses kalurikülas ja kasutan selle tagasihoidliku, tööka ja rahumeelse rahva külalislahkust ja vastutulelikkust. Olen täielikult pühendunud oma lemmikkunstile ja olen peaaegu õnnelik… muidugi sel määral, kui saab üldse õnnelik olla inimene, kes on kaotanud oma isamaa, suure maa, mida ta jumaldas ja kus teda armastati.

Paraku rebib karm kitsikus mind nii mõnigi kord välja sealse Põhjamaa looduse rüpest, mida ma lapsest saati nii väga armastan, ja sunnib minema mujale otsima vahendeid eluks, mis on enam kui tagasihoidlik, ent siiski kütkestav ning kaitstud inimliku kergluse eest, askeetlik ja poeetiline.

Ma lahkun siis kurbusega oma armsatest sõpradest, oma idüllilise elu ustavatest kaaslastest – sulepeast ja õngest – ja sõidan Läände… sest Ida – päikese ja ka minu sünnimaad – ikestavad barbarid, keda Euroopa ei mõista, kuid kes ilmuvad ka tsiviliseeritud Läände, mis on päikese haud ja saab võib-olla ka minu hauaks.

/Belgrad, 10. XII 1930/

Igor Severjanin (1987: 36)

SISUKORD

ARTIKLITE LOEND 9
EESSÕNA 10
SISSEJUHATUS 15
1. TÖÖ FOOKUS 20
1.1. Hüpoteesid 20
1.2. Uurimisküsimused 21
2. TEOREETILINE RAAMISTIK, PÕHIMÕISTED JA METODOLOOGIA 22
2.1. Teoreetiline raamistik 22
2.1.1. Kirjandusväli 23
2.1.2. Transkeelsus, algajad kakskeelsed 24
2.1.3. Hübriididentiteet ja kolmas ruum 25
2.1.4. Sotsiaalne identiteet ja enesekategoriseerimise teooria 27
2.2. Põhimõisted 29
2.2.1. Emigrantlik kultuur 29
2.2.2. Diasporaa 29
2.2.3. Identiteet 30
2.2.4. Integratsioon 31
2.2.5. Vähemusrahvus 31
2.2.6. Pagulaskirjandus 31
2.2.7. Pagulane *vs*. põgenik 32
2.2.8. Retseptsioon 32
2.2.9. Mitmekeelsuse poeetika 33
2.3. Metodoloogia 33
2.3.1. Võrdlev-ajalooline lähenemine 33
2.3.2. Identiteediteooria 34
2.3.3. Lähilugemine 35
2.3.4. Retseptsioonianalüüs 36
2.3.5. Töö arhiiviga 38
3. IGOR SEVERJANINI ELULOOLIST JA SOTSIOKULTUURILIST TAUSTA 39
3.1. Kodakondsus 42
3.2. Seos Eesti kirjandusväljaga 44
3.3. Emigrantliku kogemuse aspektid 46
4. VARASEMAD KÄSITLUSED SEVERJANINIST 49
4.1. Eesti uurijad 49
4.2. Venemaa uurijad 52
4.3. Tühimikud ja uurimislüngad 53
5. ARTIKLITE KOKKUVÕTE JA UURIMISTULEMUSED 55

5.1. Artiklite kokkuvõte 55
5.1.1. I artikkel 55
5.1.2. II artikkel 56
5.1.3. III artikkel 57
5.2. Hüpoteeside kinnitused artiklite põhjal 58
5.3. Vastused uurimisküsimustele artiklite põhjal 58
5.4. Artiklites tõstatatud uurimusküsimuste süntees 59
6. DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED 61
6.1. Töö tähendus Eesti kirjandusväljal 61
6.2. Teoreetilised järeldused 62
6.3. Hübriididentiteet ja muukeelne eesti kirjandus 62
KOKKUVÕTE 64
SUMMARY 66
KASUTATUD ALLIKAD 68
ARTIKLID 75
ELULOOKIRJELDUS 144
CURRICULUM VITAE 146

ARTIKLITE LOEND

I. Kotjuh, Igor 2023a. Tõrked Eesti venekeelse kirjanduse omaks tunnistamisel 1918–1940. Igor Severjanini juhtum. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 555−574. https://doi.org/10.54013/kk786a1

II. Kotjuh, Igor 2024. Eesti keel Igor Severjanini loomingus. Hübriididentiteeti toetav transkeelsus. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 902–919. https://doi.org/10.54013/kk802a2

III. Kotjuh, Igor 2025. Rahvuskultuurilisest enesemääratlemisest eesti kirjandusloos. Igor Severjanini hübriididentiteedi peegeldus luulekogus „Klassikalised roosid" (1931). – Methis. Studia humaniora Estonica, nr 35, lk 267–289. https://doi.org/10.7592/methis.v28i35.25578

EESSÕNA

Käesoleva doktoritöö teema on suuresti isiklikust kogemusest välja kasvanud: lapsepõlvest, professionaalsest tegevusest, tutvumisest Igor Severjanini elulooga. Kõigepealt lapsepõlv – just siis puutusin identiteediteemaga esmakordselt kokku, kuigi keegi ei hoiatanud mind selle eest. Aeg ja olud olid sellised.

Sündisin 1978. aastal Võrus, kus looduse lähedus, oma keel ja kultuur loovad ainulaadse keskkonna. Tollal eksisteeris Nõukogude Liit ja valitses „stagnatsioon" (застой), ent eestlaste jaoks tähendas see jätkuvat sisemist vastupanu – nad teadsid oma ajalugu ja kultuuri. Mu isa oli Võrumaal elav vene keelt kõnelev inimene, keda kasvatas ema – minu vanaema –, kes oli sündinud Eesti Vabariigi ajal Petseris. Ta rääkis oma pojaga seto[1] ja vene keeles.

Mu ema on pärit Põhja-Ukrainast, Tšernihivi lähistelt, väikesest külast. Teda kasvatas tema ema, minu valgevenelasest vanaema. Ukrainlasest isa suri noorena raske haiguse tõttu. Nii möödus mu lapsepõlv Eestis, kuid suved veetsin Ukrainas ja Valgevenes. Kodune keel Võrus oli vene keel – NSV Liidu ühine suhtluskeel. Käisin venekeelses koolis, aga mu hoovisõbrad olid eestlased, kellega rääkisin eesti keeles. Võru vanaemaga suhtlesin võru keeles ja suvel tuli taas ümber lülituda ukraina või valgevene keelele. Üks laps ja viis keelt: eesti, vene, võru, ukraina, valgevene. Ja ikka see küsimus: kes ma olen, kui iga keel, millega olen üles kasvanud, tundub kodune ja omane?

Tõlkisin juba varakult, liikudes eri keelepaaride vahel – mõttes, keeles ja maailmatajus. Peas hakkas tööle tõlkija, keelefilosoof, kirjutaja ja unistaja. Keskkooli lõpus hakkasin kirjutama luulet. Loomulikult on mu loomingus mitukümmend identiteediga seotud luuletust, mida võib leida igast raamatust. Praeguseks on mul 12 raamatut – 6 eesti keeles ja 6 vene keeles. Hiljem lisandusid luuletaja ja tõlkija kõrvale teised rollid: ürituste korraldaja, kirjastaja, kriitik ja lõpuks teadlane. Selgus, et igas rollis kerkisid üles identiteediga seotud küsimused.

Mida enam süvenesin 20. sajandi alguse kirjanduslukku, seda selgemaks sai, et identiteediküsimus oli aktuaalne juba Eesti Vabariigi eelsel ajal. Sellele mõtteviisile on iseloomulik nooreestlaste 1905. aastal ilmunud almanahhis sõnastatud loosung „Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks" (Suits 1905: 17), mis on ilmekas näide identiteedi mõtestamisest. Samm-sammult viis see tee mind Igor Severjaninini. Siis panin tähele, et mu nimekaim tegeles sajand varem sarnaste küsimustega, mis pakuvad mulle praegu intellektuaalset pinget. Üsna kiiresti mõistsin, et Severjanin on tänapäevani osaliselt avastamata autor. Ehkki tema nimi on kirjandushuvilisele üldiselt tuttav ja temast on kirjutatud mitmeid käsitlusi, leidub tema loomingus ja retseptsioonis rohkelt tahke, mida pole seni põhjalikult uuritud. Teda ei ole eluajal ega hiljem suuresti mõistetud. Ta on jäänud bravuurse modernisti kuvandisse, kes mängis neologismide ja foneetikaga, kelle

[1] Seto ja võru keel on teineteisele lähedased, kuid erinevad kirjakeelsest eesti keelest märkimisväärselt.

loomingus vormiline mäng tihtipeale varjutas sisulise tasandi. Ent see oli tema loomingu varane faas. Hiljem eelistas Severjanin, vastupidi, sisu vormile ja püüdis ennast määratleda mitme rahvuskultuurilise identiteediga loojana.

See oli mu esialgne hüpotees, kui hakkasin põhjalikumalt lugema tema tekste: luulet, kirju, esseistikat, intervjuusid. Minu intuitiivsed arusaamad leidsid sageli kinnitust. Juba enne doktoritööga alustamist, 2012. aastal olin temast kirjutanud: „Severjaninil on potentsiaali olla märgatud kahes kontekstis: Venemaa luuletajana ja eesti kirjanduse venekeelse autorina" (Kotjuh 2012: 137).

Mõistsin, et olen suure süžee juures, mis väärib põhjalikku teaduslikku käsitlust. Järkhaaval muutusin Severjanini mõttekaaslaseks, sest mullegi on omane liikumine mitme kultuuri vahel. Taolist tööd nimetatakse sageli sildade ehitamiseks, kuid see fraas jääb liialt abstraktseks, kui ei mõtle, mida see päriselt tähendab. Näiteks tõsiasi, et mõne autori loomulikuks seisundiks kujuneb kuuluvus mitmesse kultuuriruumi korraga. See ei ole lõhestumine ega identiteedikriis, nagu seda sageli tõlgendavad ühe rahvuskultuurilise identiteedi esindajad. Pigem olen hakanud endalt küsima, kas ma üldse suudaksin piirduda vaid ühe kultuurilise identiteediga, kui maailm minu ümber on nii kirju, mitmekeelne ja mõtteviiside poolest rikkalik. Ja selle juures minu sees töötab pidevalt kujundlik tõlk, kes vahendab tähendusi ja kultuurikoode eri keelepaaride vahel. Olen lapsest saadik harjunud niisuguse eluga ning seetõttu ei kujutagi ette elu ilma selle alalise ja põneva pingutuseta.

See ei ole lõhestumine. Vastupidi – see on metafoorne ökosüsteem, mis toidab inimest seestpoolt. Kultuuriline mitmekesisus ei kahanda, vaid avardab: see võimaldab kuuluda korraga mitmesse ruumi, olla dialoogis eri keelte ja mõtlemisviisidega. See on sümbiootiline seisund, kus inimene täiendab oma keskkonda ja keskkond inimest. Olen üles kasvanud just sellise kogemusega ja seepärast ei näe ma kultuurilist mitmeplaanilisust probleemina, vaid millegi iseenesestmõistetavana.

Severjaninil oli omal ajal raske leida mõttekaaslast, kellega seda kogemust jagada. Olmeliselt tähendab kultuuriline mitmekesisus sageli, et eri olukordades kasutatakse erinevaid identiteete – ent mitte tingimata omaenda valikul. Mõnikord tehakse ise valik, millist identiteeti esile tõsta, teinekord aga määravad selle teised: inimest esitletakse, raamistatakse, paigutatakse konteksti, mille üle tal endal puudub kontroll. Eestis on ta venekeelne autor, välismaal Eesti esindaja. Just niimoodi juhtus Severjaniniga – ja midagi väga sarnast olen kogenud ise (Tammjärv, Kotjuh 2023; Kotjuh 2023b). Ühest küljest on olemas empaatilised sõbrad ja kolleegid, kellel on siiras soov inimest mõista (olen neile väga tänulik!); teisalt ei ole riiklikul tasandil tekkinud püsivat dialoogi selliste loojate ja võimu vahel.

Nii tekib vastuoluline olukord: professionaalses mõttes kolleegid tunnustavad su tööd, ent igapäevaelus oled kaitsetu. Severjanin ei leidnud eluajal oma teadmistele ja kogemustele vastavat rakendust. Ta tundis sügavalt nii vene kui ka eesti kultuuriruumi, oli hinnatud luuletaja ja viljakas tõlkija, ent tegi pelgalt juhutöid ja elas vaesuses. Vaatamata sellele püüdis ta säilitada inimlikkust ja väärikust. Sellest tulenev meeleheide ei ole mullegi võõras – olen enne ja pärast magistri-

kraadi kaitsmist sõitnud kolm aastat öises Tallinnas taksot. See kogemus ei ole mingi erand, vaid osutab sügavale mustrile: Eestis ei ole enam ühtegi riiklikult toetatud venekeelset kultuuriajakirja, ei ole meediaväljaannet, kus ilmuksid Eesti venekeelsete autorite loomingu arvustused. Integratsiooniasutused ei küsi nõu kohalikelt venekeelsetelt kirjanikelt.

Takso rooli taga õpid palju – seal avaldub selgemini, milline on eesti kirjanduse positsioon ühiskonnas ning millised on rahvussuhete tegelikud hoovused. Kui palju kordi olen kuulnud tõrjuvat või alandavat tooni, mis ei olnud suunatud mulle kui inimesele, vaid minu slaavipärasele nimele.

Aja jooksul olen muutunud Severjanini vaikseks kaitsjaks. Kui märkan, et tema elu või loomingut käsitletakse pealiskaudselt või ebatäpselt, tunnen vajadust sekkuda. Tema elutee mõistmiseks on oluline püüda see võimalikult täpselt silme ette manada – näha, mida tähendab tegutseda niigi alarahastatud kultuurivaldkonnas piiratud institutsionaalse toetusega.

Severjanini lugu ei ole isiklik, vaid universaalne. See on lugu kuuluvusest ja selle puudumisest, nähtavusest ja nähtamatusest, loovusest, mis ei mahu rahvuslikesse raamidesse. Just see on pannud mind kirjutama seda tööd. Siinkohal tekib vajadus tänada neid, kes on seda teekonda toetanud.Minu kui uurija kujunemist on mõjutanud mitmed õpetajad.

Erilise tänu tahan öelda oma esimesele õpetajale Boriss Baljasnõile. Kui tulin 2000. aastal Tartu Ülikooli õppima eesti keelt võõrkeelena, sai temast minu mentor. Ta oli luuletaja, tõlkija, tõlketeoreetik, nõuandja ja toetaja. Ta jagas omakasupüüdmatult oma teadmisi ja tähelepanekuid: mida lugeda, kuidas teksti mõista, kuidas kirjutada, mida vältida. See oli nagu kool koolis. Suuresti tänu temale kujunesin selliseks loojaks, nagu olen. Aastaid hiljem tegin temaga intervjuu ajakirjas Looming (Kotjuh, Baljasnõi 2008) ja kirjutasin temast artikli (Kotjuh 2022).

Minu akadeemilise kujunemisloo seisukohalt väärib eraldi esiletõstmist legendaarne professor Sergei Issakov – uurija, kellele viitan nii oma magistritöös kui ka korduvalt doktoritöös. Ta oli Igor Severjanini tunnustatud asjatundja ning juhendas Rein Kruusi diplomitööd „Igor Severjanin Eestis 1918–1941" (1982). Nüüdseks on mõlemad meie hulgast lahkunud, ent nende lähenemine teadustöös – põhjalikkus ja pühendumus detailidele – on mulle olnud toeks ja eeskujuks juba aastaid. See on eeskuju, mis ulatub kaugemale akadeemilistest standarditest: see on mõtteviis, mis väärtustab tähelepanelikkust, järjekindlust ja kultuurilist tundlikkust.

Isiklik side Issakoviga sai taas meelde tuletatud 2025. aasta kevadel, kui sirvisin oma fotoarhiivi ja sattusin piltidele, kus on jäädvustatud ta kohalolu minu esinemistel Tartus aastail 2003–2005. Ta kinkis mulle raamatuid, kutsus mind külla ja tutvustas koos abikaasaga oma koduraamatukogu. Need kohtumised olid tähelepanuväärsed ja õpetlikud – vaikne märguanne, et mõte ja sõna võivad liikuda põlvkondade vahel.

Sergei Issakov rõhutas alati, et ta on põline narvalane – seda ka meie intervjuus (Kotjuh, Issakov 2022: 21) –, kelle jaoks oli oluline side ajaloolise Eesti Vabariigiga. Vastasin talle, et see on tähtis ka minu jaoks, kuivõrd minu isaema

sündis just nimelt ajaloolises Eesti Vabariigis. Issakov tutvustas mulle esimest venekeelset kirjandusajakirja Oblaka (1920), mis tegi koostööd vene ja eesti autoritega. Minu vastus sellele kultuuriloolisele pretsedendile oli e-ajakirja Novõje Oblaka (newclouds.ee) käivitamine 2007. aastal, millel on täpselt sama põhimõte.

Aktiivne suhtlus sai alguse, kui olin umbes 24–25-aastane ja valmistumas oma debüütkogu „Millal saabub homme?" (2005) ilmumiseks. Praegu mängin mõttega, et võib-olla nägi Issakov minus kedagi, kes võiks kunagi jätkata Severjanini uurimist. Käesolev doktoritöö on omamoodi vastus sellele vaiksele ootusele.

2010. aastate lõpus tekkis mul tihe dialoog Tallinna Ülikooli professori Irina Belobrovtsevaga. Meie esialgsed formaalsed vestlused arenesid sügavateks aruteludeks. Selgus, et meil on paljuski sarnane maitse ja arusaam kirjandusest ning üldjoontes ühesugune kirjastaja- ja tõlkijataust. Irina uurijakäekiri ühendab detailsuse empaatiaga: ta suudab mõista nii teksti kui ka autorit selle taga. Tsiteerin teda oma töös ja mõtlen sageli sellele, kuidas tema oleks sõnastanud uuritava autori selle või teise otsuse. Tema koostatud ja kirjastatud sari „Balti arhiiv" on oluline allikas Baltimaade venekeelsete loojate saatuste mõistmiseks enne Teist maailmasõda – mitmekesine ja põhjalik uurimus.[2] Irinaga olen teinud süvaintervjuu (Kotjuh 2024: 50–73) ning avanud Severjanini mälestuspingi Paides 2021. aasta augustis (Järva Teataja 2021) – paar nädalat enne mu doktoriõppe algust.

Olen tänulik kõigile juhendajatele.

Magistritööd juhendas Tallinna Ülikoolis professor Piret Viires – usaldav ja toetav, alati olemas, kui oli vaja nõu pidada. Temaga koos uurisin Eesti venekeelse kirjanduse arengut 21. sajandil (Kotjuh 2020).

Töötades doktoritöö kallal, olid mulle suureks toeks kirjandusteadlased Aija Sakova ja Mart Velsker. Nendega liikusin ajas tagasi vabariigiaegsesse perioodi, et mõista toonast elu, kirjandust ja kultuurikonteksti.

Aijaga oleme põlvkonnakaaslased. Ta oli esimene, kes arvustas mu debüütkogu (Sakova 2005), ja ta on jäänudki mu loomingu tähelepanelikuks lugejaks (Sakova 2022) ning vestluskaaslaseks. Ta juhendab nii, et töö muutub justkui iseenesest kihilisemaks ja selgemaks.

Mart Velsker oli mu esimesi õppejõude Tartu Ülikoolis. Nüüd, aastaid hiljem, on ta sama tähelepanelik ja toetav vestluskaaslane, kellega on hea arutada ka kõige julgemaid hüpoteese.

Mõnikord toob eluetapp kaasa ootamatu kohtumise inimesega, kellest saab ühtaegu sisukas vestluskaaslane ja vaikne toetaja. Selle nelja-aastase teekonna jooksul osutus niisuguseks kaitseingliks Brita Melts, kogenud toimetaja ja laia haardega teadlane. Kõik doktoritöö osad, nii kolm artiklit kui ka katuspeatükk, läbisid tema põhjaliku toimetamis- ja kommenteerimisvooru. Tema nõudlikkus ja heatahtlikkus sundisid mind olema eriti täpne ja veenev nii sõnastuses kui mõtlemises. See oli abi, mis tuli justkui eikuskilt, kuid mille mõju oli määrav. Olen

[2] Ilmus 13 osa, Eesti kultuuriloost kõnelevad eelkõige kaks esimest köidet: Балтийский архив I. Таллинн: Авенариус, 1996; Балтийский архив II. Таллинн: Авенариус, 1996.

talle selle eest siiralt tänulik. See kogemus meenutab, mida võib tähendada tõeline kollegiaalsus teadusmaailmas.

Samuti ei saa mainimata jätta inimesi, kes on jaganud minuga oma tähelepanu, kelle peal ma olen katsetanud oma mõttekäike (tähestikulises järjekorras): Timur Guzairov, Igor Kopõtin, Ilja Kukulin, Marin Laak, Artur Laast, Jaan Malin, Jukka Mallinen, Ave Mattheus, Katja Novak, Aare Pilv, Ljudmila Puusepp, Hamdam Zakirov, Sergei Zavjalov ja Anna Verschik.

Lõpuks tahan tänada professor Arne Merilaid ja tema juhitud doktoriseminari Tartu Ülikoolis. See seminar on akadeemiline kasvuhoone, kus küpsevad ideed ja käsitlused. Seal kohtuvad eri hääled ja vaatenurgad, mis aitavad igaühel kasvada. Eriline tänu kuulub loomulikult seminarikaaslastele – kaasdoktorantidele –, kellega toimunud arutelud ja mõttevahetused on toetanud uurimistöö sisulist arengut ja selgust. Sirel Heinloo, Andres Herkel, Saara Lotta Linno, Aare Pilv, Piret Põldver, Jaanus Valk – kui mainida mõnda. Nägin oma silmaga, kuidas nelja aasta jooksul oli Von Bocki maja see koht, kus tahetakse teisele head, kus soovitakse, et eesti kirjandusel ja kirjandusteadusel läheks hästi.

Olgu siis nii.

Vivat academia!

Igor Kotjuh

05.05.2025, Paides

SISSEJUHATUS

Igor Severjanin[3] (kodanikunimi Igor Lotarjov[4], 1887–1941) oli mitmekülgne loovisiksus: luuletaja, tõlkija, esineja, kultuurielu korraldaja ning vene ja eesti kirjanduse vahendaja. Tema elukäik ja looming on seotud kahe kultuuri- ja võimuruumiga: ühelt poolt Venemaa ja vene kultuur, teiselt poolt Eesti ja eesti kultuur.[5] Käesolev uurimus keskendub ennekõike Severjanini Eesti-perioodile (1918–1941), tuues esile tema identiteedi ja loomingu kujunemise sellal, kui Venemaal alanud kirjandustegevusele lisandusid uued mõjud: eesti autorid, kohalik venekeelne haritlaskond ning kontaktid vene emigrantkirjanduse ja Euroopa pagulasringkondadega.

Severjanini elu ja looming asetuvad Eesti ühiskondliku ja kultuurilise muutuse taustale, mida mõjutasid sügavalt 20. sajandi geopoliitilised murrangud. Eesti Statistikaameti andmetel oli seis järgmine: „Enne Teist maailmasõda oli Eesti üks etniliselt homogeensemaid piirkondi kogu Euroopas: 1934. aastal tollase Eesti Vabariigi territooriumil elanud inimestest olid 88% eestlased. [---] Teine maailmasõda põhjustas Eesti rahvastikule raskeid kaotusi. Aastatel 1939–1945 vähenes eestlaste arv nii vabatahtliku kui ka sunniviisilise lahkumise tõttu. Sõda likvideeris suurema osa Eesti rahvusvähemustest: enamik sakslasi ja rootslasi läks Eestist ära vahetult enne sõda või siis sõja ajal, juutide kogukond hävitati täielikult Saksa okupatsiooni esimestel kuudel ning lätlaste arv vähenes tunduvalt, kui Petserimaa segaasustusega vallad 1945. aastal Venemaaga liideti. Pärast Teist maailmasõda oli eestlaste osatähtsus Eestis 97%. Aastatel 1946 ja 1947 saabus Eestisse erakordselt palju inimesi Nõukogude Liidu territooriumilt. Peamiselt olid nad vene rahvusest, kuid saabus ka ukrainlasi ja valgevenelasi. Sisserännanud olid peamiselt töölised, keskastme insenerid ja sõjaväelased. Hoolimata välissündinute väga suurest väljarändest vähenes eestlaste osatähtsus intensiivse sisserände tõttu 1989. aastaks 62%-ni. 1990-ndatel tõusis see jälle 68%-ni." (Eesti

---

[3] Kirjalikus kasutuses esineb Igor Severjanini nimekuju puhul kaks varianti: Igor Severjanin ja Igor-Severjanin. Erinevus tuleneb autori enda allkirjastamistavast: tema loomingu varasematel perioodidel oli sagedane nimekuju Igor-Severjanin, mida ta kasutas näiteks avalikel esinemistel ja esmatrükkides. Hiljem on see nimevorm asendunud variandiga Igor Severjanin, mida eelistatakse ka tänapäeva teaduskirjanduses. Kuna mõlemad versioonid on käibel ja ajalooliselt põhjendatud, ei saa pidada üht nimekuju ainuõigeks. Käesolevas töös kasutatakse järjepidevuse huvides varianti Igor Severjanin, järgides tänapäevast kirjutusviisi.

[4] Akadeemilises kirjanduses esineb Severjanini kodanikunime kohta kaks kirjaviisi: Лотарев ja Лотарёв. Erinevus tuleneb vene ortograafia tavast, mille järgi tähe *ё* (diakriitiliste punktidega *e*) kasutamine on soovituslik, kuid mitte kohustuslik – seetõttu jäetakse see sageli välja, kuigi hääldus loetakse sisse (nt kirjutatakse елка, hääldatakse ёлка). Kuna Severjanin kasutas Eesti kodakondsusega seotud dokumentides nimekuju Lotrareff ja tolleaegne ortograafia ei olnud veel ühtlustunud, on keeruline üheselt määrata tema perekonnanime häädlust. Käesolevas töös kasutatakse nimekuju Lotarjov, ent levinud on ka Lotarev, mille puhul langeb rõhk esimesele silbile.

[5] Venemaa ja Eesti on siin katusmõisted, mis hõlmavad erinevaid poliitilisi kordi ja administratiivseid jaotusi nende maade territooriumil 19. ja 20. sajandil – ehk Severjanini eluajal.

Statistika Kvartalikiri 2017: 39–40) Siin on esitatud võrdlev ülevaade ajaloolistest perioodidest, millest käesoleva töö jaoks on keskse tähtsusega Eesti Vabariigi aeg. Just selle aja kultuuriline ja rahvuslik koosseis kujundas raamid, milles hakati defineerima kuuluvust kirjandusse.

Niisuguses kontekstis on arusaadav, miks Igor Severjaninit ei käsitletud eesti kirjanduse osana. See oli tingitud mitmest tegurist, millest olen kirjutanud oma varasemas uurimuses. Esiteks, ajaloolised lähtepositsioonid: iseseisvunud Eestis väärtustati eestikeelset kultuuri ja kirjandust, millele venekeelsed loojad ei vastanud. Teiseks, loomingulised erinevused: samal ajal kui eesti kirjanikud ammutasid inspiratsiooni lääne modernismist, jäid venekeelsed autorid truuks vene hõbedase ajastu esteetikale. Kolmandaks, tõlgete puudus: venekeelne looming ei jõudnud eestikeelse lugejani, mistõttu kontakt jäi nõrgaks. Neljandaks, ajalisus: venekeelsete autorite kohanemine ja sügavam suhestumine Eesti kultuuriga nõudis aega. Viiendaks, hilisem ajalooline katkestus: okupatsioonid ja repressioonid viisid selleni, et vene keel ja kultuur muutusid paljude eestlaste jaoks ebamugavate mälestuste kandjateks. Kõik need tegurid koos selgitavad, miks Severjanin ei saanud Eesti kirjanduse tunnustatud osaks, vaatamata oma aktiivsele ja pühendunud tegutsemisele. (Kotjuh 2023a)

Eesti kirjanduslugu on seni keskendunud valdavalt eestikeelsele loomingule, kus keelekasutus määrab kirjandusvälja kuulumise. Selline lähenemine on tavaliselt jätnud kõrvale teise keele- ja kultuuritaustaga autorid, sealhulgas Eestis tegutsenud venekeelsed loojad. Ühelt poolt puudus neil autoritel sageli teadlikkus oma identiteedi määratlemise võimalustest – 20. sajandi alguses ei olnud selleks veel sobivaid mõisteid ega teoreetilisi raamistikke. Teisalt ei olnud toonases kirjanduselus tavaks neid küsimusi esile tõsta – neid küll tunnetati, kuid ei osatud selgelt sõnastada ega analüüsida. Alles 21. sajandil koos uue põlvkonna Eesti venekeelsete kirjanike esilekerkimisega on kirjandusteaduse piirid hakanud avarduma. Cornelius Hasselblatt on selle tõiga sõnastanud nii: „[---] Eesti kirjandusteadust käsitledes tuleb konstateerida, et üheks ülesandeks on oma uurimisobjekti määratlemine. Mida me käsitleme E/eesti kirjandusena?" (Hasselblatt 2008: 29) Samuti on viimastel aastatel ilmunud olulised Eesti vanema kirjakultuuri (kuni 1840. aastani) piire laiendavad väljaanded, nagu „Balti kirjakultuuri ajaloo" I köide (2021) ja „Eesti võõrkeelse raamatu ja Estonica 1494–1830" köited (2025). Vabariigiaegsel ja nõukogude perioodil puudutati seda küsimust haruharva.

Severjanini juhtum aitab praegu paremini mõista, millised on olnud eesti (ja Eesti) kirjanduse mõistmise ja mõtestamise piirid. Luuletaja identiteedi kujunemine sarnaneb Eesti venekeelse kirjanduse enesemääratlemise arengulooga: mõlemad protsessid toimusid mitmetähenduslikus ja pingestatud kultuurilises keskkonnas. Näiteks 1920. aastal hakkas ilmuma esimene venekeelne kirjandusajakiri Облака (Pilved), mis ilmus küll vaid neli korda, kuid selle põhimõte oli nii eesti- kui ka venekeelsete autorite kaasamine. Samamoodi peegeldub Severjanini loomingus püüdlus ületada keele- ja kultuuribarjääre: peale selle, et pärast Eestisse kolimist muutus tema looming oluliselt ning haaras endasse eesti keelt ja Eestiga seotud ainest, tõlkis ta eesti luulet vene keelde, osales mitmekeelsel kirjandusväljal ja lõi poeetilist dialoogi, mis ulatus üle rahvuslike piiride. See

loominguline valik ei olnud juhuslik, vaid teadliku kahes keeleruumis positsioneerumise osa. See hoiak kujundas oluliselt Severjanini identiteeti Eesti-perioodil ning oli määrav tema positsiooni kujunemisel Eesti Vabariigi kultuuriruumis.

Severjanini looming ja selle roll kultuuris ei mahu hästi olemasolevatesse kirjandusloolistesse raamidesse. Pigem võimaldab tema juhtum näha kirjandust kui keelte ja identiteetide ristumiskohta. Tõstes Severjanini esile nii vene pagulaskonna liikmena kui ka Eesti kultuurielus osalisena, avardab käesolev töö nii eesti- kui ka venekeelse kirjanduse piire ja määratlusi. Tema käsitlemine Eesti kirjandusloo kontekstis laiendab arusaama sellest, milliste kogemuste ja kultuuritaustade kandjad võivad kuuluda eesti kirjanduslukku. See suunab tähelepanu kirjandusvälja kujunemise mehhanismidele üldiselt, kuuluvustunde kujunemisele ning sellele, kuidas rahvusvahelised ja mitmekeelsed kogemused võivad rikastada arusaama kultuuripärandist.

Jaan Unduski 2017. aastal ilmunud artikkel „Veel üks (vene) siurulind" pakub läbinägelikku, ent siiski poleemilist vaadet Severjanini rollile eesti kirjanduses. Undusk rõhutab Severjanini sidet Siuru autoritega, eeskätt Henrik Visnapuu ja Marie Underiga, ning käsitleb teda kui „vene luule lähimat rööpnähtust" siurulaste kõrval. Ta toob esile vastastikuse tõlkimise plaanid, ühised loomeimpulsid ning siurulaste korduvad katsed Severjaninit oma ringi kaasata. Kuid Unduski hinnangul jäi see kontakt lühiajaliseks ning Severjanin pöördus loomeinimesena peagi pigem Euroopa vene emigrantide poole, kus teda määratles lõpuks „vene pagulaskirjaniku" positsioon Eestis.

Unduski järeldus, et Severjanini puhul osutus „pagulasloogika" lõimumisideoloogiast tugevamaks, on küll ajalooteadlikult põhjendatud, kuid käesolev uurimus pakub sellele tõlgendusele alternatiivi. Kui Severjanini loomingulist positsiooni eesti kultuuris mõista katkestuse või kõrvalekaldena, avaneb tema tegevuses pidevus ja kuuluvus, mis väljendub tõlgetes ja kontaktides eesti autoritega. Tema enesemääratlus ei olnud kitsalt rahvuslik ega selgelt paguluse põhine, vaid selline, mis kujunes mitmekeelses ja kultuuriliselt vahelduvas keskkonnas.

Severjanini tegevus ei kinnita niivõrd süsteemset tõrjutust, kuivõrd osutab tema rollile kultuurilise vahendajana, tõlgi ja piiride ületajana. Ta ei pidanud oluliseks jääda ühe kirjandustraditsiooni piiridesse, vaid püüdis kujundada dialoogi, mis esindaks ja mõtestaks mõlemat, nii eesti kui ka vene kultuuri. Seda näitab muu hulgas tema koostatud ja välja antud esimene ulatuslik eesti luule antoloogia vene keeles (Poetõ Estonii 1928) ning huvi eesti keele ja poeetika vastu, mis väljendus nii tema tõlketegevuses kui ka keelelises loovuses (Kotjuh 2024).

Severjanini „teisenemisloogika", nagu Undusk (2017) seda nimetab, ei olnud vähem eestilik, vaid lihtsalt teistsugune. See põhines kahe kultuurikoodi põimumisel ning just selles seisneb tema identiteedi eripära Eesti kirjandusloos: Severjanin ei sulandunud ühte kultuuriruumi, vaid positsioneerus kahe keeleruumi piirile. Tema loominguline trajektoor ei sobitu üheselt ei pagulasidentiteedi ega täieliku lõimumise raamistikku, vaid osutab vajadusele kirjeldada kultuurikuuluvust teistsugustes, vahepealsetes ja mitmekeelsetes kategooriates.

Arusaam, et Severjanini identiteet Eesti kultuuriruumis ei allu ühemõttelistele kuuluvusloogikatele, vaid kujuneb just nende vahele jäävates pingeväljades, joonistus välja juba uurimistöö algfaasis. Käesolev töö püüab seda oletust kinnitada, tuues tekstianalüüsi ja kultuurilooliste seoste kaudu esile kihistusi, mis toetavad sellist mitmetasandilist tõlgendust.

Töö uudsus. Käesolev uurimus on uudne kahel tasandil: spetsiifilisel ja laiemal.

Spetsiifiline uudsus – Severjanini-uuringud. Uurimus on esimene, mis käsitleb Igor Severjanini Eesti-perioodi loomingut nüüdisaegse identiteeditooria raamistuses. Varasemad käsitlejad, näiteks Sergei Issakov,[6] Rein Kruus,[7] Ljudmila Maljanova (1998), on keskendunud kas biograafilistele faktidele või poeetilistele vormidele; käesolev töö ühendab arhiivimaterjalide käsitluse ja kirjandusteoreetilise lähenemise, et näidata, kuidas Severjanin tegutses mitmekeelses kultuuriruumis ning kujundas oma identiteeti kahe kirjandustraditsiooni – vene ja eesti – kokkupuutepunktis. Selline lähenemine avab Severjaninist uue pildi: ta polnud ainult „vene modernist Eestis", vaid looja, kes kuulus Eesti kirjandusvälja mitmekeelsesse dünaamikasse ja kultuuridevahelisse dialoogi.

Laiem uudsus – Eesti kirjanduse ja kirjandusloo käsitlus. Töö panustab arutellu eesti kirjanduse mõtestamise üle. Eesti kirjanduslugu põhineb seni valdavalt rahvuskesksel raamil, kus kirjandust vaadeldakse eestikeelse kultuuri kujunemise ja rahvusliku identiteedi kujundamise vaatepunktist. Mõnigi kirjanduslooline teos mainib Severjaninit, kuid eelkõige vene kirjanduse esindajana Eestis (nt EKL 2000, Hasselblatt 2016, Hennoste 2016). Käesolev uurimus ei vastandu sellele traditsioonile, vaid täiendab seda, tuues esile, kuidas rahvuskirjanduse kõrval tegutsesid ja kultuurivälja mõjutasid muukeelsed loojad. Nii pakub töö alternatiivset – kultuuridevahelist ja keelepiire ületavat – perspektiivi, mis aitab ümber mõtestada seni kõrvaliseks jäänud kihte, nagu venekeelsete autorite looming Eestis, ning avab uusi võimalusi kirjandusvälja dünaamika mõistmiseks.

Eripära – identiteeditooria rakendamine Eestis. Oluline on asjaolu, et identiteeditooria kasutamine kirjandusteaduses on Eestis alles algusjärgus. Kuigi sellele on viidanud näiteks Julia Kuznetski (Tofantšuk) doktoritöös (2007), Aija Sakova (vt Bazileviča, Sakova 2017; Kurvet-Käosaar, Ojamaa, Sakova 2019; Sakova 2022) ning mina oma magistritöös (Kotjuh 2020), ei ole vabariigiaegset eesti- ega venekeelset kirjandust seni sellest vaatenurgast süvitsi käsitletud. Seetõttu pakub uurimus uut ja laiendatud pilku nii Severjanini kui ka eesti kirjanduse mõtestamiseks, seades muukeelse loomingu dialoogi rahvuskeskse kirjanduslooga.

Selline kaheplaaniline uudsus – ühelt poolt konkreetne panus Severjanini-uuringutesse, teisalt laiem panus eesti kirjanduse ja kirjandusloo mitmekeelse tõlgenduse kujundamisse – annab tööle nii kirjandusteadusliku kui ka kultuuriloolise väärtuse.

---

[6] Sergei Issakovil on ligi 10 artiklit Igor Severjaninist.

[7] Rein Kruus avaldas üle 20 publikatsiooni Igor Severjanini kohta. Nendest põhjalikumad on Kruus 1986, 1987a, 1987b, 1987c.

Uurimistöö käigus tuli esile detail, mis võib osutuda oluliseks Severjanini eluloo ja luule tõlgendamisel. Ühes 1919. aasta luuletuses mainib Severjanini lüüriline mina osalemist Kaitseliidu õppustel (Kotjuh 2023a: 565). See asjaolu viis mind arhiiviallikate kontrollimiseni, kuid seni pole leitud tõendeid, mis kinnitaksid selle infokillu paikapidavust. Võimalik, et tegu on poeetilise kujundiga, kuid see võib viidata ka sellele, et Severjanini loomingus peitub seni avastamata isiklikke kogemusi. See episood osutab, et tema Eesti-perioodi elu ja looming sisaldavad kihistusi, mis väärivad edasist tähelepanu ja analüüsi.

Samal ajal ärgitab käesolev uurimus lootust, et samasuguseid kontseptuaalseid käsitlusi Eesti vabariigiaegse kirjanduse kohta – eriti selle mitmekeelsuse, kultuuride piiril paiknemise ja kuuluvuspingeid käsitlevas võtmes – lisandub lähitulevikus veelgi. Eraldi tähelepanu väärib identiteediteooria kasutamine eesti pagulaskirjanduse uurimisel, mis seni on jäänud pigem marginaalseks. Just selles valdkonnas peitub märkimisväärne potentsiaal tuua esile uut teavet ja avardada seniseid arusaamu Eesti kirjanduskultuuri mitmekihilisusest ja ajaloolisest dünaamikast.

Töö ülesehitus. Käesolev töö koosneb kuuest peatükist, millele eelnevad sissejuhatus ning artiklite loend ja järgneb kokkuvõte. Eesmärk on avada Igor Severjanini identiteedi ja loomingulise positsiooni kujunemist Eesti Vabariigi kultuuriruumis, kasutades interdistsiplinaarset ja kontseptuaalselt mitmekihilist lähenemist.

Esimene peatükk „Töö fookus" määratleb uurimuse temaatilise ja analüütilise lähtekoha: esitatakse hüpoteesid (1.1) ja uurimisküsimused (1.2), mis kujundavad kogu töö sisemise loogika ja tõlgendusraamistiku.

Teine peatükk „Teoreetiline raamistik, põhimõisted ja metodoloogia" jaguneb kolmeks: alaosa 2.1 tutvustab töö teoreetilisi lähtekohti, sealhulgas kirjandusvälja mõistet, transkeelsust, hübriididentiteeti ja enesekategoriseerimist; 2.2 defineerib kasutatavad põhimõisted ning 2.3 kirjeldab kasutatud uurimismeetodeid.

Kolmandas peatükis „Igor Severjanini eluloolist ja sotsiokultuurilist tausta" käsitletakse tema kodakondsuslikku kuuluvust (3.1), seost Eesti kirjandusväljaga (3.2) ning emigrantliku kogemuse eri aspekte (3.3).

Neljas peatükk „Varasemad käsitlused" keskendub uurimisloo kaardistamisele: vaatluse all on Eesti uurijate lähenemised (4.1), Venemaa uurijad (4.2) ning senised tähelepanuta jäänud teemad ja võimalikud uurimislüngad (4.3).

Viies peatükk „Artiklite kokkuvõte ja uurimistulemused" sisaldab kolme teadusartikli ülevaadet (5.1), analüüsi hüpoteeside paikapidavuse kohta (5.2) ning vastuseid tõstatatud uurimisküsimustele (5.3). Peatüki lõpus (5.4) esitatakse temaatiline süntees.

Kuues peatükk „Diskussioon ja järeldused" keskendub töö tähendusele Eesti kirjandusvälja kontekstis (6.1), sõnastab teoreetilised järeldused (6.2) ja toob esile panuse kultuuridevahelise kirjandusteaduse arengusse (6.3).

Kokkuvõte sõnastab lühidalt olulisimad tulemused ning osutab võimalikele edasistele uurimissuundadele.

1. TÖÖ FOOKUS

Selles osas määratletakse uurimuse keskne temaatiline ja analüütiline suund. Esmalt sõnastatakse hüpoteesid: töö autori oletused Severjanini positsiooni, identiteedi ja retseptsiooni kohta. Seejärel esitatakse uurimisküsimused, mille abil neid hüpoteese kontrollitakse ning millele järgnev analüüs pakub põhjendatud vastuseid.

Uurimus lähtub arusaamast, et Igor Severjanini looming ja identiteet Eesti-perioodil kujunesid mitme kultuurilise ja institutsionaalse teguri mõjul, mistõttu vajavad need nähtused eraldi tähelepanu.

1.1. Hüpoteesid

Töö keskendub kolmele hüpoteesile:

1. hüpotees: Igor Severjanini osaline kõrvalejäämine Eesti kirjanduspildist ei olnud tingitud üksnes tema loomingust, vaid peegeldas toonase kirjandusvälja rahvuslikke ja institutsionaalseid piirjooni ning nende mõjusid tema positsioonile.

Severjanini positsioon sõltus suuresti keelelisest ja kultuurilisest päritolust. Ta ei kinnistunud kaasaegsesse kirjanduspilti, kus eestikeelsus oli keskne kultuurilise sobivuse kriteerium.

(Seotud I artikkel: „Tõrked Eesti venekeelse kirjanduse omaks tunnistamisel 1918–1940. Igor Severjanini juhtum")

2. hüpotees: Severjanini keelekasutus Eesti perioodil peegeldas teadlikku mitmekeelsust ja transkeelset enesemääratlust.

Tema tekstides avaldub eesti keele mõju nii sõnavara, kujundite kui ka mõttemustrite tasandil. Keeleline avatus ei olnud juhuslik, vaid autoripositsiooni kujundamise osa mitmekultuurilises ruumis.

(Seotud II artikkel: „Eesti keel Igor Severjanini loomingus. Hübriididentiteeti toetav transkeelsus")

3. hüpotees: Luulekogu „Klassikalised roosid" (1931) kajastab kultuurilist kuuluvust, kus lüüriline mina ei ole lõhestunud eri kultuuriruumide vahel, vaid need esinevad kõrvuti.

Tekstides põimuvad nostalgilised viited Venemaale ja tundlik suhtumine Eesti loodusesse ja inimestesse. Kogumik toob esile kujundi autorist, kes ei vali üht kuulumist, vaid kujundab hübriidse identiteedi.

(Seotud III artikkel: „Rahvuskultuurilisest enesemääratlemisest eesti kirjandusloos. Igor Severjanini hübriididentiteedi peegeldus luulekogus „Klassikalised roosid" (1931)")

1.2. Uurimisküsimused

Töö otsib vastuseid järgmistele küsimustele:

1) Millised olid institutsionaalsed ja kultuurilised tegurid, mis mõjutasid Igor Severjanini positsiooni Eesti kirjandusväljal?
2) Kuidas väljendub Severjanini tekstides mitmekeelne poeetiline ruum ja millist rolli mängib seal eesti keel?
3) Milliseid identiteedilisi tähendusi kannab luulekogu „Klassikalised roosid" ning kuidas on selles kujutatud kultuurilist kuuluvust?

Esitatud hüpoteesid ja uurimisküsimused seovad kokku isikliku, institutsionaalse ja kultuurilise tasandi ning võimaldavad läheneda Igor Severjanini loometegevusele kui keerukale enesemääratluse protsessile. Need vaatepunktid loovad aluse, millele järgnev teoreetiline raamistik toetub ning mille kaudu saab jälgida nii autori kuuluvusstrateegiaid kui ka nende vastuvõttu Eesti kirjandusväljal.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK, PÕHIMÕISTED JA METODOLOOGIA

Igor Severjanini looming suhestub mitme tähendusväljaga: keele, kultuuri, rahvuse ja kuuluvusega. Tema tekstid näitavad, kuidas ta tegutses mitmes keeleruumis korraga ning kujundas oma positsiooni olukorras, kus varasem kuuluvus ei olnud enam üheselt määratletav. Seejuures on tähtsal kohal nii tema elukoha vahetus kui ka keeleline ja kultuuriline enesemääratlus. Nende aspektide mõtestamiseks on vaja lähenemist, mis arvestab tekstide tõlgendamisel keelelisi, ühiskondlikke ja kirjandusväljal toimivaid seoseid.

Peatüki ülesehitus tugineb uurimuse üldisele fookusele. Esmalt käsitletakse teoreetilist raamistikku (2.1), seejärel avatakse töös kasutatavad põhimõisted (2.2) ning viimaks selgitatakse metoodilist lähenemist (2.3). Nii kujuneb tervik, milles vaatenurgad, mõisted ja uurimisviis toetavad üksteist ning loovad aluse Igor Severjanini paigutamiseks Eesti kirjandusväljale ja tema rolli mõtestamiseks Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi kujunemises.

2.1. Teoreetiline raamistik

Käesoleva töö teoreetiline raamistik toetub nüüdisaegsetele kultuuriteooriatele, mis võimaldavad käsitleda Igor Severjanini positsiooni Eesti kirjandusväljal keele- ja identiteediküsimuste kontekstis. Analüütiline fookus lähtub arusaamast, et kultuuriline kuuluvus ja keeleline paiknemine ei ole vaid isiklik valik. Neid mõjutavad sotsiaalsed, ideoloogilised ja institutsionaalsed tegurid. Seetõttu on oluline ühendada kirjandusteaduslik ja kultuurisotsioloogiline vaade, selleks et analüüsida nii tekstide tähendusi kui ka neid ümbritsevat kirjandusvälja. Teoreetilise lähenemise valikut suunab soov mõista, miks Severjanini looming, mis oli nähtav nii Eestis kui ka vene emigratsiooniringkondades mujal Euroopas, jäi kohalikus kirjandusloos pikaks ajaks ebaoluliseks. Küsimus ei puuduta ainult tekste, vaid ka nende retseptsiooni ning institutsionaalset raamistikku, milles määratletakse, kelle looming kuulub rahvuskirjandusse ja kelle oma mitte. Eesmärk on analüüsida, kuidas kultuurilised ja ühiskondlikud struktuurid mõjutavad loojate nähtavust ja kuuluvust kirjandusväljal.

Samuti on oluline uurida, kuidas autor kasutas mitmekeelses ja kultuuriliselt mitmekesises keskkonnas oma loomingus võtteid, mis ületasid rahvuslikult määratletud piirid. See võimaldab näha Severjanini tegevust mitte erandina, vaid osana laiemast kultuurilisest nähtusest, mis puudutab paljusid sarnase taustaga loojaid.

Valitud teoreetilised lähtemõisted – kirjandusväli, transkeelsus, hübriididentiteet ja *kolmas ruum* ning sotsiaalne identiteet – moodustavad analüütilise raami, mille kaudu on võimalik mõtestada nii Igor Severjanini positsiooni Eesti kirjandusväljal kui ka tema loomingus esinevaid nihkeid kultuurilises kuuluvuses. Need teoreetilised lähenemised suunavad tähelepanu eri aspektidele:

kirjandusväli (Pierre Bourdieu) aitab mõista, kuidas jagunevad positsioonid ja kultuuriline kapital; transkeelsus (Ofelia García) selgitab keelelise väljenduse liikuvust; hübriididentiteet ja *kolmas ruum* (Homi Bhabha) toovad esile kultuuriliste piiride põimumise ja nihkumise; sotsiaalse identiteedi ja enesekategoriseerimise teooria (Henri Tajfel, John Turner) võimaldab analüüsida kuuluvustunnet ja enesemääratlust rühmasiseselt ja -väliselt.

2.1.1. Kirjandusväli

Pierre Bourdieu kirjandusvälja teooria on tööriist mõistmaks, kuidas kultuuriline tootmine on seotud võimusuhete ja sümboolse kapitali jaotusega. Kirjandusväli ei ole neutraalne, vaid jaguneb keskusteks ja perifeeriaks, mille määravad keeleline, institutsionaalne ja rahvuslik kuuluvus. Kirjandusväli on dünaamiline süsteem, kus osalejate positsioon ning nende sotsiaalne, kultuuriline ja sümboolne kapital kujunevad vastastikuses sõltuvuses (Bourdieu 1992).

Bourdieu käsitleb kirjandusvälja kui autonoomset, kuid samal ajal teiste ühiskondlike väljadega seotud ruumi, kus valitsevad erireeglid ja mille sees toimuvad pidevad heitlused positsioonide ja sümboolse tunnustuse pärast. Tema teooria põhiidee on see, et väljal osalejad võitlevad sümboolse kapitali nimel, mis määrab nende mõjuvõimu ja nähtavuse (Bourdieu 1992: 37–38). Just selles valguses tuleb mõista Igor Severjanini positsiooni Eesti kirjandusväljal: tema looming oli kõrge kunstilise väärtusega, kuid see ei taganud talle tunnustust kultuuriväljal, kus keel ja rahvus olid otsustava tähendusega.

Severjanini positsiooni Eesti kirjandusväljal saab mõista kaheti. Ühelt poolt oli ta eluajal nähtav ja tuntud autor, kelle loomingut kajastati ulatuslikult ajakirjanduses ning kelle juubelit tunnustasid ametlikult nii haridusminister kui ka president Konstantin Päts. Ta sai korduvalt Eesti Kultuurkapitali stipendiumi, mis võimaldas keskenduda loometööle ja kinnitas tema loomingulist staatust. See on riikliku ja institutsionaalse toe selge näide.

Teisalt ei saanud Severjaninist rahvuskirjanduse põhiliini kujundav autor ega olnud ta tihedalt seotud võtmeinstitutsioonidega, nagu Eesti Kirjanikkude Liit. Tema venekeelne looming jäi kirjandusvälja tuumikust väljapoole, mis toona rajanes eestikeelsel rahvusnarratiivil. Sellest vaatepunktist võib kõnelda osalisest institutsionaalsest nähtavusest: Severjanin oli kirjandusväljal kohal ja temaga arvestati, kuid tema panus ei kinnistunud rahvusliku kirjandusloo keskmesse.

Kirjandusvälja mõiste aitab avada seda paradoksaalset olukorda ja nähtamatuse mehhanisme, tuues esile, kuidas kultuuriline keskus ja ääreala kujunevad muu hulgas keelelise ja kultuurilise päritolu alusel (Kotjuh 2023a: 563–567).

Selline keskuse ja perifeeria vastandus haakub Juri Lotmani kultuurisemiootilise käsitlusega, mille järgi kultuurilised tähendused ja uued impulsid ei teki üksnes keskuses, vaid sageli just äärealadel, kus toimub erinevate märkide ja koodide põrkumine ning ümbertõlgendus. Lotmani (2005: 143–145) järgi on perifeeria dünaamiline ala, mis soodustab uuendusi, pakkudes loovuse ja nihke võimalusi. Severjanini asetumine kirjandusvälja perifeeriasse võimaldab tema

loomingut käsitleda mitte üksnes osaliselt kõrvale jäänuna, vaid ka loovate kultuuriliste tõlgenduste ja piire ületavate impulsside allikana.

Asjaolu tuuma võtab hästi kokku Severjanini kolleeg ja sõber Valmar Adams: „Tavalisele lugejale jäi teadmatuks, et Severjanin jätkas ka Eestis kirjanduslikku tegevust: andis välja seitse uut luuletuskogu ja neli värssromaani, sonetiportreesid lemmikkirjanikest ja -heliloojatest ning tõlkis kuus raamatut eesti luulet, nende hulgas 1928. a. ilmunud ulatuslik antoloogia „Eesti luuletajad”” (Adams 1977: 320–321).

Kirjandusvälja mõiste toob esile selle, et autori kohalolu ei pruugi alati väljenduda nähtavuses ega institutsionaalses kuuluvuses. Kirjandusvälja analüüsi kaudu joonistuvad välja tõmbekeskused, autorite positsioonid ning mehhanismid, mis kujundavad loomingulist nähtavust või selle puudumist. Nii nagu Liina Lukase monograafia „Baltisaksa kirjandusväli 1890–1918” (2006) tõi eesti kirjanduslukku saksa taustaga loojad, võib samal põhimõttel käsitleda vabariigiaegseid venekeelseid autoreid, kelle panus väärib kirjandusloolist uusmõtestamist.

2.1.2. Transkeelsus, algajad kakskeelsed

Transkeelsus tähistab keelekasutust, kus autor ei liigu kahe keele vahel, vaid loob nende kaudu uue tähendusruumi. Selle uurimine ei piirdu keelte eraldatud käsitlemisega, vaid võimaldab neil põimuda ja teineteist mõjutada. Ofelia García jt (2008) määratlevad transkeelsuse kui praktika, mis ületab kakskeelsuse jäiku piire ning lubab autoril liikuda loomulikult mitme keele vahel, neid segades, ümber tõlgendades ja uusi tähendusi luues. Transkeelsus on dünaamiline nähtus, mis seondub nii isikliku kui ka kultuurilise kuuluvusega. Keel ei toimi üksnes lingvistilise vahendina, vaid on identiteedi kujundamise osa.

Severjanini loomingus avaldub transkeelsus eesti keele kujundite, sõnavara ja süntaktiliste mõjude kaudu, mis on sümbioosis vene luuletraditsiooniga. Nii loob ta poeetilise ruumi, mis tegutseb keelte piirimail ja ühendab eri kultuurikihistused. See ei ole juhuslik esteetiline võte, vaid kohaliku kultuuriga teadliku suhestumise osa ja soov määratleda oma loomingut väljaspool rahvuslikult piiritletud kontekste (Kotjuh 2024: 909–912).

García (2017: 16–17) kirjeldab transkeelsust järgmiselt: mitmekeelne inimene ei valda eri keeli, ei vali üht ega teist keelt, vaid elab ja lävib nende keskel, luues mitmekeelset teksti nii, et eri keeled on tema jaoks üks tervik. See mõtteviis sarnaneb Severjanini hoiakuga eesti keele suhtes. Ta avaldas oma raamatuid nii Eestis kui ka mujal Euroopas, sõltuvalt sellest, kust tuli parim pakkumine. Eesti keel ei kadunud tema tekstidest ka siis, kui sihtrühm oli väljaspool Eestit – Severjanin tegutses sisemisest vajadusest lähtuvalt.

Eesti keele kohalolu venekeelsetes tekstides, kus põimuvad grammatilised ja semantilised iseärasused, vastab García kirjeldatud transkeelsuse kontseptsioonile. See kontseptsioon ei nõua, et inimene valdaks kõiki kasutatavaid keeli võrdselt – transkeelses praktikas võib üks keel olla omandatud, teine alles omandamisel. Need moodustavad autori jaoks siiski terviku. García (2010: 519–521) kasutab mõisteid *keeletamine* (ingl *languaging*) ja *etniseerimine* (*ethni-*

fying). Nagu olen kirjutanud: „Mõlema termini puhul tuletasin *mine*-liite abil tegusõnast teonime – et enda kujutamise ja oma identiteedi kujundamise protsessis rõhutada enda ja teiste pidevat vastastikmõju muutuvates oludes. Etniline päritolu on kindel kategooria, ent etnilisus on tinglik: kui vene luuletaja kasutab eesti keelt, võib ta tunda end eestlasena." (Kotjuh 2024: 911)

Valmar Adams, Severjanini kaastööline ja vestluspartner, lükkas ümber müüdi, et luuletaja ei osanud eesti keelt: „Olemasolevaid andmeid kokku võttes jõuame otsusele: Severjaninil oli küllaldane p a s s i i v n e eesti keele oskus, et luuletuste tekstist üldjoontes aru saada. Aga tal puudusid eesti luule mõistmiseks kindlasti vajalikud nn. tekstivälised komponendid, eriti arusaamine eesti rahva arengukäigust ja ühe või teise poeedi loomingu üldilmest." (Adams 1977: 326)

See kirjeldus osutab sellele, et Severjanin liikus eesti kultuurimälu ja luuletraditsiooni nähtaval tasandil, suhestudes eelkõige nende avaldumisvormide, mitte süvakihtidega. Samal ajal peegeldub tema keelekasutuses tundlikkus ja teadlikkus keele tähenduslikkusest ning selle rollist identiteedi kujundamisel.

García jt (2008) toovad välja veel ühe mõiste: *emergent bilinguals* ehk algajad kakskeelsed, mida kasutatakse inimeste kohta, kes alles õpivad teist keelt. See viitab nii keeleoskuse alguspunktile kui ka soovile olla pädev mitmes keeles ja kultuuriruumis. Selline enesemääratlus haarab nii olemasolevat kui ka kujunevat identiteeti ning avab transkeelsuse kui loova keelekasutuse. García ja Lin (2016: 4) teevad selget vahet transkeelsuse ja koodivahetuse (ingl *code-switching*) vahel: „Transkeelsust tuleks vaadelda teisiti kui koodivahetust. Koodivahetus [---] põhineb monoglossilisel arusaamal, et kakskeelsetel inimestel on kaks eraldiseisvat keelesüsteemi. Transkeelsus seevastu käsitleb kakskeelsete inimeste keelelist käitumist alati heteroglossilisena [---] vastusena mitte kahele paralleelsele ühekeelsusele, vaid ühele terviklikule keelesüsteemile."

Leian, et mõni koodivahetuse juhtum võib kuuluda transkeelsuse alla, kui lähtuda „algajate kakskeelsete" loogikast. Kui Severjanin kirjutab oma venekeelses luuletuses „Sirel – сирень по-эстонски" või „Владычица Эстии, фея Eiole. / По-русски eiole есть: нет", on see lingvistilises mõttes koodivahetus, kuid sisuliselt rõõm eestikeelse sõna leidmisest, mida ta soovib lugejaga jagada. Sellega näitab autor, et ta on eesti keele ja kultuuri sees, katsetades vähemalt algaja kakskeelse autori tasemel. Seda tähelepanekut ei ole ma maininud oma varasemas artiklis (Kotjuh 2024), mistõttu toon selle siin eraldi välja.

2.1.3. Hübriididentiteet ja kolmas ruum

Homi Bhabha teooria hübriidsusest ja kolmandast ruumist aitab mõista olukorda, kus inimese kultuuriline identiteet asub mitme maailma kokkupuutekohas. *Kolmas ruum* ei kuulu täielikult ühelegi kultuurile, vaid on vahepealne ja loov ala, kus eri kultuurid kohtuvad ja põimuvad ning kus tekivad uued identiteedi vormid (Bhabha 1994). Selles ei kehti ühesed rahvuslikud piirid ega normid. Bhabha sõnul: „Globaalsete ja rahvuslike kultuuride asünkroonne ajalisus avab kultuurilise ruumi – kolmanda ruumi –, kus kokku sobimatute erinevuste läbirääkimine tekitab pinge, mis on omane piiripealsetele eksistentsidele" (Bhabha 1994: 218).

Siinjuures on oluline mainida, et Bhabha mõistete algne raamistik on seotud koloniaalsete suhete ja kultuurilise allutamise analüüsiga (Bhabha 1994). Eesti 1920.–1930. aastate kontekstis ei saa siiski rääkida koloniaalsuhetest. Eesti Vabariik oli endise Vene keisririigi perifeeria, hiljuti iseseisvunud ja rahvusriiklikku identiteeti kujundav riik. Käesolevas töös kasutan mõisteid *hübriidsus* ja *kolmas ruum* laiendatud tähenduses: kui kasulikke tööriistu kultuurilise „vaheoleku" ja mitmekihilise identiteedi analüüsimiseks, mitte kui koloniaalvõimu ja allutamise otseseid tähiseid. Selline laiendus järgib nende mõistete hilisemaid kasutusi migratsiooni- ja diasporaauuringutes, kus fookus on kultuurilise põimumise ja identiteedi dünaamika kirjeldamisel.

Severjanini elukeskkonnad ja kultuurilised mõjutajad olid mitmekesised. Venemaa oli tema sünnimaa ja kujunemiskeskkond, kuid Eestit nimetas ta oma teiseks kodumaaks: „Эстонія, страна моя вторая" (Severjanin 1920: 87). See kuuluvus kujunes tema valikute ja tegevuse kaudu.

Severjanini eluloolised asjaolud toetavad arusaama hübriididentiteedist, mis ei ole kahe kultuuri vahel seismine, vaid tegutsemine seal, kus erinevad kultuurilised mõjud põimuvad. Olen oma varasemas artiklis välja toonud asjaolud, miks Eesti kujunes Severjanini jaoks tõeliseks teiseks kodumaaks (Kotjuh 2023a: 564–567):

- ta taotles ja sai Eesti kodakondsuse
- poeetiline vihje Severjanini võimalikule osalusele Kaitseliidu õppustel
- tutvustas eesti kirjandust välismaal
- suhtles tihedalt Siuru autoritega ja mõjutas nende loomingut
- oli pikalt Eesti Kultuurkapitali stipendiaat
- kirjutas ja kirjastas Eestis rohkem raamatuid kui Venemaal
- sai tuntuks eestikeelses meedias
- teda tunnustas president Konstantin Päts
- jäi Eestisse ka siis, kui tema majanduslik olukord halvenes (vt Severjanin 1988).

Need faktid viitavad sellele, et Severjanin kujundas end Eesti ühiskonnas autori ja kodanikuna. Ta osales aktiivselt kultuurilises keskkonnas, säilitades samal ajal sideme oma päritoluga. Selline asetus on lähedane Bhabha mõistele *kolmas ruum* kui tähendusväli, kus identiteet kujuneb loomingulises liikumises ja kus kohtuvad eri päritolu kultuurilised ja isiklikud kogemused. Severjanini puhul kujunes see ruum keelelise, loomingulise ja sotsiaalse tegevuse kaudu, mis oli seotud nii Eesti kui ka vene kultuurikontekstiga, aga ka vene emigrantide võrgustikega Euroopas. Hübriidne identiteet ei ole siin kokkupuutepunkt, vaid liikumine eri kultuuriväljade vahel, mida kujundasid Severjanini teadlikud valikud ja loominguling.

Bhabha kirjeldab seda ruumi järgmiselt: „Pagulaste, emigrantide ja põgenike kogunemiskoht võõraste kultuuride serval, kesklinnade kohvikutes või getodes; kogunemist pooliku elu ja võõraste keelte poolvalguses või teise keele kõhedalt sujuvas valdamises [---]" (Bhabha 1994: 139). Just sellises keskkonnas kujunes Severjanini kuuluvus, milles vene ja eesti mõjutused ei vastandu, vaid toimivad koos.

Bhabha vahendab kunstnik Renée Greeni trepi-kujundit, mida kommenteerib järgmiselt: „Trepp kui liminaalne ruum, identiteedi määratluste vaheline ala, muutub sümboolse vastastikmõju protsessiks, ühendavaks koeks, mis loob erinevuse ülemise ja alumise, musta ja valge vahel. Trepil edasi-tagasi liikumine, selle võimaldatud ajaline liikumine ja üleminek takistavad identiteetidel kummaski otsas settimast ürgseteks polaarsusteks. See vahepealne üleminek fikseeritud identifitseerimiste vahel avab võimaluse kultuuriliseks hübriidsuseks, mis suudab suhestuda erinevustega ilma eeldatud või pealesurutud hierarhiata." (Bhabha 1994: 4)

Bhabha käsitlus aitab mõista, kuidas mitmekihiline ja liikuv identiteet kujuneb just kultuuride piiril tegutsedes. Tema teooriat olen kasutanud kõigis kolmes artiklis, mida käesolev väitekiri sisaldab. Viimases artiklis keskendun põhjalikumalt just Bhabha kolmanda ruumi mõistele (Kotjuh 2025). Need käsitlused toetavad arusaama, et Severjanini looming ei ole kahe kultuuri vaheline kompromiss, vaid nende kohtumisest sündinud metafoorne ruum – keskkond, kus identiteet saab muutuda, laieneda ja omandada uusi tähendusi.

2.1.4. Sotsiaalne identiteet ja enesekategoriseerimise teooria

Igor Severjanini positsiooni ja Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi käsitlemisel kasutan sotsiaalpsühholoogia mõistevara, eeskätt Henri Tajfeli ja John Turneri sotsiaalse identiteedi ning enesekategoriseerimise teooriaid. Mõlemad on uurinud, kuidas inimene suhestub iseendaga, kas indiviidina või grupi liikmena, ning kuidas see mõjutab tema käitumist, kuuluvustunnet ja enesemõistmist (Tajfel, Turner 1979: 33–47; Turner 1982: 15–40).

Sotsiaalne identiteet ei kujune üksnes isiklike valikute kaudu. Oluline on ka kuuluvustunne, mille määravad keel, kultuur ja geograafiline kontekst. Severjanini puhul saab rääkida vähemalt kolmest kultuuritasandist: Venemaa, kust ta pärines; Eesti, kus ta end teostas küpses eas; ja Euroopa emigratsioonikeskkond, kus viibisid tema sõbrad, kolleegid ja austajad. Need keskkonnad olid pidevas dialoogis tema identiteediga. Severjanin tegi nende vahel valikuid, mis peegeldusid tema loomingus ja enesemääratluses (Kotjuh 2023a: 563).

Turneri käsitlus näitab, et inimene ei määratle end ühe identiteedi kaudu. Enesemääratlus võib muutuda vastavalt olukorrale. Mõnes kontekstis tajub inimene end eelkõige indiviidina, teises grupi osana. See nihe ei ole juhuslik, vaid seotud tähendusruumiga, milles isik tegutseb. Tähendusruum hõlmab seda, mis on parasjagu esiplaanil: millised väärtused kehtivad, millist kuuluvust eeldatakse, kelle pilgu all ollakse. Just see kultuuriline ja sotsiaalne kontekst mõjutab seda, kas esile tõuseb individuaalne eristumine või soov suhestuda grupiga. Loomeprotsessis avaldub see näiteks selles, et autor hakkab teadlikult kasutama kohalikke kultuurimärke või kirjutab end mõne uue keeleruumi sisse. „Sotsiaalne identiteet on inimese teadlikkus, et ta kuulub teatud sotsiaalsetesse gruppidesse, koos selle kuuluvuse emotsionaalse ja väärtusliku tähendusega tema enda jaoks" (Turner 1982: 15).

Sotsiaalse identiteedi teooria lähteks olid Henri Tajfeli minimaalse grupi katsed, kus osalejad jagati juhuslikult kahte gruppi. Hoolimata sellest, et grupikuuluvus oli meelevaldne ja ilma sisulise tähenduseta, eelistasid inimesed oma grupi liikmeid. See näitas, et pelk kuuluvustunne, isegi kui see ei põhine jagatud ajalool ega väärtustel, mõjutab suhtumist ja käitumist. Tajfeli ja Turneri sõnul „inimesed püüavad saavutada või säilitada positiivset sotsiaalset identiteeti. See põhineb suurel määral soodsatel võrdlustel, mida nad saavad teha oma rühma ja mõne olulise võõrrühma vahel" (Tajfel, Turner 1979: 40). See aitab mõista, kuidas kuuluvus võib tähenduslikuks muutuda ainuüksi sotsiaalse situatsiooni ja valiku kaudu.

Severjanini kuuluvus Eesti kultuuriruumi kujunes järk-järgult isiklike valikute alusel: eesti keele kasutamine, kodakondsuse taotlemine, kohalike loojatega läbikäimine (Kotjuh 2023a). Kui Tajfeli katses piisas näilisest rühma kuuluvusest, et käitumine muutuks, siis Severjanini tegevus oli aktiivne kuuluvusloome – nii kuulumine gruppi kui ka selle tähenduse määratlemine. Sellest tulenevalt ei saa Severjanini positsiooni Eesti venekeelses kirjanduses käsitleda üksnes keelelise või eluloolise kategooriana. See oli kultuuriline tegu, mis väljendas kuuluvust ja kujundas seda samaaegselt.

Severjanini valikud erinesid paljude teiste kohaliku venekeelse kirjanduse esindajate omadest. Nendest enamik säilitas selge orientatsiooni Venemaa kultuurile ning hoidus eesti kultuuriga suhestumisest. Sergei Issakovi koostatud antoloogia näitab, et Severjanin ei sobitunud tüüpilise emigrantkirjaniku mustrisse (Russkaja emigratsija 2016). Ta ei allunud olemasolevale normile, vaid lõi enda ümber uue ruumi, milles sai ise määratleda oma kuuluvuse, sõltumata etteantud kategooriatest.

Severjanini juhtum näitab, et sotsiaalne identiteet ei pruugi olla kategooria, millesse inimene asetatakse. See võib olla ka loominguline ja teadlik tegu. Selline identiteet sünnib seal, kus kohtuvad isiklik valik, kultuuriline keskkond ja sotsiaalne tähendus.

Neli käsitletud teoreetilist terminit – kirjandusväli, transkeelsus, hübriidididentiteet ning sotsiaalne identiteet – ei moodusta suletud süsteemi, vaid avatud raamistiku, mis aitab mõista Igor Severjanini loomingulist positsiooni kultuuridevahelises ruumis. Bourdieu kirjandusväli aitab Severjanini paigutada Eesti kultuurikonteksti ning kirjeldada tema loomingulist ja institutsionaalset toimimist. García transkeelsuse kontseptsioon avab keelekasutuse liikuvuse ja keeltevahelise seotuse, näidates, kuidas mitmekeelne autor tegutseb keeleüleses süsteemis. Bhabha hübriidididentiteedi ja kolmanda ruumi käsitlus toob esile kultuurilise vahepealsuse kui loova potentsiaali, kus traditsioonilised identiteedikategooriad hajuvad ning sünnivad uued tähenduslikud määratlused. Tajfeli ja Turneri sotsiaalse identiteedi teooria lisab siia teadmise sellest, kuidas inimese kuuluvustunne kujuneb, nihkub ja väljendub nii rühmasiseselt kui ka rühmade vahel. Kõiki neid lähenemisi seob arusaam, et identiteet ei ole staatiline, vaid pidevas kujunemises – mõjutatud keelelistest, kultuurilistest ja sotsiaalsetest suhetest, mida autor ise kujundab ja määratleb.

2.2. Põhimõisted

Enne üksikute mõistete kasutamist selgitan nende valiku lähtekohti. Igor Severjanini positsioon Eesti kirjanduskultuuris haakub mitme teoreetilise ja kultuurilise tasandiga, mille mõistmine eeldab selgelt määratletud terminoloogiat. Töö käigus kasutan mõisteid, mille tähendusväljad võivad osaliselt kattuda ning mille kasutus varieerub erinevates uurimistraditsioonides. Käesoleva peatüki eesmärk on pakkuda järjepidev mõisteline raamistik, selleks et mõtestada, kuidas need terminid suhestuvad uuritava teemaga ning milliseid tähenduslikke rõhuasetusi need kannavad.

Käsitletavate mõistete hulka kuuluvad emigrantlik kultuur, diasporaa, identiteet, integratsioon, vähemusrahvus, pagulaskirjandus, pagulane ja põgenik (nende eristamine), retseptsioon ning mitmekeelsuse poeetika. Need mõisted avavad rände, kuuluvuse, keelekasutuse ja kultuurilise enesemääratluse eri tahke ning võimaldavad läheneda Igor Severjanini loomingule mitmekihiliselt ja nüansseeritumalt kui varasemates käsitlustes.

2.2.1. Emigrantlik kultuur

Emigrantlik kultuur viitab olukorrale, kus autor loob väljaspool oma algset kultuuriruumi, säilitades samal ajal sideme emakeelse traditsiooniga. Severjanin tegutses väljaspool Venemaad, ent jätkas vene keeles loomist. Selle mõiste kohta on rohkelt käsitlusi, eriti seoses vene kirjandusega. Eestikeelses kontekstis väärib mainimist Irina Belobrovtseva ja Aurika Meimre (2015) artikkel „Sõdadevaheline vene emigratsioon suures ilmas ja väikeses Eestis", kus käsitletakse emigrantliku kultuuri teemasid seoses vene autoritega. Artiklis analüüsitakse, kuidas vene emigrantlik kultuur väljendus eri kontekstides – nii suurtes kultuurikeskustes kui ka väiksemas Eesti kultuuriruumis. Autorid toovad esile keelelise ja kultuurilise kohanemise mehhanismid, mis on käesoleva uurimuse kontekstis olulised. Sarnane traagiline nähtus tekkis eesti kirjandusloos 1940. aastatel, kui paljud loovisikud põgenesid Punaarmee eest läände (vt „Eesti kirjandus paguluses XX sajandil", 2008).

2.2.2. Diasporaa

Diasporaa kirjeldab olukorda, kus keele- või rahvuskogukond elab hajutatult väljaspool ajaloolist kodumaad. Kuigi venelased on elanud Eesti aladel aastasadu, sai 1920.–1930. aastatel Eesti venekeelse kirjanduse kogukonnast pigem hajutatud kultuurikandja: vähese institutsionaalse toega ja mitmekesise keele- ning kultuurilise kuuluvusega rühm, kes siiski suutis luua kirjanduslikku loomingut ja soodustada kultuurilist dialoogi. Selle perioodi kesksete autorite eluloolised faktid on koondatud minu 2023. aasta artiklisse (Kotjuh 2023a), kus on esitatud ka visand Eesti venekeelse kirjanduse sisemisest mitmekesisusest ja selle seotusest kultuurilise marginaalsusega. Nende autorite hajutatud tegevus ja vähene institutsionaalne koondumine tegid selle kultuurikihi suuremas kirjanduspildis

üsna nähtamatuks, kuid samal ajal annavad nad väärtusliku materjali, mille kaudu mõista, kuidas kirjandus ja kuuluvus kujunevad mitmepalgelistes ja muutuvates kontekstides.

2.2.3. Identiteet

Identiteet on selles töös keskne mõiste, mida käsitlen eelkõige sotsiaalteaduslikust vaatepunktist. See tähistab enesemääratlusprotsessi, mille kaudu indiviid mõtestab oma kuuluvust keele, kultuuri, rahvuse ja isikliku kogemuse kaudu. Identiteet ei ole püsiv ega staatiline, vaid kujuneb pidevas suhtes ümbritseva keskkonna, teiste inimeste ning loomingulise tegevusega.

Identiteedi mõiste jõudis teaduslikku kasutusse 20. sajandi keskpaigas, kui Erich S. Fromm (1941) ja Erik H. Erikson (1950) sidusid selle indiviidi vabaduse, kuuluvustunde ja enesemääratluse probleemistikuga. Eesti keele seletav sõnaraamat määratleb identiteeti järgmiselt: „Identiteet – teadmine endast sotsiaalseis olukordades ja suhetes, eneseteadvus" (EKSS 2009: 570). See määratlus osutab kaudselt identiteedi ajalisusele: eneseteadvus ei ole püsiv seisund, vaid muutub koos sotsiaalsete olude ja isikliku kogemusega.

Sotsioloog ja kultuuriteoreetik Stuart Hall rõhutab samuti, et identiteet on pidevas kujunemises: see on „konstruktsioon, protsess, mis pole kunagi lõpule viidud – alati „protsessis". See ei ole paika pandud selles mõttes, et see oleks alatiseks võitnud või kaotanud, säilinud või hüljatud" (Hall 1996: 2). Halli käsitlus haakub Frommi vaatega, mille järgi identiteet kujuneb vastusena ajaloolistele ja sotsiaalsetele muutustele: „Me näeme, et inimvabaduse kasvul on sama dialektiline iseloom, mida oleme märganud indiviidi arengus" (Fromm 1941: 34–35).

Need teoreetilised lähenemised loovad aluse Severjanini identiteedi mõistmiseks muutliku, kontekstitundliku nähtusena. Emigratsioon, Eesti ühiskondlikud muutused ja kultuuriline ümbrus üheskoos mõjutasid tema positsiooni kujunemist viisil, mis polnud lineaarne. Ühelt poolt püüdis ta sobituda Eesti kultuuriruumi ja lõimida oma loomingusse kohalikke motiive, teisalt kajastub tema loomingus sisemine pinge ja ebakindlus seoses varasema identiteediga. Enesemääratlus ei toimunud kindlate tähistajate kaudu, vaid vastusena pidevalt muutuvale kontekstile.

Selles raamistikus tuleb identiteeti mõista ka uurija konstrueeritud kontseptuaalse konstruktsioonina. Oma artiklis (Kotjuh 2025) toon näite: sarnaselt sellega, kuidas Nikolai Gogol nimetas oma teost „Surnud hinged" *poeemiks*, ent kirjandusloos on see määratletud pigem romaanina, peab Severjanini identiteeti mõtestama uurija, kellel on kasutada ajaloolised allikad, looming ja kontekstid – kuid mitte ilmtingimata autori enda arusaam. Identiteediteooria kui teaduslik tööriist hakkas kujunema alles pärast Severjanini surma, mistõttu tänapäevased mõisted rakenduvad tagasivaateliselt ja tõlgenduslikult.

Eesti keeleruumis on identiteedi tähistamiseks kasutatud ka omatüvelist vastet. Arne Merilai: „Isedus on hää sõna pisut värdse identiteedi asemel. Seda soovitas mulle kursavend Peeter Päll, kui ma kord küsisin, mis ta lingvistina arvab sõnast *isesus*, mida olin tarvitama hakanud. Mulle torkab keelekõrva, kui

öeldakse *rahvuslik identiteet*, mis näitab, et identiteediga on kehvasti, kui nii tähtsa mõiste tarbeks ei ole oma sõnagi, vaid mingi stilistiline oksüümoron või katakrees. Ain Kaalep ütles ikka, et õigekeelsuse kõrval ei tohi unustada heakeelsust." (Kotjuh 2024: 139–140) Need on veenvad argumendid, ent käesolevas uurimuses kasutan siiski levinumat, ladinakeelse tüvega sõna *identiteet*, sest praeguseks on see enam kinnistunud termin.

2.2.4. Integratsioon

Integratsioon on ühiskonda lõimumise protsess, mis puudutab nii kultuurilist kui ka sotsiaalset kohandumist. See tähendab ühiskonnaelus osalemist keelelise ja kultuurilise vastastikuse kontakti kaudu. Severjanini integratsioon kajastub mitmel tasandil: tema luules leidub eesti kultuurilist ainestikku, tema isiklik elu oli seotud eestikeelse perekonnaga ning tema loomingus kajastub emotsionaalne ja intellektuaalne seotus uue keskkonnaga. Võrdluseks tänapäeva arusaam integratsioonist: „Integratsiooni all mõeldakse inimese lülitumist ühiskonnaellu kõigil selle tasanditel. Integratsioon ei ole etnilise identiteedi muutus, vaid nende barjääride mahavõtt, mis täna takistavad paljudel mitte-eestlastel täisväärtuslikult osalemast Eesti ühiskonnaelus." (Riigi Teataja 1998)

2.2.5. Vähemusrahvus

Vähemusrahvus on rahvuslik või keeleline rühm, mis eksisteerib suurema rahvusgrupi sees. Vene kogukond Eestis kujunes vabariigi ajal vähemuskultuuriks, nagu seda nähtust kirjeldas Sergei Issakov (2001). Severjaninil oli keeruline tajuda ennast Eestis vähemusrahvuse esindajana, sest samal ajal mõistis ta end vene kirjasõna järglasena – loojana, kes oli intensiivses dialoogis nii varasema kirjandustraditsiooni kui ka oma silmapaistvate kaasaegsetega. Venekeelne kirjandustraditsioon, millele Severjanin tugines, oli eestikeelsest sügavamalt juurdunud. Lisaks oli Severjaninil identiteedi kese seotud auväärse tiitliga „Poeetide kuningas", mis tähendas, et ta oli vene luule eriline esindaja. Sellest arusaamast lähtuvalt pühendas ta oma luulekogu „Klassikalised roosid" Jugoslaavia kuningannale – žestina, mis väljendas tema rahvusülesust ja ambitsiooni esindada vene kultuuri rahvusvahelisel tasandil.

2.2.6. Pagulaskirjandus

Pagulaskirjandust loovad autorid, kes on sunnitud elama väljaspool oma kodumaad või otsustanud seda teha, sageli poliitilistel, ideoloogilistel või kultuurilistel põhjustel. See tähendab, et autor tegutseb teises kultuuriruumis, kuid hoiab sidet oma algse keele- ja kultuuritaustaga. Pagulaskirjandus võib väljendada kodumaalt lahkumise traumat, kultuurilise jätkuvuse soovi ning uue elukeskkonnaga kohanemise kogemust. Igor Severjaninil väljendub pagulaskirjanduse mõõde tema suhetes vene kultuuriga väljaspool Nõukogude Venemaad, tema posit-

sioonis Eesti kultuuriruumis ning kahesuunalises loometegevuses, mille kaudu ta vahendas vene ja eesti kirjandust. Tema looming Eesti-perioodil kuulub sellesse traditsiooni.

2.2.7. Pagulane *vs.* põgenik

Pagulane ja *põgenik* on mõisted, mida sageli kasutatakse sünonüümidena, kuid millel on kirjandusteaduslikus ja kultuurianalüütilises käsitluses siiski eristatavad tähendusväljad. Käesolev töö teeb nende vahel teadliku, ehkki keeleliselt vaieldava vahe. *Pagulane* viitab eeskätt vabatahtlikule või valikuliselt kujunenud migratsioonile: isik on lahkunud kodumaalt oma veendumuste, poliitilise või loomingulise vabaduse nimel. *Põgenik* osutab olukorrale, kus lahkumine on toimunud sunduslikult, näiteks sõja, tagakiusamise või eluohtliku keskkonna tõttu.

Kuigi selline tähenduslik eristus on teoreetiliselt viljakas, ei ole see eesti keeles probleemitu. Verbid *pagema* ja *põgenema* kattuvad semantiliselt ja on sageli sünonüümsed, mistõttu sõnad *pagulane* ja *põgenik* tunduvad tavakeeles teineteisega äravahetatavad. Sõnade tähendusväli võib muutuda sõltuvalt kontekstist ning selge eristuse tegemine nõuab täpsustust ja teadlikkust.

Vene keeles on tähenduslik piir selgem. Sõna *мигрант* tähistab inimest, kes lahkub vabast tahtest, näiteks kultuurilistel, ideoloogilistel või majanduslikel kaalutlustel. Sõna *беженец* viitab isikule, kes on sunnitud põgenema, enamasti ohu või vägivalla eest. Sarnane mõiste *migrant* on kasutusel eesti keeles, kus see aga ei kätke alati sama selget vastandust. Tihti käsitletakse *migranti* kui neutraalset üldmõistet, mis ei ava inimese lahkumise motiive. Selline keeleline eristus aitab vene keeles paremini mõista, kas inimese lahkumine on seotud teadliku valikuga või tuleneb sundolukorrast.

Pagulust saab seega käsitleda kui kultuurilise järjepidevuse ja identiteedi refleksiivset ümbermõtestamist. Põgenikukogemus seevastu viitab katkestusele ja eksistentsiaalsele nihkele. Selline eristus aitab täpsemalt mõista autorite, sealhulgas Igor Severjanini migratsiooni konteksti ning loomingulist enesemääratlust uues kultuuriruumis.

2.2.8. Retseptsioon

Retseptsioon tähendab teose või autori vastuvõttu lugejate, kriitikute ja institutsioonide poolt. See ei ole üksnes hinnang, vaid kultuurivälja toimimise osa. Mõiste toetub vastuvõtuteooriale (sks *Rezeptionsästhetik*), mille alused sõnastasid Hans Robert Jauss ja Wolfgang Iser 20. sajandi teisel poolel. Jaussi järgi kujuneb teose tähendus ootushorisondi kaudu – see tähendab, et iga teos suhestub olemasolevate ootustega ning kas kinnitab või muudab neid või lükkab need ümber. Tähendus ei ole püsiv ega eelnevalt paika pandud, vaid muutub ajas ja lugemisolukordades (Jauss 1977). Iseri käsitlus keskendub lugejale kui aktiivsele osalejale, kelle tõlgendamise protsess loob tähendusvälja, mis ei peitu üksnes tekstis, vaid tekib selle ja lugeja vahelistes pingetes (Iser 1976).

Retseptsiooni vaatlus aitab mõista, millistel tingimustel kuulub üks teos kirjanduse kui institutsiooni mõjuruumi ning kuidas teose tähendus muutub ajaloolistes ja sotsiaalsetes kontekstides. Retseptsioonianalüüsi kasutatakse käesoleva töö ühe meetodina (vt ptk 3.3.4).

2.2.9. Mitmekeelsuse poeetika

Mitmekeelsuse poeetikas tuleb esile loomeviis, milles eri keeled toimivad samas tekstis kõrvuti ja üksteist täiendades. Severjanini luules avaldub see eesti ja vene keele koostoimes, mis mõjutab nii kujundikeelt kui ka tähendust. Keeled asuvad kõrvuti ja peegeldavad autori kultuurilist kuuluvust.

Niisugust arusaama aitab mõtestada Mihhail Bahtini arutlus kultuuride mitmehäälsusest. Tema sõnul saavad ühes teoses kõlada eri päritolu ja taustaga hääled, mis loovad dialoogi (Bahtin 1963: 167). Severjaninil võib see ilmneda juba ühesainsas luuletuses, kus eestikeelne sõna on põimitud venekeelsesse rütmi ja kujundisse.

Bahtin on rõhutanud, et tõlgendav mõtlemine tugineb „mõtetele mõtetest", „üleelamiste üleelamistele", „sõnadele sõnade kohta", „tekstidele tekstidest" (Bahtin 1986: 297). Selle taustal saab avada, kuidas Severjanini luules kujuneb mitmekeelsus poeetiliseks meetodiks – vahendiks, mille kaudu ta loob kahe kultuurivälja dialoogi. Tema looming ei kinnita üksnes kuuluvust vene vähemuskultuuri, vaid kannab endas ka vahendaja rolli. Mitmekeelsus võimaldab tal kujundada keelelisi ja kultuurilisi piire avardavat poeetilist väljendusviisi (Kotjuh 2024: 913).

2.3. Metodoloogia

Käesolev doktoritöö tugineb kvalitatiivsele uurimismeetodile, mille keskmes on meetodite kompleks. Töö kombineerib mitut uurimismeetodit, et anda võimalikult mitmekülgne ja sisuline ülevaade Igor Severjanini identiteedi kujunemisest Eestis aastatel 1918–1941. Metodoloogiline lähenemine on suunatud nii kultuurilise kui ka keelelise kuuluvuse jälgimisele, arvestades autori isiklikke valikuid, ühiskondlikku konteksti ja loomingulisi väljendusvahendeid. Kvalitatiivne käsitlus võimaldab süveneda tekstidesse, nende vastuvõttu ja kultuurilist tähendust kujundavatesse mehhanismidesse. Selline lähenemine ühendab empiirilise uurimise, teoreetilise analüüsi ja tekstikriitilised meetodid.

2.3.1. Võrdlev-ajalooline lähenemine

Võrdlev-ajalooline meetod võimaldab analüüsida Severjanini Eesti-perioodi loomingut võrdluses tema varasema Venemaa-perioodi tekstidega, et mõista identiteedi ja stiili arengut. Näiteks võrreldakse luulekogu „Klassikalised roosid" (1931) temaatikat ja poeetilist keelt Severjanini Venemaa-perioodi kogumikega, et jälgida tähendusnihkeid ja kultuurilisi lisandusi. Samuti võrreldakse Severjanini

loomingut eesti autorite (nt Henrik Visnapuu) ja Euroopa emigrantluuletajatega, et mõista, kuidas mõjutused liikusid eri suundades ning milline oli Severjanini koht selles kirjanduslikus vahetuses (Kotjuh 2025).

Võrdlev-ajalooline meetod tugineb allikakriitilistele küsimustele, mille on sõnastanud juba Gilbert J. Garraghan (1946). Garraghani järgi tuleb iga ajaloolist allikat – sh kirjandusteksti – hinnata kuue küsimuse alusel: 1) Millal tekst loodi? (daatum); 2) Kus see loodi? (lokalisatsioon); 3) Kes oli autor? (autorsus); 4) Mis on selle sisu ja tähendus? (analüüs); 5) Milline oli selle algne vorm ja terviklikkus?; 6) Kui usaldusväärne see on? Viimane küsimus eeldab vastuvõtva lugejaskonna olemasolu, kes suudab hinnata teose väärtust. Nende küsimuste kasutamine võimaldab vaadelda Eesti Vabariigi ajal loodud venekeelset kirjandust allikakriitilisest vaatenurgast ja tuua esile põhjused, miks see ei saanud eesti kirjandusloo osaks. Näiteks saab analüüsida, kuidas teose loomise koht ja keel on mõjutanud selle vastuvõttu kirjandusväljal (Kotjuh 2023a: 556).

2.3.2. Identiteediteooria

Identiteediteooriate rakendamine käesolevas töös toetub tänapäeva arusaamale identiteedist kui dünaamilisest, suhestuvast ja kontekstuaalsest protsessist, mis kujuneb kultuuriliste tegurite, ajalooliste tingimuste ja isiklike kogemuste koosmõjus. Stuart Hall, kes käsitles identiteediga seotud problemaatikat juba 1960ndatel ja kujunes üheks kultuuriuuringute mõjukamaks teoreetikuks, rõhutas, et identiteet ei ole püsiv ega olemuslik, vaid kujuneb inimese pidevas dialoogis mineviku, oleviku ja kujuteldava tulevikuga (Hall 1996). Identiteet pole tema arusaamas „olemine", vaid „saamine" – positsioon, mille inimene võtab sotsiaalses ruumis, reageerides ajaloolistele ja kultuurilistele tähendusväljadele. Stuart Halli arusaam identiteedist kui „positsioneerimisest", mitte kui „substantsist", on eriti viljakas selliste autorite puhul nagu Severjanin, kelle loomingut on määranud mitmekesine kuuluvusloogika. Hall on andnud tugeva aluse kultuuriuuringutes, rõhutades võimu, representatsiooni ja kultuurilise identiteedi vahelisi seoseid. Halli (1996) identiteedikäsitlusel on käesolevas töös keskne tähendus.

Homi K. Bhabha kontseptsioon kolmandast ruumist (ingl *Third Space*) on samuti oluline kultuurilise identiteedi kujunemise käsitlus. Tema vaate järgi ei ole kultuurilised identiteedid staatilised ega ühtekokku homogeenne tervik, vaid need sünnivad kultuuriliste diskursside kokkupuutel ja läbirääkimisel (Bhabha 1994, 1996). Kolmas ruum on vahepealne ja dünaamiline ala, kus tähendused ei ole ette antud, vaid pidevalt ümber mõtestatavad. See ruum võimaldab uute, hübriidsete identiteedivormide kujunemist, mis paiknevad väljaspool traditsioonilisi rahvuslikke ja keelelisi jaotusi. Bhabha rõhutab, et just selline vahepealsus loob võimaluse loominguliseks tõlgenduseks ja vastupanuvõimeliseks enesemääratluseks. Selline kontseptuaalne raamistik sobib hästi Severjanini juhtumi mõtestamiseks: tema looming paikneb kahe kirjandusliku traditsiooni, kahe keele ja kahe kultuurilise ootushorisondi ristumiskohas. Bhabha teooria võimaldab mõista, kuidas vahepealsus ei tähenda määratlematust ega nõrkust, vaid võib osutuda poeetilise ja kultuurilise loovuse viljakaks allikaks.

Yasemin Yildiz (2012) on osutanud, et mitmekeelsed autorid elavad sageli „keelelises lõhestatuses", kus emakeel ei ole ainus eneseväljenduse ega identiteedi määratlemise vahend. Ta väidab, et 20. sajandi rahvusriikliku paradigma raames on eksisteerinud „emakeele monism", mille järgi kirjanik peaks kirjutama ainult ühes, rahvuslikult määratletud keeles. Yildiz (2012: 4) pakub sellele vastu kontseptsiooni ingliskeelse nimega *postmonolingual condition* – see tähendab seisundit, kus mitmekeelsus ei ole erandlik ega probleemne, vaid loominguliselt produktiivne. Selline vaatenurk aitab mõista Severjanini keelelisi nihkeid ja tema kultuurilist enesetunnetust kahe kirjandusruumi piiril. Tema keelekasutus ei ole üksnes pragmaatiline valik, vaid identiteedi kujundamise strateegia osa ning toetub mitmekeelsele kogemusele ja transkultuurilisele kuuluvusele (Kotjuh 2024: 912).

Näiteks võimaldab identiteediteooria tõlgendada luulekogu „Klassikalised roosid" (1931) nii nostalgilise luule või looduslüürikana kui ka hübriidsuse väljendusena. Selles kogumikus, nagu olen seda analüüsinud artiklis „Rahvuskultuurilisest enesemääratlemisest eesti kirjandusloos. Igor Severjanini hübriididentiteedi peegeldus luulekogus „Klassikalised roosid" (1931)" (Kotjuh 2025), on Severjanin pöördunud sama intensiivsusega nii Venemaa kui ka Eesti poole. Luulekogu kompositsioonis on selgelt eristatavad alaosad, mis käsitlevad kahte kodumaad, ja mõlema suhtes esineb nii kiitvaid kui ka kriitilisi epiteete. See näitab, et Severjanin ei vastandanud neid kaht kuuluvust, vaid ühendas need hübriidse identiteedi loogika kaudu. Tema looming annab tunnistust kolmanda ruumi loomisest, milles toimub kahe kirjandus- ja kultuuriruumi produktiivne põimumine ning uue poeetilise identiteedi kujunemine.

2.3.3. Lähilugemine

Lähilugemise mõistet on kirjandusuurimuses kasutatud eri tähendustes. Klassikalises tähenduses, mida arendasid uuskriitikud, tähistab lähilugemine teose sisemiste vormiliste struktuuride põhjalikku uurimist: tähelepanu pööratakse meetrumile, riimile, süntaksile ja kujundite koostoimele, et tuua esile teksti „enda sees" peituv tähendus (Brooks 1947; Wimsatt, Beardsley 1954). Käesolevas töös kasutan lähilugemist laiendatud tähenduses: see ühendab klassikalise teksti enesesse suunatud analüüsi ja lugejakogemust rõhutava lähenemise, mida on kirjeldanud Jonathan Culler (1997) ja Catherine Belsey (2002). Hübriidne käsitlus on vajalik, sest Severjanini mitmekeelne poeetika ja kultuuriline kontekst nõuavad nii vormilise poeetika kui ka lugeja- ja kultuurikogemuse vaatluse põimumist.

Lähilugemise abil uurin, kuidas Severjanini luules tekivad tähendused keelekihtide, kujundite vaheldumise ja mitmekeelsuse poeetika kaudu. Analüüs keskendub poeetilistele struktuuridele, tekstisisestele kontrastidele ja kultuurilisele tihedusele. Lähilugemine võib näidata, kuidas teksti detailid loovad uusi tähenduskihte, mis võivad osutuda märgiliseks kultuurilise või identiteedilise tähenduse kujunemisel.

Lähilugemine keskendub sellele, kuidas tekst loob oma tähendused: milliseid ootusi see kätkeb, kuidas see neid kujundab, suunab või nihestab. Jonathan Culler

on rõhutanud, et tõlgendus seisneb nii teksti tähenduse tuvastamises kui ka selles, kuidas lugeja suhestub tekstiga: „Teose tõlgendamine tähendab lugemisloo jutustamist" (Culler 1997: 63). Tähendus ei asu tekstis valmis kujul, vaid sünnib lugeja ja teksti kohtumisel. Lähilugemine muutub seeläbi tööriistaks, mille kaudu saab uurida, kuidas teksti struktuurid ja kultuuriline taust loovad mitmekihilise tähendusvälja.

Catherine Belsey rõhutab, et tekst ei ole tähenduse kogum, vaid tähendus sünnib lugemise käigus: „Tekstid on mitmetähenduslikud, avatud eri tõlgendustele. Tähendused ei ole ette antud, vaid tekivad lugemisprotsessis, ning kriitika ülesanne on jälgida võimalike tõlgenduste ulatust." (Belsey 2002: 17) Niisugune arusaam võimaldab uurida, kuidas Severjanini tekstides põimuvad vene ja eesti kultuurilised elemendid ning kuidas mitmekeelsed kujundid loovad uusi tähendusi, mis ei allu üheselt ei vene ega eesti kirjandustraditsioonile.

Siinkohal on ilmekas näide Severjanini 1922. aastal Berliinis ilmunud luulekogu „Фея Eiole" nimiluuletus, millest olen kirjutanud oma artiklis (Kotjuh 2024: 909–911). Selle esimestes stroofides ilmneb poeetiline keelemäng, kus eesti sõnaühend *ei ole* (mis sai Severjaninil kirjakuju *eiole*) põimitakse vene keelde nii semantilise selgitusena kui ka kõlalise rütmikatkestusena:

> Кто движется в лунном сиянье чрез поле
> Извечным движеньем планет?
> Владычица Эстии, фея Eiole.
> По-русски eiole есть: нет.

Autori lugejasõbralikkus väljendub selles, et ta tõlgib salapärase eestikeelse sõna oma vene lugejale. Samal ajal tekitab see seletus mitmekihilise tähenduse. Lisaks sellele kujundab Severjanin romantilise narratiivi, kus eesti neiu vastab armastusele eitavalt, ent selle keelelise keeldumise esteetika on noormehe jaoks meelepärane. Venekeelse sõna *поле* riimimine eestikeelse *eiole*-ga, samuti sõnade *фея* ja *eiole* assoneerumine, loovad uue poeetilise keele, kus keeltevaheline piir ei tähenda takistust, vaid inspiratsiooni. Stroofi viimases reas esitatud semantiline mäng *eiole – есть – нет* annab tunnistust Severjanini poeetilisest täpsusest ja transkeelsest hoiakust. Lähilugemine võimaldab siinkohal näha, kuidas mitmekeelne poeetika avab tähenduskihte, mis on seotud autori identiteedi kujunemisega.

2.3.4. Retseptsioonianalüüs

Retseptsioonianalüüs toob välja selle, kuidas Severjanini loomingut on eri aegadel Eesti kirjandusväljal vastu võetud. Meetod tugineb *retseptsiooniesteetika* põhimõtetele, mille järgi kirjandusteose tähendus ei ole püsiv ega ühene, vaid kujuneb ajas muutuvate ootushorisontide kaudu.

Hans Robert Jauss on kirjutanud, et kirjandusteos ei ilmu lugeja ette kunagi täiesti uue ja neutraalse nähtusena, vaid äratab mälestusi kord loetud tekstidest ning kutsub esile ootuse, mis ulatub juba teose algusest kesk- ja lõpposani (Jauss 1995: 60). Jauss rõhutab, et uue teose esteetiline mõju tekib lugeja ootushorisondi

ja teose ootushorisondi kohtumisel – see tähendab, et lugeja ootusi mõjutavad alati aeg ja kontekst, samal ajal kui tekstis püsivad kindlad semantilised ja poeetilised tunnused (Jauss 1995: 61). Ootushorisont ulatub sotsiaalsete, esteetiliste ja psühholoogiliste eeldusteni, mis määravad nii autori kui ka lugeja suhtumise teosesse (Jauss 1977).

Wolfgang Iseri lähenemine täiendab seda vaadet, tuues mängu implitsiitse lugeja mõiste. Implitsiitne lugeja ei ole reaalne isik, vaid tekstis konstrueeritud tähendusekandja, kelle kaudu tekst suunab oma tõlgendust. „Implitsiitne lugeja tähendab tekstis etteantud lugemisakti iseloomu, mitte võimalike lugejate tüpoloogiat" (Iser 1972: 8–9). Lugemisakt ei ole passiivne vastuvõtt, vaid loov kujutluslik tegevus, mille kaudu lugeja täidab tekstis esinevaid tühikuid ja loob seeläbi teose tähenduse. Iser nimetab seda lugeja *liikuvaks vaatepunktiks* (sks *wandelnde Blickpunkt*), millele mõju avaldavad nii individuaalsed kui ka sotsiaal-ajaloolised tegurid (Iser 1976: 177–178).

Severjanini retseptsioonis on oluline jälgida, kuidas teda käsitleti eri kultuuriväljadel: eestikeelses perioodikas, Eestis tegutsenud venekeelses meedias ning Euroopa vene diasporaa ajakirjanduses. Iga ruum lõi oma vastuvõtuloogika, milles Severjanini loomingut mõisteti ja tõlgendati erinevalt. Eesti ajakirjanduses 1920.–1930. aastatel domineeris tihti ettevaatlik või uudishimulik suhtumine Severjaninisse: teda käsitleti kui omapärast „külalist" või poeetilist eksooti. Näiteks võib esile tuua Henrik Visnapuu poeetiliselt laetud hinnangu: „Enam kui ükski teine venelane, on praeguse Vene suurim poeet Igor Severjäänin saand meie maa laulikuks. [---] Nii lähedalle meile kui Severjäänin ei ole neist ükski tulnd." (Visnapuu 1921: 127) Visnapuu määratleb teda nii vene luuletajana kui ka kohaliku luulemaastiku osalisena.

Venekeelne meediaruum Eestis tõstis esile Severjanini sideme vene kirjandustraditsiooniga. Näiteks 1940. aasta ajalehes Вести дня kirjeldatakse teda kui kuulsust, kes tunneb huvi Eesti elu ja ajakirjanduse vastu, olles samal ajal endiselt mõjukas luuletaja (Vesti Dnja 1940b: 2). Selline kajastus rõhutab Severjanini positsiooni just kahe kultuuri piiril tegutseva loojana.

Emigrantlikes väljaannetes Berliinis, Pariisis ja Riias kujunes temast aga pigem nostalgiline kuju – endine egofuturist, kelle Eesti-periood jäi teisejärguliseks. Marina Tsvetajeva meenutab oma saatmata jäänud kirjas Severjaninile pärast tema esinemist Pariisis: „Te olete kasvanud, muutunud lihtsamaks. Teist on saanud suurte joonte ja suurte asjade poeet. Olete avastanud selle, mis on teile alati natuke avatud olnud – looduse. Lõpuks olete selle täielikult rüütanud…" (Tsvetajeva 1991: 412) See kirjeldus osutab Severjanini poeetilisele arengule ja sellele, kuidas tema kuvand võis sõltuvalt kontekstist märkimisväärselt erineda.

Retseptsioonianalüüs aitab mõista, kuidas Severjanin oli eri aegadel ja eri ruumides korraga nii tuntud kui ka varjatud, nii tunnustatud kui ka äärealale tõugatud (Kotjuh 2023a, 2024).

2.3.5. Töö arhiiviga

Töö arhiivimaterjalidega on käesolevas uurimuses tähendanud dokumentide läbitöötamist Eesti ja Vene arhiivides eesmärgiga koguda empiirilisi andmeid Severjanini tegevuse kohta Eestis. See meetod täiendab teisi uurimissuundi ning aitab paremini mõista, kuidas Severjanini identiteet kujunes ajaloolises, institutsionaalses ja sotsiaalses kontekstis.

Uurimistöö põhiallikad olid kaks arhiivi: Felissa Kruudi materjalid Eesti Kirjandusmuuseumis (EKM EKLA, f 216) ja Vera Zapolskaja (Korendi) kogu Venemaa riiklikus kirjanduse ja kunsti arhiivis (RGALI, f 1152). Need sisaldavad käsikirju, kirjavahetust, isiklikku raamatukogu, välisesinemiste plakateid ja pühendustega raamatuid. Allikad näitavad, et Igor Severjanin ja Felissa Kruut esinesid koos välismaal, esitades eesti luulet nii originaalis kui ka tõlkes, ning siurulaste pühendused Severjaninile viitavad vastastikustele kultuurisuhetele (Kotjuh 2023a: 562). Severjanini hilisem eluperiood Vera Zapolskajaga on allikates tagasihoidlikumalt dokumenteeritud, sest suur osa tema kogutud materjalidest hävis 1940. aasta tulekahjus (vt ka Figurnova 1993; Issakov 1993; Kuznetsova e-kogu)

Eesti Rahvusarhiivis uurisin Severjanini kodakondsuse taotlust. 1921. aastal loobus ta Vene impeeriumi kodakondsusest ja sai Eesti Vabariigi kodanikuks, mis toimus enne tema abiellumist Felissaga (Kotjuh 2023a: 564–565). Kodakondsuse saamine tähistas Severjanini soovi lõimuda Eesti ühiskonda juriidilises, kultuurilises ja sotsiaalses plaanis.

Lisaks käsitlesin võimalikke viiteid Severjanini osalemisele Kaitseliidus. Töötasin läbi Rahvusarhiivi infosüsteemi AIS, Viru-Järva sõjaväeringkonna staabi arhiivifondi, Rahvusarhiivi Tallinna osakonna isikuandmete kartoteegi, Igor Lotarjovi kodakondsustoimiku ja Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjoni fondi. Tuvastasin, et Severjanin võis olla kutsutud vaatlejana õppustele, kuid aktiivset liikmelisust selle kohta ei leidnud. Töö selle oletuse kallal käib edasi.

Metodoloogilise lähenemise mitmekihilisus võimaldab analüüsida Igor Severjanini positsiooni Eesti kirjandusväljal eri vaatenurkadest. See aitab mõista, kuidas keeleline ja kultuuriline mitmekesisus, institutsionaalne marginaliseeritus ja retseptsiooni dünaamika kujundasid tema identiteeti loojana, kes asus korraga mitme kirjandustraditsiooni piiril.

Selline meetodite kombinatsioon loob aluse sügavaks arusaamaks Severjaninist kui isikust ja loojast, aga ka Eesti venekeelse kirjanduse ajaloolisest kujunemisest ja positsioonist laiemas kultuurikontekstis.

3. IGOR SEVERJANINI ELULOOLIST JA SOTSIOKULTUURILIST TAUSTA

Igor Severjanini elulugu on aja jooksul saanud mitmekülgset ja põhjalikku käsitlust. Tema elu ja tegevust on käsitletud memuaarsetes teostes, kirjandusteaduslikes artiklites ja entsüklopeediates. Need käsitlused võimaldavad anda ülevaate, mis avab nii faktipõhise elukäigu kui ka selle kultuurilise tähenduse.

Käesoleva töö eesmärk on kasutada olemasolevaid allikaid valikuliselt, et toetada analüüsi, mis keskendub Severjanini positsioonile Eesti kirjandusväljal ja tema tähendusele Eesti venekeelse kirjanduse definitsiooni kujunemises aastatel 1918–1941. Faktide esitus lähtub vajadusest mõista, millised olid Severjanini valikud, tema loomingulised ja kultuurilised suunad ning kuidas need haakuvad institutsionaalse, rahvusliku ja keelelise raamistikuga.

Oluline on jälgida samuti seda, millistes suhtlusvõrgustikes Severjanin tegutses, kuidas ta suhestus eesti- ja venekeelse kultuuriväljaga ning millisel moel teda eri aegadel vastu võeti. Just see vaatenurk võimaldab käsitleda teda tähendusi loova kultuuritegijana, kelle elu ja looming on seotud laiemate keeleliste ja kultuuriliste protsessidega.

Käesolev faktikogum ei ole ammendav, vaid keskendub aspektidele, mis on tähenduslikud Severjanini positsiooni mõtestamisel Eesti kirjandusväljal ning tema rolli määratlemisel Eesti venekeelse kirjanduse olemuse kujunemises aastatel 1918–1941 (Issakov 1990, 1989, 2003; Kovalenko 1997; Kotjuh 2023a; Kruus 1982, 1986).

Igor Severjanin (kodanikunimega Igor Lotarjov) sündis 1887. aastal Peterburis, aadlitaustaga peres. Tema isa, Vassili Petrovitš Lotarjov (1860–1904), oli I raudteepataljoni (hiljem polgu) kapten, mis on märk perekonna kuulumisest haritud ja prestiižsesse sõjaväelisse seisusse. Ema Natalja Stepanovna Lotarjova (neiuna Šenšina) pärines Kurski kubermangu aadliseisusest: tema isa Stepan Sergejevitš Šenšin oli Štšigrovski maakonna aadlimarssal ning luuletajast klassiku Afanassi Feti kauge sugulane. Ema oli olnud varem abielus, kust pärines Severjanini poolõde Zinaida, kes toetas tulevase luuletaja kunstilisi huve.

Tänu päritolule kasvas Severjanin üles keskkonnas, mis toetas vaimseid väärtusi. See mõjutas hiljem tema luuletaja teekonda. Samal ajal tuleb rõhutada, et vaatamata perekondlikule taustale ei suutnud Severjanin oma haridusteed lõpuni käia – tal puudus püsivus ja süstemaatiline keskendumisvõime. Ta katkestas mitmeid kordi õpingud ega omandanud isegi keskharidust. See poolik haridus mõjutas tema enesekuvandit ning soovi lüüa kirjanduses läbi ilma formaalse ettevalmistuseta.

Lapsepõlves elas Severjanin peamiselt koos isaga Tšerepovetsis ning õppis kohalikus reaalkoolis. Just sealses looduslikus keskkonnas – metsade ja jõgede keskel – kujunes tema esteetiline suhe põhjala maastikega, mis sai hiljem tema luule kandvaks teemaks. Nimi *Severjanin* (’põhjalane’) on tuletatudki sellest kogemusest ning sümboliseerib tema algset kultuurilist ja looduslikku kuuluvust. Oma lapsepõlvemälestustes meenutab Severjanin tundlikult Suda ja Šeksna jõe

ümbrust, kus kalapüük ja looduselamused andsid talle inspiratsiooni luuleks. Kalastamisest sai ka hilisemas elus talle oluline hobi ja rahuallikas, mida peegeldavad mitmed luuletused.

Severjanin pidas oma luuleteekonna alguseks 1905. aasta veebruarit, kui sõduritele ja lihtrahvale suunatud ajakirjas Досуг и дело (Ajaviide ja Töö) avaldati tema patriootiline luuletus „Гибель Рюрика" („Rjuriki hukkumine"). Toona oli ta peaaegu 18-aastane. Alates 1925. aastast tähistas Severjanin igal aastal oma ametliku luuletajatee algust. Aastate jooksul avaldas ta kümneid luulekogusid, neist osa olid isevalmistatud brošüürid, milles kombineeris tundlikku lüürikat ja iroonilist hoiakut. Tema 1913. aasta kogu „Громокипящий кубок" („Kõmisev karikas") tõi talle laialdase tuntuse modernismi silmapaistva esindajana. Lisaks kirjandusele oli Severjanin huvitatud muusikast ja ooperist, mis mõjutas tugevalt tema poeetilist rütmitunnetust ja meloodilist stiili.

Severjanini suurimaks mentoriks kujunes luuletaja Konstantin Fofanov, kellega tutvumisest 1907. aastal sai tema elus pöördepunkt. Fofanov avaldas Severjanini loomingut ning tutvustas teda teistele kirjastajatele ja toimetajatele.

Severjanini loominguline ja isikupärane stiil tekitas kriitikas sageli segadust: osa nimetas seda šarlatanlikuks ja meelelahutuslikuks, teised nägid temas ehtsat poeetilist annet.

1910. aastal saavutas Severjanin suurema tähelepanu, kui Lev Tolstoi kritiseeris avalikult tema luuletust „Habanera II", mis sisaldas rida „Вонзите штопор в упругость пробки" ('Torgake korgitser korgi elastsesse pinda', Severjanin 1995: 334). Tolstoi arvamus levis ajakirjanduses, tõstes Severjanini kuulsust.

Eristudes teistest futuristidest, rajas Severjanin 1911. aastal eraldi koolkonna nimega egofuturism. Selle manifestis rõhutas ta isiksuse keskset rolli loomingus ning poeetilist eneseteostust. Kuigi see liikumine kestis lühikest aega, jäi Severjanin selle peamiseks esindajaks ka pärast liikumise hääbumist.

Perekondlikel põhjustel – ema raskest haigusest tingituna – ja tollaste revolutsiooniliste sündmuste tõttu lahkus ta 1917. aasta sügisel Venemaalt. Esialgu elas ta vaheldumisi Peterburis ja Eestis, kuid 1918. aasta veebruari lõpus (teistel andmetel märtsi alguses) kolis ta lõplikult Eestisse. Valik oli korraga pragmaatiline ja eksistentsiaalne: Severjanin ei aktsepteerinud bolševike võimu ning oli maailmavaateliselt pigem liberaalne ja individualistlik. Eesti kui elupaiga valikut mõjutas asjaolu, et ta oli juba lapsepõlves Eestis viibinud – aadliperekondade seas oli tavaks veeta suvepuhkusi kuurortides. Eesti pakkus talle nii turvalist varjupaika kui ka tuttavat keskkonda, mis võimaldas jääda Euroopa kultuuriruumi ja säilitada side vene keelega, mis jäi tema loometöö peamiseks vahendiks. Seejuures aga katkesid tema sidemed Nõukogude Liiduga, kus ta kuulutati ideoloogiliselt sobimatuks ning unustati mitmeks aastakümneks.

Eestis leidis ta ennast uues kultuurilises olukorras: ilma tugeva vene kirjandusinstitutsiooni toeta, kuid ümbritsetuna mitmekeelsest ja mitmerahvuselisest keskkonnast. Ta elas alaliselt Toilas – eemal suurtest kultuurikeskustest, nagu Tallinn ja Tartu, kuid ometi hoidudes täielikult isolatsioonist. Toila pakkus talle võimalust rahulikuks tööks, kuid ka füüsiliseks ja vaimseks seotuseks Eestimaa loodusega, mis kajastub tema hilisemas looduslüürikas.

Tema suhtlus Eesti venekeelse intelligentsiga jäi lünklikuks ja valikuliseks. Mitmed vene kultuuriseltsid ja teatriühendused tegutsesid küll Eesti Vabariigis, kuid Severjanin ei leidnud nende seas loominguliselt võrdväärset ega ideelist tuge. Üheks vestluskaaslaseks kujunes hoopis eakaaslane, Tartu Ülikooli vene keele lektor Boriss Pravdin (1887–1960), kelle kodu oli Severjanini jaoks vaimne kohtumispaik. Sellised suhted tagasid talle intellektuaalsed diskussioonid, ilma et ta oleks pidanud end kohandama kohaliku venekeelse kirjanduseluga, mida ta pidas sisuliselt tagasihoidlikuks.

Samal ajal said oluliseks Severjanini suhted eesti autoritega. Eriti tähenduslikud olid sidemed Siuru rühmituse liikmetega: Marie Underi, Artur Adsoni ja Henrik Visnapuuga. Neid ühendas avatus modernistlikele vormidele, aga ka isiklikud kontaktid. Visnapuu perekond külastas sageli Severjanini kodu ning neil oli sõbralik ja vastastikku inspireeriv suhe. Eesti autorite kaudu avanes Severjaninile ligipääs eestikeelsele kirjandustraditsioonile, mida ta õppis tundma ja hakkas tõlkima. Tõlketöö, mida ta tegi peamiselt koos abikaasa Felissa Kruudiga, oli talle ühtaegu loominguline ja sotsiaalne tegevus – selle kaudu süvenes tema arusaam eesti kultuurist.

Eestlanna Felissa Kruut oli Severjanini elukaaslane ja kultuuriline teejuht. Tema roll ulatus majapidamise ja praktiliste toimetuste kõrval eesti kultuuri tõlgendamiseni. Just Felissa aitas tal mõista keelelisi ja kultuurilisi eripärasid, olla tundlik kohaliku elu ja olme suhtes.

Nagu kirjutab Sergei Issakov: „Kuigi käsitletaval perioodil (1918–1940) on keeruline rääkida sügavatest ja süsteemsetest kultuurisidemetest vene ja eesti kultuuri vahel, väärib siiski esiletõstmist nn kakskeelsete luuletajate V. Adamsi ja A. Ranniti tegevus, samuti eesti kirjanike H. Visnapuu, M. Metsanurga, A. Alle ja A. Gailiti kontaktid kohalike vene autoritega, kelle seas võib nimetada Igor Severjaninit, B. V. Pravdini, I. D. Beljevi, P. M. Irteli ja J. D. Šumakovi.” (Issakov 2001: 179)

Valmar Adams on toonud esile Severjanini hilisema looduslüürika realistlikud kujundid ja küpse elutunnetuse (Adams 1977: 322–333). Näiteks 1925. aastal kirjutatud värssromaanis „Рояль Леандра” (Severjanin 1995c: 284–334) hüüab ta: „Мудра эстонская изба!” – „Tark on eesti tareke!”, väljendades austust kohaliku kultuuri lihtsuse ja tarkuse vastu.

Kõik need kokkupuuted ja mõjud – elu provintsis, abielu eestlannaga, suhtlus eesti luuletajatega, kontaktid akadeemilise ringkonnaga, osalemine Euroopa emigrantide kultuuriruumis ning distantseerumine nõukogude kultuuripoliitikast – kujundasid Severjanini identiteedi kultuuriliselt hübriidseks ja mitmekihiliseks. Tema kuuluvus ei olnud enam ühemõtteliselt vene kirjandusruumi piires määratletav, kuid ka eesti kirjandusse kuulumine jäi tinglikuks. Selline piiriseisund asetab Severjanini identiteediteooria valguses kultuuriliste hübriidide hulka (vt Homi K. Bhabha). Severjanini piiriseisund andis tema loomingule erilise resonantsi. Rein Kruus: „Kui pikapeale selgus, et Severjanin pole Eestis juhukülaline, vaid „alaline suvitaja”, ja kui ta hakkas järjekindlamalt tõlkima eesti luulet vene keelde ning tutvustama eesti kirjandust välismaal, suurenes ka tema tähtsus Eesti jaoks.” (Kruus 1987: 693)

1934.–1935. aastal katkestas Severjanin oma pikaajalise abielu Felissa Kruudiga. Felissa, kes oli ühtlasi olnud Severjanini loomingu kaastööline, säilitas põhiosa luuletaja isiklikust arhiivist, mis anti hiljem üle Eesti Kirjandusmuuseumile. See dokumentide kogum hõlmab kirjavahetust, käsikirju ja tõlkekatseid, andes olulise ülevaate Severjanini Eesti-perioodist ning tema suhtest eesti kultuuriruumiga.

Eri aegadel elas Severjanin järgmistes Eesti paikades: Toila, Narva-Jõesuu, Saarküla, Pühajõgi, Paide ja Tallinn. Enamikku neist iseloomustavad looduslähedus ja rahulik tempo, mis soodustas luuletaja loometööd. Igas elukohas tekkisid Severjaninil uued kontaktid ja mõjutused, mis rikastasid tema loomingulist profiili ja elutunnetust.

Severjanini viimane avalik esinemine toimus 14. märtsil 1940. aastal Tallinnas Mustpeade vennaskonna saalis. Seal tähistati 35 aasta täitumist tema kirjandusliku tegevuse algusest, esitati tema luulet ja meenutati tema loomingulist teekonda. Tähtsündmuse puhul õnnitles teda tervitustelegrammiga Vabariigi haridusminister ja president Konstantin Päts (kes kinkis seejuures 400 krooni) (Vesti Dnja 1940a: 1), mis lisas üritusele ametlikkust.

Igor Severjanin suri 20. detsembril 1941. aastal Tallinnas südamerikke tõttu. Ta maeti Tallinna Aleksander Nevski kalmistule.

3.1. Kodakondsus

Eesti Vabariigi kodakondsuse taotlemine oli Igor Severjaninile rohkem kui formaalne samm – see oli iseseisev, kaalutletud ja isiklik otsus. Ta sai Eesti Vabariigi kodanikuks 1921. aasta septembris, pärast seda, kui esitas siseministrile venekeelse avalduse, milles väljendas soovi elada alaliselt Eestis. Kodakondsus anti talle pärast templimaksu tasumist ja vande andmist ning see kinnitati ametlikult (Sobolev 2017). Oluline on rõhutada, et Severjanin tegi selle otsuse enne abiellumist eestlanna Felissa Kruudiga, see oli ta enda teadlik otsus siduda ennast Eestiga.

Kodakondsuse soovi taga võib näha mitut motiivi. Esiteks isiklik ja emotsionaalne seos Eestiga: Severjanin käis Eestis juba lapsepõlvest saadik ning tema luules leidub arvukalt viiteid Eestile. Ta ülistas Eestit kui armast ja rahulikku paika. Teiseks oli tegu poliitilise valikuga: Severjanin ei toetanud revolutsiooni, ta väljendas oma vastumeelsust bolševike võimu suhtes nii luules kui ka kirjavahetuses ning jäi Nõukogude Venemaal musta nimekirja sobimatu ja keelatud autorina. Seega tähendas Eesti kodakondsus talle võimalust distantseeruda ideoloogiliselt sobimatust režiimist.

Kolmandaks võib välja tuua praktilise motiivi: Eesti kodakondsus avas Severjaninile võimaluse vabalt liikuda Euroopas. Severjanin kasutas seda aktiivselt ja esines kümnetes riikides, muu hulgas sellistes suurlinnades nagu Berliin, Pariis, Belgrad, Riia ja Varssavi. Tema esinemised olid suunatud nii kohalikule publikule kui ka vene emigrantide kogukondadele, kes olid pärast revolutsiooni asunud elama väljapoole Venemaad. Mihhail Petrov on Severjanini esinemised statistiliselt kokku võtnud: Eestis 60 korda, Jugoslaavias 28, Lätis 22, Bulgaarias 17,

Poolas 17, Rumeenias 9, Saksamaal 5, Leedus 3, Soomes 3, Prantsusmaal 2, Danzigis 2 ja Tšehhoslovakkias 1 kord (Severjanini kontsertkroonika).

Aktiivne välismaade külastus kasvatas Severjanini tuntust teistes riikides ja võimaldas tal analüüsida n-ö distantsil oma elu Eestis – sellele viitavad muu hulgas käesoleva töö epigraafid. Peterburis sündinud rootsikeelne soome luuletaja Edith Södergran (1892–1923), üks esimesi rootsikeelseid moderniste, tänapäeva mõistes klassik, pidas lugu Severjanini eksperimentidest luules. Ja Severjanin ise mõistis aastate jooksul jubedat olukorda, millesse oli sattunud ta sünnimaa.

Neljandaks oli oluline just turvalisuse kaalutlus: võrreldes Nõukogude Venemaaga, kus pärast 1917. aastat valitses punane terror ning repressioonide all kannatasid paljud kultuuriinimesed (nt Nikolai Gumiljov), pakkus Eesti stabiilsemat ja turvalisemat keskkonda. Eesti Vabariik võimaldas Severjaninil elada ja tegutseda ilma otsese ohuta, luua loomingut ja reisida vabalt, mis kõik olid tema eneseteostuse oluline eeldus.

Ajalooline kontekst, milles Severjanin kodakondsuse omandas, oli keeruline. 1921. aastal ei eksisteerinud enam ühtset riiklikku dokumentide süsteemi Venemaal, kuna keiserlik passisüsteem oli pärast revolutsiooni kokku varisenud. Keiserlikud passid olid formaalselt kehtetud, kuid neid kasutati siiski laialdaselt isikut tõendava dokumendina kuni 1932. aastani, kui algas järkjärguline uue Nõukogude passisüsteemi ülesehitamine (Jakovlenko 2015). Paljud emigrandid jäid formaalselt määratlemata õigusliku staatusega isikuteks – neil puudus kehtiv kodakondsus või tunnustatud dokument.

Kui sooviti saada Nõukogude Liidu pass, tuli esitada taotlus ja lojaalsusavaldus, mis sisuliselt tähendas senise kodakondsuse hülgamist ja uue režiimi tunnustamist. Selle protsessi keerukus ja ideoloogiline tähendus heidutasid paljusid emigrante – nende seas Severjaninit –, nii et nad loobusid sellest sammust.

Eesti kodakondsus tähendas Severjaninile rohkemat kui vaid legaalset staatust – see võimaldas tal väljuda „mittekuuluvuse" seisundist, mis iseloomustas paljusid emigrante pärast Venemaa kodusõda (1918–1922).

Kodakondsus pakkus Severjaninile kindlust ja vabadust, kuid tähendas ühtlasi teadlikku distantseerumist Venemaa ametlikust kultuurielust. See avas tee iseseisvale kultuurilisele positsioonile ja võimaldas võtta Eesti kultuuris vahendaja roll. Üha sagedamini defineeris Severjanin end mitte ainult kui vene poeeti, vaid kui autorit, kes tegutseb kahe kultuuriruumi – vene ja eesti – piiril.

Eesti kodakondsus võmaldas Severjaninil tegutseda rahvusvahelisel tasandil ning esindada nii iseennast kui ka oma uut kodumaad. Kodakondsuse kaudu väljendus tema isiklik, kultuuriline ja poliitiline enesemääratlus.

3.2. Seos Eesti kirjandusväljaga

Igor Severjanini positsiooni eesti kirjanduse kontekstis saab mõista Pierre Bourdieu kirjandusvälja teooria kaudu. Bourdieu järgi moodustab kirjandusväli (pr *le champ littéraire*) autonoomse süsteemi, mille sees autorid, kriitikud, kirjastajad ja lugejad osalevad sümboolse kapitali nimel peetavas võitluses. Selles väljas määrab autori positsiooni nii tema loominguline tase kui ka suhe teiste autoritega, institutsioonide ja kehtivate esteetiliste normidega (Bourdieu 1992: 66). Severjanin ei püüdnud küll kinnistuda Eesti kirjandusvälja institutsionaalsesse keskmesse, kuid tema roll sellel väljal oli siiski oluline: ta omas märkimisväärset sümboolset kapitali, osales aktiivselt kultuurilises suhtluses ning suunas omal moel eesti modernistliku luule arengut.

Ehkki Severjanin jäi elu lõpuni venekeelseks autoriks, oli tema side eesti kirjanduse ja Eesti kirjandusväljaga palju mitmekihilisem, kui võiks kätkeda pelgalt keeleline valik. Erinevalt näiteks Valmar Adamsist, kes otsustas minna oma ilukirjanduslikes tekstides üle eesti keelele ning püüdis aktiivselt positsioneerida end eesti kirjanikuna, jäi Severjanin truuks vene keelele. Kuid see ei tähendanud kultuurilist ega sotsiaalset eraldatust. Vastupidi – tema läbikäimine eesti kirjandusringkondadega, eriti Siuru rühmituse liikmetega, oli aktiivne ja sisuline.

Üheskoos Marie Underi, Henrik Visnapuu ja Artur Adsoniga esineti, korraldati kultuuriõhtuid ning vahetati kirjandusteoseid ja tõlgiti üksteise loomingut. Visnapuu ja Severjanini vahel tekkis lähedane sõprussuhe – Severjanin veetis kaks nädalat Visnapuu talus Luunjas 1929. aasta juunis (Severjanin 1988: 63), ja Visnapuu saatis 1932. aasta oktoobris oma naise sama pikaks ajaks Toilasse Severjaninite juurde (Severjanin 1988: 79).

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolisest Arhiivist selgub, et mitmed eesti autorid – Under, Visnapuu, Alle, Tuglas jt – saatsid Severjaninile pühendustega teoseid ja postkaarte, väljendades seeläbi oma tunnustust ja lähedust. Üks tähelepanuväärne dokument on siurulaste ühispostkaart, mis on saadetud Severjaninile 28. oktoobril 1918 ning mille pöördel on eestikeelsed tervitused ja siurulaste autogrammid (EKM EKLA, f 216, m 2:9; Kotjuh 2023a: 562–563). Need suhted ei olnud formaalsed, vaid kollegiaalsed ja kohati lausa sõbralikud.

Severjanin avaldas tugevat mõju eesti modernistlikule luulele, eriti Henrik Visnapuu loomingule. Tema (ja teiste siurulaste) luules on tugevaid jälgi Severjanini stiilist: sensuaalne kujundiloome ja poeetiline paatos, kevade ülistamine. Näiteks on Visnapuu krestomaatiline luulerida „see aasta tuleb kevad teisiti" tõenäoliselt inspireeritud Severjanini ridadest „Но в этот год – весна совсем иная...", millest kirjutas Jaan Undusk (2017: 4–6).

Siurulased on oma luulekogudes kasutanud Severjanini eeskujul mõistet *poees*. See polnud aga lihtsalt sõna: Severjanin kujundas sõna *poees* kaudu terve lähenemisviisi, mille aluseks oli luule esitamine kontserdina, visuaalse ja dramaturgilise sündmusena. „Poeeside kontserdid" – nagu Severjanin neid nimetas – olid uudsed ettevõtmised, kus luule esitust käsitleti muusika- ja teatrilavastuste eeskujul: oli olemas kalender, proovigraafik, kostüümid, reklaam, impressario

(tänapäeva mõistes produtsent või manager), meediakajastus ning töö austajatega (teavitamine, kontakti hoidmine, raamatutega varustamine, kontsertide korraldamine). Luuletusest sai sündmus, esteetiline toode, millele anti lavaline mõõde ja mis sai meedias nähtavaks.

Sellest praktikast inspireerituna korraldas Siuru rühmitus suuri esinemisi, millel oli selge performatiivne mõõde. Siuru liikmetel oli isegi n-ö rollijaotus: näiteks Marie Underi kohta kasutati tiitlit Printsess, Artur Adsoni kohta Paaž ja Henrik Visnapuu kohta Vürst. Need etenduslikud elemendid ja lavalised kujundid põhinesid otseselt Severjanini eeskujul (ta oli „poeetide kuningas"). Nii võib väita, et Severjanini poeetiline uuendus ei mõjutanud üksnes keelelisi ega esteetilisi vorme, vaid kujundas ka Eesti kirjandusvälja sotsiaalset ja institutsionaalset raamistikku.

Kuigi Severjanin ei kirjutanud eesti keeles, ei olnud eesti keel talle tundmatu. Tema luuletustes leidub eestikeelseid sõnu, mida on kasutatud nii keelelise eelistuse väljendamiseks kui ka poeetilise efekti saavutamiseks – vahel isegi riimipaarides koos vene sõnadega, ja need sõnad pole sugugi banaalsed (Kotjuh 2024: 907–913). Lisaks sisaldavad mitmed tema teoste pealkirjad eestikeelseid sõnu ja viiteid Eesti loodusmaastikule. Need keelelised ja kultuurilised viited kinnitavad tema süvenemist kohalikku kirjandusvälja, isegi kui ta ei hõivanud seal keskset positsiooni (vt Bourdieu 1992: 312).

Severjanini mõju ei piirdunud siiski üksnes kohaliku kirjandusväljaga. Eesti kirjandustraditsiooni tutvustas ta ka rahvusvaheliselt: koos abikaasa Felissa Kruudiga esines ta üle Euroopa, tutvustades eesti autorite loomingut kohalikule elanikkonnale ja vene emigrantidele. Felissa esitas luuletusi algupärandina, kandes seejuures sageli Eesti rahvariideid, ning Severjanin tutvustas oma tõlkeid publikule vene keeles (Kaljumäe 1978: 301; EKM EKLA, f 216, m 5:1). Oluline on märkida, et sellise tegevuse ei olnud talle delegeerinud Eesti riik – Severjanin ise tundis vajadust ja indu selliseks esindusrolliks. Ta uskus, et eesti luule väärib tähelepanu rahvusvahelisel tasandil, sobib esitamiseks isegi nii nõudlikele kuulajatele nagu Marina Tsvetajeva.

Severjanini tegevus niisuguse vahendajana on näide sellest, kuidas autor saab Bourdieu mõistes tegutseda kultuurivälja agendina, kes kogub sümboolset kapitali ja samal ajal panustab väljadevahelisse dialoogi. Tema otsus kasutada oma esinemistel nii tõlkeid kui ka algupärandeid ning esitada neid tandemis abikaasaga, näitab tugevat usku keeleülesesse esteetikasse ja luule universaalsusse. Bourdieu rõhutab, et iga agendi positsioon väljal sõltub tema kapitali mahust ja kompositsioonist ning sellest, kui hästi ta tunneb mängureegleid ja suudab neid mõjutada: „Agendid paiknevad väljal vastavalt selles toimiva spetsiifilise kapitali jaotusele ning oma võimele selles mängus kaasa mängida" (Bourdieu 1992: 66).

Severjanini rahaline olukord Eestis ei olnud stabiilne ning ta sõltus suurel määral kolmandast poolest. Aastatel 1926–1931 ja 1937–1940 oli ta Eesti Kultuurkapitali stipendiaat, mis võimaldas tal keskenduda loometööle. Institutsionaalne toetus kinnitas tema tunnustamist kohalikul kirjandusväljal, hoolimata sellest, et tema loominguline keel oli vene keel. Nagu Bourdieu on märkinud, ei

sõltu sümboolne kapital üksnes keelelisest kuuluvusest, vaid muu hulgas autori osalusest kultuurilistes võrgustikes ja võimest sellel väljal tegutseda.

Pärast 1918. aastat ei naasnud Severjanin enam kordagi Venemaale. Eestis viibimise jooksul kirjutas ta mitusada luuletust ning andis välja 16 raamatut, mis ilmusid kohalikus trükis või müüdi nende avaldamisõigus välismaale. Teoste all on sageli märgitud kirjutuspaik: Toila, mis kinnitab Severjanini ruumilist seotust Eesti maastiku ja olmega. Tuntumad väljaanded Eestis olid: „Crème des Violettes. Избранные поэзы" (Tartu: Odamees, 1919), „Pühajõgi. Эстляндские поэзы" (Tartu: Odamees, 1919), „Вервэна. Поэзы 1918–19 г.г." (Tartu: Odamees, 1920), „Колокола собора чувств" (Tartu: V. Bergman, 1925), „Роса оранжевого часа" (Tartu: V. Bergman, 1925) ja „Адриатика. Лирика" (Narva: Narva Kirjastusühisus, 1932).

Tema tähtteos „Klassikalised roosid" (Белград, 1931) oli samuti kirjutatud Eestis. Eesti perioodilised väljaanded käsitlesid Severjanini loomingut arvukalt ja põhjalikult – kriitikat ja ülistust jagus nii vene- kui ka eestikeelselt lugejaskonnalt. Ta oli eesti lugejale tuntud ja nähtav autor, keda kajastati ajalehes vahel isegi terve lehekülje ulatuses. See kinnitab, et Severjanin oli nii oma kohalolu tõttu kui ka loomingulise aktiivsuse kaudu oluline tegija Eesti kirjandusväljal. Kultuuriväljal hübriidse osalejana kehastas Severjanin Bourdieu mõistes loomingulist agenti, kes ei sobitunud täielikult ühegi välja normi alla, kuid kelle tegevus avardas ja nihestas väljade piire. Selline piiriseisund võimaldas tal siduda erinevaid esteetilisi süsteeme ja keelelisi praktikaid, pakkudes oma lugejaskonnale uusi vaatenurki ja kultuurilisi kogemusi. See muudab tema panuse Eesti kirjandusväljale eriti tähenduslikuks, sest see näitab, kuidas ka piirialadel tegutsevad loojad võivad mõjutada kultuurivälja sisemist dünaamikat ja esteetilisi väärtusi.

Severjanini identiteet ja loominguline orientatsioon ei olnud staatilised, vaid arenesid ajas ja kultuurikontekstis. Tema Eesti-periood oli tähenduslik ta teoste sisulise ja esteetilise arengu mõttes, aga ka seetõttu, et see aeg süvendas tema kokkupuudet kohaliku kultuurilise ja sotsiaalse kontekstiga. Ta ei loobunud oma vene päritolust, kuid samal ajal ei muutunud tema looming kinniseks süsteemiks – see sai mõjutusi Eesti kultuuriruumi esteetilistest ja keelelistest suundumustest. Nagu Bourdieu (1992: 36) kirjeldab, võib piiripealse positsiooniga autor mõjutada välja struktuuri just oma piiriseisundi kaudu. Severjaninile võimaldas see seisund säilitada loomingulise autonoomia ja samal ajal osaleda Eesti kirjandusväljaga seotud diskursustes.

3.3. Emigrantliku kogemuse aspektid

Igor Severjanini emigrantlik kogemus Eestis oli mitmekihiline ega allunud lihtsustatud määratlustele. Formaal-juriidiliselt loobus ta emigrandi staatusest, kui valis Eesti Vabariigi kodakondsuse, kuid sisuliselt säilisid mitmed selle kogemuse aspektid. Tema Eestisse saabumine oli osaliselt sunnitud – tingitud Venemaal valitsevast poliitilisest kaosest ja ohutundest –, kuid samal ajal isiklikult

motiveeritud. Ta tuli Eestisse koos haige emaga, lootes leida rahuliku paiga, kus keerulised ajad üle elada. Nõnda põimusid tema migratsioonis isiklikud ja poliitilised kaalutlused.

Ajutisest lahendusest sai eluotsus: uus poliitiline kord Venemaal tuli, et jääda. Severjanin kirjutas teravalt uue režiimi vastu ning temast sai Venemaal keelatud autor. Isegi lühiajaline visiit kodumaale oleks võinud osutuda ohtlikuks, arvestades arreteerimisi ja repressioone, mis tabasid kirjanikke ja intelligentsi. Nõnda tegi Severjanin teadliku otsuse oma tuleviku seisukohast: ta jäi Eestisse ja sidus end uue kodumaaga, mis pakkus talle küll varju, kuid nõudis samas uutmoodi identiteedipositsiooni kujundamist.

Kuigi Severjanin ei positsioneerinud end avalikult järjepidevalt kui emigrant, oli tal tihedaid sidemeid vene emigratsiooniringkondadega Eestis ja mujal Euroopas. Paljud tema varasemad kolleegid ja sõbrad olid pärast revolutsiooni põgenenud Lääne-Euroopasse ning just need võrgustikud korraldasid tema esinemisi väljaspool Eestit. Severjanin osales aktiivselt emigrantide kultuurielus, olles vahel ainus vene modernist, kes esindas oma loomingut väljaspool Nõukogude Venemaad.

Tema kontaktid emigratsiooniga võimaldasid tal säilitada sidemeid laiemalt vene kultuuriväljaga, kuid ka esineda autorina, kelle looming polnud seotud nõukogude ideoloogiaga. Eestis viibides ja Euroopa lavadel esinedes täitis Severjanin vahepealset rolli: ta võis samal ajal esindada nii iseennast, Eesti kultuuri kui ka vene modernismi pärandit.

Välismaal olid Severjanini esinemised sageli seotud emigrantlike kultuuriorganisatsioonidega. Nende kaudu levisid tema tõlked eesti autoritest ning loodi uusi kontaktivõrgustikke. Tema aktiivne esinemine oli seotud vajadusega kuuluda ja olla nähtav – Venemaal oli ta harjunud arvuka publikuga, kuid Eestis oli tema retseptsioon tagasihoidlik. Euroopa emigrantide seas leidis ta aga kuulajaskonna, kes hindas tema varasemat tuntust ja vene keele ilu.

Siinjuures on oluline rõhutada, et Severjanini looming polnud üksnes nostalgiline. Ta kirjutas aktiivselt Eestist – selle loodusest, olustikust, inimestest ja isegi poliitikast. Tema luuletustes leidub Eesti looduse, kevade ja rannikumaastike värvikaid kirjeldusi, samuti vihjeid sotsiaalsetele muutustele ja argielu nüanssidele. Nii kinnistus tema looming uude konteksti, olles seotud nii vana kui ka uue kodumaaga. Ta polnud klassikaline emigrant, kelle looming keerleb üksnes mineviku ümber, vaid autor, kelle loominguline fookus nihkus vastavalt uuele elukeskkonnale.

Et Severjanin polnud klassikaline emigrant, ilmneb selgelt tema loomingu arengust Eestis, suhtumisest kohalikesse oludesse ja Eesti ainestiku tajumisse. Ta oli Toilas käinud juba enne sinna elama asumist – see oli populaarne puhkepaik Peterburi ja Eesti kultuuriinimeste seas. Juba 1910. aastate algusest pärinevad Severjanini esimesed Eesti-teemalised luuletused. Sergei Issakov on uurinud Severjanini luule evolutsiooni ja täheldanud, et varane luule oli pigem kirjeldav – külalise pilk merele ja maastikele. Alates kogust „Öövik" („Соловей", 1923) muutus Eesti tema loomingus kodumaaks, mille loodust on kirjeldatud täpsete kujunditega, taustana, omasena. Samal ajal toimus stiililine areng: varasema

sõnamängu, epataaži ja poseerimise asemel valitseb nüüd siirus, lihtsus ja vormiline selgus (Issakov 1987: 395–404).

Severjaninile oli iseloomulik ka sisemine emigratsioon: ta jäi paljuski truuks oma varasemale esteetilisele ja keelelisele identiteedile, kuid ei sulgunud sellesse. Tema looming väljendas pidevat pinget kultuurilise truuduse ja kohanemise vahel. Seda iseloomustab näiteks tema aktiivne roll eesti luule tutvustamisel vene keeles ja samal ajal tõlgete kaudu Eesti autorite viimine vene lugejaskonnani. Tema loomingulised valikud ei olnud juhuslikud, vaid pigem praktilised ja suunatud võimalusele jätkata luuletajana uues kultuuriruumis.

Selline mitmetasandiline kuuluvus tegi Severjaninist omanäolise kultuurilise vahendaja, kelle identiteet ei jäänud staatiliseks, vaid arenes pidevalt. Tema kogemus näitab, et emigratsioon ei pruugi tähendada katkestust ega kaotust, vaid võib kujuneda loovaks ja siduvaks protsessiks, milles autor omandab uusi rolle ja avab uusi kultuurilisi horisonte.

4. VARASEMAD KÄSITLUSED SEVERJANINIST

Igor Severjanini elu ja loomingut on uuritud kahest erinevast, Eesti ja Venemaa akadeemilisest traditsioonist lähtuvalt. Mõlemad vaated on andnud oma panuse luuletaja retseptsiooni, ent erineva uurimisfookusega. Eestis on käsitlusi ilmunud vähem kui Venemaal, kuid mitmed neist on olnud põhjalikud, süvitsi minevad ja kultuurikonflikte teadvustavad. Venemaa uurimused käsitlevad küll terviklikumalt kogu Severjanini elu, ent neiski on tähelepanu eeskätt varasel loomingulisel perioodil. Mõlemas traditsioonis on siiski märgata katseid laiendada arusaamist Severjaninist kui mitmekihilise identiteediga autorist.

Eesti ja Venemaa käsitlused ei vastandu teineteisele, vaid pakuvad eri vaateid samale nähtusele. Eesti uurijate tööd keskenduvad rohkem Severjanini elule Eestis, tema kontaktidele kohaliku kirjandusväljaga ning tema loomingu arengule. Venemaa autorid on uurinud ka hilisemat perioodi, ent nende põhitähelepanu on ikka Peterburi-aegse modernismi arengul, keskendudes eeskätt vormianalüüsile ja autori poeetika kujunemisele. Selle peatüki eesmärk on tutvustada kahte uurimissuunda ja tuua need kokku, et luua alus uutele lähenemistele ja kokkuvõtvatele käsitlustele.

4.1. Eesti uurijad

Igor Severjanini elu ja loomingut on Eesti kirjandusteaduses käsitletud valikuliselt ja eri rõhuasetustega. Üheks põhjuseks, miks tema loomingut ei ole Eestis laialdaselt käsitletud, võib pidada keelelist ja kultuurilist eraldatust: kuna Severjanin kirjutas vene keeles, on teda harva käsitletud eesti kirjanduse osana. Samuti nõuab tema tekstide uurimine teadmisi mitmest kultuurikontekstist ja oskust neid tõlgendada. Just seetõttu on tähelepanuväärsed need uurimused, mis püüavad mõista Severjanini positsiooni kirjandusväljal mitme keeleruumi kokkupuutekohas.

Kõige olulisemad Eesti teadlased Severjanini uurimisel on Rein Kruus ja Sergei Issakov. Kruus koostas Tartu Riiklikus Ülikoolis Severjanini-teemalise diplomitöö Issakovi juhendamisel (Kruus 1982). Hiljem kujunesid neist head kolleegid, kelle uurimistöö keskendus eelkõige Severjanini Eesti-perioodile. Kruus on avaldanud üle kahekümne artikli, kus ta käsitleb põhjalikult Severjanini elukäiku, kirjastamisajalugu ja loomingut Eestis (Kruus 1986, 1987a, 1987b, 1987c; vt ka Rein Kruusi bibliograafia 2006). Sergei Issakov on keskendunud laiematele vene-eesti kultuurisuhetele, paigutades Severjanini kahe kultuuriruumi vahendajana tähenduslikku konteksti ning vaadeldes tema loomingut kui kultuurilise identiteedi piiripealset nähtust (Issakov 1987; vt ka S. G. Issakovi bibliograafia).

Kirjandusteadlane Jaan Undusk (2017) on loonud Severjaninist esseistliku ja kontseptuaalselt mitmekihilise portree, rõhutades autori rolli piiripealse loojana, kes ei sobitu rahvusriiklikku kirjandusnormi, kuid selle kaudu just rikastab kohalikku kultuuripilti.

Igor Severjanini elu Eestis on pälvinud tähelepanu ka memuaristikas. Jüri Šumakovi artiklid ja raamatud (1985, 1997), Henrik Visnapuu (1921) ja Valmar Adamsi (1977) mälestused pakuvad väärtuslikke, kohati subjektiivseid, kuid empiiriliselt detailseid kirjeldusi.

Nendega haakub Rein Kruusi ja tema rootsi kolleegi Bengt Jangfeldti koostatud Severjanini kirjavahetuse kogumik „Письма к Августе Барановой" (Severjanin 1988), mis avab poeedi elu Eestis isikliku suhtluse kaudu ja toob esile tema seosed lugejate ning sõpradega. Samuti väärib tähelepanu Felissa Kruudi meenutus (Kaljumäe 1978), kus rõhutatakse Severjanini soovi tutvustada eesti luulet maailmale, ning Galina Ponomarjova (2016) uurimus Severjanini kooselust Vera Korendiga, mis avab ühe isikliku suhte rolli Severjanini loomingus ja igapäevaelus.

Olulised on ka need käsitlused, mis keskenduvad Severjanini suhetele Siuru rühmituse ja eesti kirjandusega. Albert Kivika (1921) ja Jaan Kärneri (1922a, 1922b) artiklid annavad tunnistust Severjanini aktiivsest kohalolust Eesti kirjanduselus. Visnapuu 1921. aasta artikkel „Igor Severjäänin" on veel üks keskne tekst, mis rõhutab nende kahe luuletaja vahelist loomingulist sidet ja vastastikust tunnustust. Lea Pild ja Jelena Misnikevitš (2010) on omakorda uurinud Visnapuu tõlkeid Severjanini luulest, analüüsides nende poeetilist täpsust ja loomevabadust. Tõlkekogumik „Игорь-Северянин в переводах" (Severjanin 2007) koondab eestikeelseid tõlkeid ja käsitlusi.

Mõned olulisemad kirjandusloolised käsitlused mainivad Igor Severjaninit, kuid ei vaatle teda Eesti kirjandusvälja aktiivse osalejana, kelle panus siinsesse kultuuriellu oli mitmetahuline ja sisuline. Näiteks „Eesti kirjanike leksikon" pühendab Severjaninile küll kaks lehekülge, kuid määratleb ta üksnes kui „vene luuletaja" (EKL 2000: 528–529). Tema tõlketegevust iseloomustab lühike märkus: „Eesti keelt oskamata tõlkis a-st 1919 autorite ja eestlannas abikaasa Felissa Kruudi (1902–57) abiga eesti luulet vene keelde [---]" (EKL 2000: 528).

Veelgi napimalt käsitleb Severjaninit Cornelius Hasselblatti „Eesti kirjanduse ajalugu" (2016), kus autor piirdub üksikute faktiliste viidetega: „[---] selget seost vene futurismiga või täpsemalt öeldes selle vastandvormiga kehastas Igor Severjanin, kes oli lahkunud Venemaalt pärast oktoobrirevolutsiooni ja elas alates 1918. aastast Eestis. [---] Tõelist vene futurismi, mis sai pisut hiljem tuntuks Majakovski loomingu kaudu, ei saa Severjaniniga seostada [---]." (Hasselblatt 2016: 350) Mainimata jäävad Severjanini eluaastad, Eestis elatud ajavahemik ning tema seosed eesti kirjandusega. Poeetiline iseloomustus – „Severjanin ülistas individualistlikku geniaalsust ja rahulikku maaelu" – võib viia eksliku järelduseni, justkui oleks see temaatika olnud tema loomingu püsiv osa. Tegelikult pöördus Severjanin looduslüürika juurde pärast futurismi-perioodi lõppu, suuresti tänu elukogemusele Eesti keskkonnas. Seega viitab maaelu ülistus tema hilisemale loomingule.

Mõnevõrra põhjalikumalt käsitleb Severjaninit Tiit Hennoste oma monograafias Eesti kirjanduslikust avangardist (2016). Ka tema käsitlus piirdub valdavalt Severjanini rolliga vene futurismi kontekstis. Severjanini esmamainimine raamatus kõlab järgmiselt: „Maailmas vähetuntud, kuid Eesti kirjandusele

oluline vene futurismivariant on luuletaja Igor Severjanini loodud egofuturism. [---] 1918. veebruaris valiti Severjanin muuseas vene poeetide kuningaks (teise koha sai Majakovski).” (Hennoste 2016: 195) Siingi puuduvad andmed tema eluloo või Eestis tegutsemise kohta.

Monograafia teises pooles käsitleb Hennoste Visnapuu poeetikat, peatükis „Visnapuu ja Severjanin” (Hennoste 2016: 321–323). Fookus on Visnapuul, Severjanin ilmub esile eelkõige mõjufiguurina, kelle looming mõjutas ajutiselt Visnapuu poeetilist stiili. Näiteks märgib autor: „1916. aastal tutvus ta [Visnapuu] egofuturismi looja Igor Severjanini loominguga, mis avaldas talle suurt mõju” (Hennoste 2016: 321). Samuti jääb mainimata Severjanini elulooline ja kultuuriline seos Eestiga. Oluliseks lisanduseks on aga allmärkus: „Visnapuu suhtles (eriti 1919. aastal) ka isiklikult palju Eestisse elama asunud Severjaniniga, tõlkis teda eesti keelde ja koos temaga enda „Amorese” vene keelde; aitas tal korraldada luuleõhtut ja esines koos temaga [---]” (Hennoste 2016: 321).

Edasises käsitluses analüüsib Hennoste Albert Kivika seisukohti, mis rõhutavad sarnasusi Visnapuu ja Severjanini poeetilises väljenduslaadis. Hennoste küll ei nõustu täielikult Kivika tõlgendustega, kuid möönab hiljem: „Usutav on tema [Visnapuu] puhul ka Igor Severjanini mõju” (Hennoste 2016: 409). Sellegipoolest ei laiene Hennoste käsitlus Severjanini eluloole ega tema panusele Eesti kultuuriruumis.

Lisaks akadeemilistele töödele on Severjanini uurimise ja mälestuse hoidmisega tegelenud harrastusuurijad, kellest eriti produktiivne on Mihhail Petrov. Tema tekstid on aidanud hoida elus huvi Severjanini vastu Eesti venekeelses kultuuriruumis, kuigi nende metoodiline tase ei pruugi vastata teaduskirjanduse nõuetele.[8]

Igor Severjanini ühing, mis on tegutsenud Tallinnas alates 2002. aastast, on samuti mänginud olulist rolli kultuurimälu kujundamisel. Ühing on korraldanud temaatilisi luuleõhtuid ning andnud aastatel 1996–2010 välja Igor Severjanini nimelist luulepreemiat.

Severjanini uurimine on Eestis toimunud lainetena. Varasemad tööd keskendusid peamiselt tema suhetele kohalike autoritega ja tema nähtavusele kultuurimaastikul. Alates 1980. aastatest on aga kasvanud huvi Severjanini eluloo ja loominguliste strateegiate süvitsi käsitlemise vastu. Just need tööd – faktiliselt põhjalikud ja kontseptuaalselt nüansirikkad – tõstavad Severjanini käsitluse välja äärealast ja näitavad teda kui loojat, kelle roll Eesti kirjanduspildis väärib uut tähelepanu.

Samal ajal paistab silma, et Eesti uurimustes puudub süstemaatiline huvi Severjanini luule keeleliste aspektide vastu. Seni on napilt analüüse, mis käsitleksid tema luule keelekasutuse eripära, mitmekeelsust ja vormilisi uuendusi. Seevastu vene uurimistraditsioonis on seda suunda viljeldud aktiivselt, nagu selgub järgmisest alapeatükist.

[8] Mihhail Petrovi raamatute pdf-failid asuvad leheküljel: https://severjanin.ee/книги

4.2. Venemaa uurijad

Venemaa teaduskirjanduses on Igor Severjaninit käsitletud peamiselt kui 20. sajandi alguse vene modernismi ja egofuturismi esindajat. Uurimuste keskmes on olnud tema Peterburi-perioodi looming, suhe Aleksandr Bloki ja teiste sümbolistide või futuristidega ning tema roll vene modernistliku luule arengus. Enamik Venemaa uurimusi käsitleb Severjanini Eesti-perioodi kas episoodilise ekskursina või jätab selle sootuks kõrvale.

Scopuse-andmebaasis registreeritud viimaste aastate tööd keskenduvad peaaegu eranditult Severjanini varasele loomingule. Näiteks Jekaterina Kuznetsova on uurinud Charles Baudelaire'i ja Henri de Régnier' mõju Severjaninile, samuti tema poeetika irooniat ja paroodiat (Kuznetsova 2017, 2018, 2020, 2021). Maria Levina (2024) on uurinud Severjani mõju Boriss Pasternaki luuletuse „Вокзал" eri versioonidele. Sofja Kortšikova (2000) on käsitlenud Severjanini positsiooni vene futuristliku kirjandusliikumise kontekstis. Sergei Folimonov (2020) on uurinud anafoori kasutust tema luules. Anatoli Ostankovitš ja Jevgenia Bublik (Ostankovitš, Bublik 2017) on vaadelnud Severjanini loomingut seoses trioleti vormiga.

Harv erand on Jelena Kuranda ja Sergei Garkavi artikkel (2011), milles on avaldatud Severjanini seni tundmata luuletused, kirjutatud 1920. aastatel Eestis. See on tekstoloogiline uurimus, mis ei ava konteksti ega süvene Eesti-perioodi tähenduslikkusse. Samal ajal näitab see uurimisvõimalust Severjanini Eestis kirjutatud loomingu lähemaks käsitlemiseks.

Tänapäeva olulisimad Severjanini uurijad Venemaal on Vera Terjohhina ja Natalja Šubnikova-Guseva. Nende koostatud väljaanded – „Громокипящий кубок. Ананасы в шампанском. Соловей. Классические розы" („Põuakohisev karikas. Ananassid šampanjas. Ööbik. Klassikalised roosid", 2004), „Царственный паяц" („Kuningsugemetega narr", 2005), „Игорь Северянин глазами современников" („Igor Severjanin kaasaegsete pilgu läbi", 2009), „Я – гений" („Mina – geenius", 2013) ja „За струнной изгородью лиры…" („Lüüra keelpilliaia taga... ", 2015) – on oluline dokumenteeritud materjal Severjanini elu ja loomingu mõistmiseks. Need kogumikud sisaldavad lisaks Severjanini tekstidele tema kaasaegsete arvamusi, mälestusi ja kriitikat, kuid ei keskendu Eesti-perioodile, piirdudes üldiste kirjelduste ja juba varem avaldatud hinnangute kordamisega (vt Terjohhina, Šubnikova-Guseva 2004, 2005, 2009, 2013, 2015).

Samuti tuleb mainida kahte elulooraamatut Severjaninist, mis on ilmunud mainekas sarjas „Жизнь замечательных людей" („Silmapaistvate inimeste elu"): Vera Terjohhina ja Natalja Šubnikova-Guseva kirjutatud „Игорь Северянин" (2017) ning Vladimir Bondarenko teos „Северянин: „Ваш нежный, ваш единственный…" (2018). Mõlemad on mahukad, illustreeritud ja ladusalt kirjutatud raamatud, mille eesmärk on populariseerida Severjanini isikut ja loomingut, ent ka need teosed käsitlevad Eesti-perioodi napilt, ilma et oleks põhjalikult selgitatud kultuurilist konteksti.

Severjanini „Kogutud teosed" („Сочинения") ilmusid viies köites Peterburi kirjastuses Logos aastatel 1995–1996. Nende koostajateks olid professorid

Vjatšeslav Koševljov ja Vjatšeslav Sapogov. Need väljaanded aitasid taastada Severjanini loomingulise pärandi kättesaadavuse ja positsiooni vene kirjandusloos. Uuel sajandil on Terjohhina ja Šubnikova-Guseva avaldanud uusi trükke, sh käsikirjalisi allikaid ja mälestusi. Lisaks on esile kerkinud Severjanini keeleloome ja poeetilise tehnika uurimine: Ljudmila Maljanova (1998) ning Viktoria Nikultseva (2008) on analüüsinud Severjanini leksikalist ja morfoloogilist eksperimenteerimist ning luulele omast esteetilist innovatsiooni.

Venemaa teaduskirjanduses on niisiis Severjanini elu ja looming asetatud vene modernismi ja futurismi konteksti, kuid Eesti-periood on seni jäänud pigem tähelepanuta. Samal ajal on olemas mitmekesine ja süvenenud uurimismaterjal, mis hõlmab Severjanini poeetikat, žanrilist mitmekesisust ja kultuurilisi mõjutajaid. Need allikad on tugev alus edasisteks uuringuteks, mille fookus võiks liikuda rahvusvahelise ja mitmekultuurilise perspektiivi poole.

4.3. Tühimikud ja uurimislüngad

Vaatamata olemasolevatele uurimustele nii Eestis kui ka Venemaal on Igor Severjanini Eesti-perioodi identiteeti ja loomingulist kuuluvust süsteemselt analüüsitud vähe. Jah, tema elu ja loomingut on dokumenteeritud, ent käsitlused on valdavalt kas faktilised, elulookised või kirjeldavalt esteetilised. See tähendab, et puudu jääb uurimustest, mis tõlgendaksid Severjanini tegevust laiemas kultuuriteoreetilises või sotsioloogilises võtmes.

Probleemiks on ka uurimisfookuse ebaühtlus. Venemaa uurijad ei ole käsitlenud Severjanini kontakte eesti autoritega. Isegi suhted selliste oluliste inimestega nagu Henrik Visnapuu on jäänud tähelepanuta. Visnapuu oli omal ajal Eesti kirjanduselus võtmeisik ning ta aitas Severjaninil paremini mõista siinseid kultuuriinstitutsioone ja seadusi. Selliste suhete kõrvale jätmine loob moonutatud ettekujutuse Severjanini Eesti-perioodist.

Uurimustes avaldub ka nõrk kultuuriline ja geograafiline kontekstiteadlikkus. Näiteks väidavad Xie Zhou ja Stepanida Sosnovtseva (2020), et Severjanin leidis end „вдали от Родины" („kodumaast kaugel"), justkui viibinuks ta mingis täielikult kauges paigas. Kuid Toila asub Venemaa piirist vaevalt 45 km kaugusel. Ruumilise läheduse ja poliitilise lahutatuse vaheline vastuolu on paradoksaalne ja traagiline: kodumaa oli Severjaninile füüsiliselt käeulatuses, ent ideoloogiliselt kättesaamatu.

Lisandub asjaolu, et Eesti filoloogid on käsitlenud Severjaninit harva, peamiselt seetõttu, et ta kirjutas vene keeles. Keeleline piir on osutunud kultuuriliseks piiriks: kuigi autor elas Eestis ja suhtles eesti kirjanikega, pole teda üldiselt vaadeldud eesti kirjanduse osana ega selles osalejana.

Severjanini uurimine eeldab kahe kultuuri ja keele valdajat, kes tunneb 20. sajandi esimese poole Eesti ja Venemaa kultuuri ning kirjandusvälja. Selliseid uurijaid leidub üksikuid, peamiselt Eestis, kus mõlemad keeled ja kontekstid on hõlpsamini mõistetavad. Ent isegi Eestis on seni olnud rõhk elulookisel uurimisel, mitte teoreetilisel sünteesil.

Puudub üksainuski terviklik käsitlus, mis vaatleks Severjanini elu ja loomingut kindlas kontseptuaalses raamistikus – näiteks identiteedi, kultuuridevahelisuse, diasporaa või väljade teooria kontekstis.

Käesolev uurimus leevendab neid lünki, ühendades eluloolise ja kontekstuaalse lähenemise. Eesmärk on näidata Severjaninit kui autorit, kes ei asetu üheselt ei Vene ega Eesti kirjandusvälja keskmesse, kuid kes osales aktiivselt mõlemas – ja seeläbi mõjutas mõlemaid. See lähenemine võimaldab muu hulgas mõtestada laiemalt Eesti kultuurivälja kujunemist ja selle mitmekesisust.

5. ARTIKLITE KOKKUVÕTE JA UURIMISTULEMUSED

Selles peatükis antakse lühike kokkuvõte kolmest teadusartiklist ning käsitletakse nende seost uurimistöös püstitatud hüpoteeside ja küsimustega. Artiklid käsitlevad Igor Severjanini identiteeti ja loomingut eesti kirjanduse kontekstis ning toetuvad ühtsele teoreetilisele lähenemisele. Tulemuste koondvaade aitab esile tuua olulisemad järeldused, mis kujunesid välja töö eri etappide käigus.

Peatükk jaguneb kolmeks osaks: esmalt esitatakse artiklite sisulised kokkuvõtted, seejärel vaadeldakse, millised hüpoteesid leiavad artiklites kinnitust, ning lõpuks käsitletakse, kuidas artiklites tõstatatud teemad suhestuvad töö alguses sõnastatud uurimisküsimustega.

5.1. Artiklite kokkuvõte

5.1.1. I artikkel

„Tõrked Eesti venekeelse kirjanduse omaks tunnistamisel 1918–1940. Igor Severjanini juhtum" (Kotjuh 2023a) keskendub sellele, miks venekeelsed autorid, eelkõige Igor Severjanin, jäid Eesti Vabariigi kirjandusvälja äärealale. Artikkel uurib, kuidas rahvusriigi kujunemine tõi kaasa keelelise ja kultuurilise ühtlustumise. Selle protsessi käigus jäid enamjaolt kõrvale keelelised vähemused, isegi kui nende looming oli väärtuslik. Eesti kirjandusvälja ülesehitus 1920.–1930. aastatel lähtus eeskätt eestikeelsest kultuuritunnetusest, mille kõrval toetati venekeelset loomingut piiratult ja see pälvis tagasihoidlikuma retseptsiooni. Artikli keskne tees on, et Severjan ei asetunud äärealale tema loomingulise taseme, vaid keelelise ja kultuurilise päritolu tõttu.

Artiklis on toodud viis peamist põhjust, miks Severjanini ja teiste venekeelsete kirjanike looming jäi tunnustamata. Esiteks, eesti ja vene autorid lähtusid erinevatest ajaloolis-kultuurilistest traditsioonidest. Teiseks erinesid nende loomingulised eesmärgid ja esteetilised ideaalid. Kolmandaks puudus piisav hulk tõlkeid, mis võimaldanuks loomingu liikumist kultuuride vahel. Neljandaks, venekeelsetel autoritel kulus palju aega, et kohaneda uue kultuurikeskkonnaga, ning viiendaks: pärast 1940. aastat sai venekeelsest kultuurist ideoloogiliselt ebamugav teema, mida pigem välditi. Need aspektid tekitasid olukorra, kus Severjanini looming ei saanud ei eesti ega ka täiel määral vene kirjandusloo osaks.

Severjanini elulugu ja aktiivne kultuuriline tegevus Eestis aga räägivad teistsugust lugu. Ta oli naturaliseeritud Eesti kodanik, abielus eestlannaga, lõimis Eesti motiive oma loomingusse ning osales kohalikel kirjandusüritustel. Lisaks esines ta aktiivselt Eestis ja mujal Euroopas, kus ta muu hulgas tutvustas eesti autoreid vene lugejaskonnale. Eesti looduse ja argielu motiivid, samuti keelelised viited ja kohanimed Severjanini loomingus osutavad sellele, et ta ei tegutsenud suletud vene kultuuriruumis, vaid suhestus aktiivselt uue kodumaa oludega.

Analüüsi metodoloogiliseks aluseks on Pierre Bourdieu kirjandusvälja teooria, mille kaudu artiklis mõistetakse, kuidas kultuurilised ja institutsionaalsed

jõujooned struktureerivad autori positsiooni väljal. Samuti toetub käsitlus Homi Bhabha „kolmanda ruumi" kontseptsioonile, mille abil vaadeldakse Severjanini identiteeti kui piiripealset ja hübriidset nähtust. John Turneri enesekategoriseerimise teooria võimaldab selgitada, kuidas autor ise mõtestas oma kuuluvust mitme kultuurilise süsteemi vahel.

Viimases osas tuuakse esile, et artiklis vaadeldav Severjanini juhtum aitab mõtestada Eesti kirjanduse kujunemist laiemas kultuurilises kontekstis. Tema marginaalne positsioon ei peegelda üksnes individuaalset saatust, vaid avab ka mehhanismid, mille kaudu määratletakse kirjanduslikku kuuluvust. Nii muutub Severjanini osaline kõrvalejäämine oluliseks märgiks, mis aitab mõista, millised hääled ja identiteedid on Eesti kirjandusloos jäänud tagaplaanile. Selline vaatenurk loob võimaluse kirjanduspildi laiendamiseks ja mineviku tõlgendamise ümberhindamiseks kaasavas võtmes.

5.1.2. II artikkel

„Eesti keel Igor Severjanini loomingus. Hübriididentiteeti toetav transkeelsus" (Kotjuh 2024) keskendub Igor Severjanini keelelisele kuuluvusele ja selle poeetilisele väljendusele. Artiklis vaadeldakse, kuidas Severjanin kasutas oma venekeelses luules eesti keele elemente, mis mõjusid nii esteetilise võttena kui ka kandsid identiteedilisi ja kultuurilisi tähendusi. Eesti keel ilmub Severjanini luuletustesse mõnikord ootamatult. Sageli on need sõnad või fraasid, mis loovad kultuurilise kihistuse ja viitavad sellele, et autor tajus oma uue elukeskkonna poeetilist väärtust. Artiklis on toodud näiteid sellest, kuidas eesti keel on lõimitud Severjanini poeetilisse struktuuri. Need keelelised sekkumised ei ole juhuslikud, vaid osutavad transkeelsele loomepraktikale, kus keeled ei ole rangelt piiritletud, vaid lähevad sujuvalt ühelt teisele üle. Selline lähenemine viitab Ofelia García tõlgenduses sellele, et transkeelsus tähendab aktiivset keelevahetust ja identiteedi kujundamise protsessi.

Artikkel näitab, et Severjanini loomingus on keelekasutus seotud identiteedi esitamisega. Tema tekstid ei lähtu ainult vene kirjanduslikust traditsioonist, vaid näitavad avatud dialoogi eesti kultuuriga. Artiklis tõdetakse, et eesti keele kasutamine on Severjanini jaoks pigem loominguline akt, millega luuletaja lõimib end uude kultuuriruumi. See annab uue tähenduse identiteedi mitmekihilisusele ning loob silla isikliku ja avaliku kultuurilise kuuluvuse vahele.

Teoreetiliselt toetub artikkel transkeelsuse mõistele, samuti hübriididentiteedi ja kolmanda ruumi kontseptsioonile. Need mõisted võimaldavad tõlgendada Severjanini loomingut kui protsessi, milles identiteet ei ole fikseeritud, vaid kujuneb pidevas kultuurilises dialoogis. Artikkel osutab, et Severjanini tekstid on hea näide sellest, kuidas mitmekeelne praktika võib toimida sildade loojana ning peegeldada inimese püüdlust mõtestada oma kohta mitme kultuuriruumi piiril.

Artikli tuum seisneb eesti keele poeetilises ja identiteedilises rollis. See roll on kompleksne ja teadlikult konstrueeritud, andes tunnistust Severjanini kultuurilisest paindlikkusest ja soovist sobituda oma uue kodumaaga nii elulooliselt kui ka loomingu kaudu. Keeleline avatus võimaldas tal kujundada endale ainulaadne

hääl. Tekstianalüüsid artiklis toetavad väidet, et Severjanini keelekasutus Eesti-perioodil on olnud sisuliselt seotud tema identiteedi arendamisega.

5.1.3. III artikkel

„Rahvuskultuurilisest enesemääratlemisest eesti kirjandusloos. Igor Severjanini hübriididentiteedi peegeldus luulekogus „Klassikalised roosid" (1931)" (Kotjuh 2025) keskendub konkreetse luulekogu kontseptuaalsele ja poeetilisele ülesehitusele. Artiklis on toodud esile, kuidas Severjanini looming peegeldab kahe kultuuriruumi – Venemaa ja Eesti – suhestumist. Luulekogu kompositsioon kätkeb temaatilist tasakaalu: osa luuletusi käsitleb Venemaad, osa Eestit, mõlemat nii kiitvalt kui ka kriitiliselt. Selline temaatiline kahesus väljendab identiteetide samaaegset toimimist, mis annab tunnistust hübriidse kuuluvustunde kujunemisest.

Luulekogu analüüs toob esile motiivid, mis kinnitavad Severjanini sügavat sidet Eestiga: looduskujundid, kodulinna Toila igapäevaelu, eesti autorite ja pereliikmete mainimised ning ajaloolised ja kultuurilised viited. Nendes tekstides põimuvad isiklik ja rahvuslik, kultuuriline ja poeetiline kogemus. Lisaks toetub artikkel Sergei Issakovile ja teistele uurijatele, kes on käsitlenud Severjanini loomingulisi muutusi 1920. aastatel ning tema eneseteadvust Eesti ühiskonnas ja kultuuris.

Teoreetiliselt on rakendatud Homi Bhabha kolmanda ruumi ja kultuurilise hübriidsuse kontseptsioone. See võimaldab mõista, kuidas Severjanini looming positsioneerub kahe rahvusliku narratiivi – vene ja eesti – vahel. Artiklis arutletakse ka mõistete *mitmikidentiteet* ja *hübriididentiteet* tähenduste üle, rõhutades viimase sobivust Severjanini juhtumi puhul. Artikli järeldus on, et Severjanin ei kuulunud ainult vene kirjandusse ega püüelnud täielikku sulandumist eesti kirjandusse, vaid kujundas positsiooni, mis võimaldab tema loomingut vaadelda kultuuridevahelise nähtusena.

Luulekogu „Klassikalised roosid" annab tunnistust autori kultuurilise positsiooni muutumisest ja mitmekesistumisest. See kogumik näitab, et Severjanin polnud üksnes nostalgiliste luuletuste vene autor, vaid lõi poeetilise süsteemi, mis oli teadlikult avatud Eestile ja selle kultuurilisele kihistusele. Artiklis toodud näited ja tõlgendused aitavad näha Severjanini loomingut Eesti kultuurimälu osana, mis on seni jäänud varju keelelise piiratuse ja ideoloogiliste barjääride tõttu.

Kolmas artikkel näitab, kuidas „Klassikalised roosid" on märgilise tähendusega tekstikogum Severjanini rahvuskultuurilise enesemääratluse poolest. Kogumik ei ole üksnes emotsionaalne tagasivaade minevikule, vaid loob poeetilise ruumi, milles väljendub autori mitmekihiline kuuluvus. Luulekogu analüüs tõendab, et Severjanini identiteet Eesti-perioodil ei olnud staatiline ega pagulase või nostalgilise vaatleja oma, vaid dünaamiline, kultuuriliselt informeeritud ja esteetiliselt avatud. Artikli põhjal saab väita, et raamat „Klassikalised roosid" võimaldab tõlgendada Severjaninit kui autorit, kes positsioneerub eesti kirjanduse äärealal, ent mitte sellest eemal – tema loomingus on ühendatud kaks kirjandusruumi loovalt ja tähenduslikult.

5.2. Hüpoteeside kinnitused artiklite põhjal

Selle alapeatüki eesmärk on vaadelda, kas uurimistöö alguses püstitatud hüpoteesid leiavad kinnitust uurimistulemuste põhjal. Tulemused näitavad, et kõik kolm hüpoteesi on põhjendatud ning vastavad Igor Severjanini Eesti-perioodi käsitlevatele allikatele ja analüüsile.

Hüpotees 1: Severjanini kõrvalejäämine Eesti kirjandusvälja tuumikust ei olnud juhuslik, vaid tulenes rahvuslikest ja institutsionaalsetest piiridest, mis toona piirasid venekeelse loomingu vastuvõttu. Seejuures on märkimisväärne, et kuigi Severjanin oli tuntud ja aktiivne, jäi tema looming eesti kirjanduskultuuris pigem perifeerseks nähtuseks.

Hüpotees 2: Severjanini keelekasutus peegeldas teadlikku mitmekeelsust ning identiteedilist avatust. Transkeelsed motiivid ja eesti kultuuri elementide põimumine tema venekeelsesse luulesse viitavad loovale enesemääratlusele, mis ületas rahvuskeele ja -kultuuri piire.

Hüpotees 3: Luulekogu „Klassikalised roosid" on poeetiline dokument, mis peegeldab autori hübriidset kultuurilist kuuluvust. Tekstidesse põimitud eesti kultuurilised viited ja looduspildid osutavad soovile suhestuda uue kodumaaga ja anda sellele poeetiline tõlgendus.

5.3. Vastused uurimisküsimustele artiklite põhjal

Selles alapeatükis antakse vastused töö alguses sõnastatud uurimisküsimustele. Iga vastus sünteesib tekstianalüüsi tulemusi ning tugineb teoreetilistele käsitlustele.

1) Millised olid institutsionaalsed ja kultuurilised tegurid, mis mõjutasid Igor Severjanini positsiooni Eesti kirjandusväljal?

Analüüs kinnitab, et Igor Severjanini tagaplaanile jäämine Eesti kirjanduspildis ei olnud juhuslik, vaid seotud rahvuslikult määratletud kirjandusvälja toimimise loogikaga. Eesti kirjandusväljale juurdepääs sõltus keelelisest kuuluvusest, mistõttu venekeelne looming jäi üldjuhul väljapoole keskseid institutsionaalseid võrgustikke. Pierre Bourdieu väljateooria valguses ilmneb, et Severjanini positsiooni tingis sümboolse kapitali nappus: kuulumine keeleliselt ja kultuuriliselt perifeersemasse gruppi vähendas võimalusi kuuluda tunnustatud autorite ringi.

Rahvusriigi kujunemise ajajärgul omandas kirjandus selge ülesande: eestikeelset loomingut käsitleti kui kultuurilise enesemääratluse alust. Venekeelse kirjanduse positsiooni ei määranud niivõrd selle tase, kuivõrd sobivus rahvuskultuuri kujundavate põhimõtetega. Selline olukord põhjustas osalise institutsionaalse nähtavuse, mis puudutas ka Severjaninit.

2) Kuidas väljendub Severjanini tekstides mitmekeelne poeetiline ruum ja millist rolli mängib seal eesti keele kohalolu?

Severjanini Eesti-perioodi luule avab transkeelse poeetilise ruumi, kus vene ja eesti keele kontakt loob uusi kujundivõimalusi. Tema tekstides esinevad Eesti kohanimed, kultuurilised viited ja üksikud eestikeelsed väljendid. See kõneleb teadlikust soovist luua side kahe keele ja kultuuriruumi vahele. Niisugune keelte põimimine ei olnud üksnes esteetiline mäng, vaid peegeldas autori identiteedi nihkumist: keeleline paindlikkus väljendas ühtlasi kultuurilist kuuluvust ja sidet uue elukeskkonnaga.

Transkeelsuse teooria valguses saab näha, et Severjanini keelekasutus osutab rohkemale kui lihtsalt mitmekeelsusele – see väljendab identiteedi konstruktsiooni, mis ei piirdu ühe kultuurikoodiga. Poeetiline mitmekeelsus loob tähendusrikka ruumi, kus keel toimib samal ajal nii ühendava kui ka eristava tegurina.

3) Milliseid identiteedilisi tähendusi kannab luulekogu „Klassikalised roosid" ning kuidas on selles kujutatud kultuurilist kuuluvust?

Luulekogu „Klassikalised roosid" (1931) pakub olulist ainest, mille kaudu mõtestada Severjanini kuuluvust Eesti kultuuriruumi. Tekstides põimuvad vene klassikalise poeetika traditsioonid ja Eesti looduse, kultuuri ning keele motiivid. Selline võte ei püüdle ühe kindla kuuluvuse väljendamise poole. Selle asemel kujuneb avatud ja mitmekihiline, hübriidne identiteet. Homi Bhabha kolmanda ruumi mõiste valguses toimib raamat kui kultuuridevaheline kohtumispaik, kus rahvuslikud piirid muutuvad hajusaks.

Kogumikus leiduvad kujundid, mis osutavad emotsionaalsele seotusele Eestiga – mitte kui asendamatule kodumaale, vaid kui poeetilisele tegelikkusele, millega on võimalik samastuda. See muudab „Klassikalised roosid" oluliseks nii Severjanini loomingulises arengus kui ka Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi mõtestamisel.

5.4. Artiklites tõstatatud uurimusküsimuste süntees

Kolmes artiklis tõstatatakse hulk probleeme, mis viitavad Igor Severjanini loomingulise positsiooni keerukusele Eesti Vabariigi kirjandusväljal. Probleemid ei seisne üksnes autori keeles ega rahvuses, vaid puudutavad sügavalt seda, kuidas rahvuskirjanduse mõiste struktureerib nähtavust, kuuluvust ja kultuurilist väärtust.

Üks keskne probleem on seotud rahvusliku kuuluvuse määratlusega. I artikkel näitab, kuidas institutsionaalne kirjandusväli määras kuuluvuse eelkõige keele alusel. Kuigi Severjanin oli Eesti kodanik ja osales aktiivselt kultuuris, jäi tema venekeelne looming väljapoole kirjandusvälja tuuma. Tema juhtum näitab, kuidas kuuluvust ei määranud loominguline panus, vaid sobitumine rahvuskeelsetesse kategooriatesse.

Teine probleem puudutab keeleliste piiride ületust. II artikkel toob esile, kuidas Severjanini eesti keele kasutus luules ei olnud juhuslik, vaid poeetiline strateegia. See osutab sellele, et keeleline segunemine võib olla loov ja identiteeti avardav protsess. Keelelist avatust ei tõlgendatud aga kirjandusväljal kui vastuvõtlikkuse märki – transkeelsus ei suurendanud tema vastuvõetavust, vaid jättis ta positsiooniliselt ebakindlasse olukorda.

Kolmas oluline küsimus on seotud poeetilise ruumi mõtestamisega. III artikkel toob esile, kuidas luulekogu „Klassikalised roosid" toimib hübriidse enesemääratluse väljendusena. Looduspildid ja muud Eesti igapäevaeluga seotud motiivid annavad märku geograafilisest kuuluvusest ja sügavast kultuurilisest suhestumisest. Luule kaudu sai võimalikuks ületada keelelisi ja rahvuslikke piire.

Lisaks kerkib esile küsimus tagaplaanile jäämise põhjuste kohta. Varasemad käsitlused ei ole süstemaatiliselt uurinud, kuidas Severjanini retseptsioon haakus kirjandusvälja struktuuri ja ideoloogilise raamistikuga. Käesolev töö näitab, et Severjanini perifeerne positsioon kujunes eeskätt kirjandusvälja keele- ja kultuurikeskse korralduse taustal, mitte üksnes individuaalsete hinnangute tulemusena.

Viimaks avaneb artiklite kaudu küsimus rahvuskirjanduse piiride paindlikkusest. Kui kirjandust vaadelda nii keelelise kui ka kultuurilise kuuluvuse ja sellega suhestumise alusel, avaneb uus vaade autoritele, kes paiknevad mitme kultuuriruumi piiril. Severjanini näide julgustab rahvuskirjanduse mõistet laiendama ning kaasama autoreid, kes liiguvad mitme keele ja kultuuri vahel.

6. DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED

Käesolev uurimus koondab Igor Severjanini Eesti-perioodi identiteedi, loomingulise kuuluvuse ja retseptsiooni kohta kogutud tähelepanekud ning esitab nende põhjal järeldused ja arutluse. Eesmärk on anda terviklik ülevaade sellest, kuidas Severjanini juhtum võimaldab ümber mõtestada rahvuskirjanduse piire, kirjandusvälja toimimise loogikat ja kultuurilise kuuluvuse tingimusi. Käsitlus tegeleb autori eluloo ja loomingulise analüüsiga, ent avab ka üldiseid küsimusi kultuurilise ja keelelise identiteedi kohtumisest kirjandusväljal.

Diskussioonil on kolm telge: esiteks Severjanini juhtumi tähendus Eesti kirjandusväljal ning selle kaudu laiem kultuurilooline mõju; teiseks teoreetilised järeldused, mis tulenevad väljateooria, identiteedikäsitluste ja transkeelsuse arusaama rakendamisest; ning kolmandaks töö panus kultuuridevahelise kirjandusteaduse arendamisse. Iga alapeatükk käsitleb neid teemasid põhjalikult, et luua seos ühe konkreetse autori juhtumi ja laiemate kirjandusloolisteste ning teoreetiliste küsimuste vahel.

6.1. Töö tähendus Eesti kirjandusväljal

Käesolev uurimus tõstatab küsimuse Igor Severjanini kui Eesti kultuuriruumis elanud ja tegutsenud autori positsioonist kohalikus kirjandusloos. Uurimus osutab, et rahvuslikult määratletud kirjandusväljal ei olnud tunnustuse ega nähtavuse saavutamiseks piisav ainult kultuuriline osalus ja loominguline kvaliteet. Severjanini juhtum näitab, kuidas kirjandusväli võis asetada rahvusvaheliselt tuntud autori oma tuumast kõrvale, kui tema looming ei haakunud valitsevate keeleliste ja identiteediliste ootustega. See näide toob esile, et autorid, kes tegutsesid väljaspool rahvuskeele keskust, on Eesti kirjandust mõjutanud rohkem, kui seni on tavaliselt arvatud.

Severjanini kaasamine Eesti kirjandusloo mõtestamisse avab võimaluse ümber hinnata kultuurivälja kuuluvuse kriteeriume. Kui seni on seda kuuluvust määranud keeleline identiteet, siis praegu ilmneb, et lisaks tuleb arvestada kultuurilise ja sotsiaalse osalusega. Severjanin elas Eestis ning lõimis oma loomingusse kohalikke motiive, tegutses aktiivselt kultuurivõrgustikes ning esindas Eestit rahvusvahelisel areenil.

Lisaks toob käesolev töö esile, et kirjandusvälja keskme ja perifeeria vahelised piirid ei ole püsivad ega universaalsed. Ehkki Severjaninit pole seni käsitletud kui olulist loojat eesti kirjanduses, võib just tema olla võtmetähtsusega näide uue kirjandusloolise vaatenurga kujundamisel.

Severjanini juhtum pakub olulist võimalust laiendada arusaama sellest, mida tähendab olla „eesti kirjanik”.

6.2. Teoreetilised järeldused

Töö keskmes on hübriididentiteedi ja kirjandusvälja mõistete rakendamine Severjanini juhtumile. Teoreetiliseks aluseks oleva Pierre Bourdieu väljateooria kaudu saab mõista, et autori positsioon kirjandusväljal ei sõltu ainult tema loomingust. Seda mõjutavad muu hulgas sümboolne kapital, suhtlusvõrgustikud ja kehtivad mängureeglid. Severjanini positsiooni käsitlus kinnitab, et kirjandusväli ei ole neutraalne, vaid ideoloogiliselt kujundatud võitlusala.

Lisaks võimaldab Homi Bhabha kolmanda ruumi mõiste mõtestada identiteeti mitte fikseeritud kuuluvusena, vaid kultuuridevahelises ruumis toimiva loova positsioneerumisena. See aitab avada Severjanini transkeelseid ja hübriidseid väljendusviise kui identiteediloome poeetilist strateegiat. Transkeelsus ja keelte põimumine olid loomingulised võtted, mille kaudu väljendas Severjanin oma identiteeti. Teoreetiline lähenemine võimaldab seega mõtestada Severjanini kui piirialadel tegutseva autori loomingut uues valguses.

Identiteeti käsitletakse tavaliselt sotsiaalse või psühholoogilise nähtusena. Selles uurimuses nähakse seda aga kui eneseväljendust, mis kujuneb luule kaudu. Identiteet kujuneb luules tehtud valikute, keeleliste otsuste ja kultuurilise mõjutuse kaudu. Selline arusaam laiendab identiteedi käsitlust kirjandusteaduses.

Teoreetilises vaatluses on tähtsal kohal küsimus kuuluvuse tingimustest. Severjanini näitel järeldub, et kuuluvus võib avalduda ka ruumilises paiknemises, kultuurilises suhestumises ja institutsionaalses kaasatuses. Kui autor tõlgendab, vahendab ja kujundab kultuuriruumi, milles ta tegutseb, võib teda pidada selle ruumi osaliseks isegi siis, kui tema emakeel erineb kehtivast keelenormist. Selline arusaam kuuluvusest toetab laiemaid käsitlusi kultuuripiiride hägustumisest.

Teoreetilises plaanis on oluliseks tähelepanekuks ka identiteedi kihistus ajas. Töö toob esile, kuidas Severjanini identiteet ei olnud püsiv konstruktsioon, vaid arenes seoses kultuuriliste ja geograafiliste nihkumistega. See dünaamiline identiteet ei allunud jäigale rahvuslikule määratlusele, vaid liikus eri kuuluvuste ning eneseväljenduse vormide ja positsioneerimisviiside vahel. Selline arusaam pakub perspektiivseid võimalusi kultuurilise kuuluvuse analüüsiks ka teistes kontekstides.

Lõpuks aitab teoreetiline raamistik paremini mõista tekstide retseptsiooni. Töö toob esile, kuidas autori positsioon kirjandusväljal mõjutab tema loomingu tõlgendamist ja akadeemilist käsitlust. Severjanini juhtum illustreerib, et loominguline kvaliteet ei pruugi tagada tunnustust, kui autor ei vasta kehtivatele ootustele – olgu need seotud keele, rahvuse või institutsionaalse kuulumisega. Selline tähelepanek suunab mõtlema sellele, kuidas kultuuriväli ise mõjutab tõlgendustavasid ja väärtustamismustreid.

6.3. Hübriididentiteet ja muukeelne eesti kirjandus

Muukeelne looming on eesti kirjandusloos sageli jäänud vahepealsesse positsiooni: ei päriselt „oma", kuid mitte ka täielikult „võõras". See puudutab autoreid,

kes on elanud ja tegutsenud Eestis, kuid kirjutanud mõnes muus keeles. Samuti hõlmab see Eesti päritolu loojaid, kes elavad välismaal ja kasutavad oma loomingus eesti keele kõrval või asemel teisi keeli. Eriti selgelt tuleb see esile pagulaskirjanduses, kus eri põlvkondade autorid on edasi andnud Eesti kogemust, kirjutades inglise, saksa, rootsi, vene või mõnes muus keeles. Tõsiasi on järgmine: kui autor tähistab Eesti iseseisvust ja on seotud Eesti kultuurimäluga, kuid tema loome keel pole enam eesti keel, puudutab see küsimus otseselt hübriididentiteedi mõistet.

Nagu olen väitnud (Kotjuh 2025), võib sellisel juhul autorite loomingut pidada eesti kirjanduse osaks – sõltumata kasutatavast keelest, ning arutelukäik on siinkohal järgmine:

1) Severjanini Eesti-perioodi looming käsitleb nii Venemaaga seotud teemasid kui ka ammutab inspiratsiooni Eesti ainestikust.
2) Selline kahele kultuurilisele allikale osutamine on märk sellest, et Severjaninil kujunes välja Eestiga seotud identiteet ehk tal arenes välja hübriididentiteet.
3) See võimaldab käsitleda tema Eesti-perioodi loomingut eesti kirjanduse osana, hoolimata sellest, et see on kirjutatud vene keeles.
4) Sellest omakorda järeldub, et ka teistel võõrsil elanud või elavatel eesti kirjanikel võivad nende loomingus olla olulisel kohal kodumaa ja uue asukohamaa inspiratsiooniallikad.
5) Kui see on nii, siis võib seda vaadelda tõestusena, et neil on välja kujunenud uue asukohamaa identiteet ehk hübriididentiteet.
6) See omakorda tähendab, et nende uuel asukohamaal kirjutatud loomingut (isegi kui see on teises keeles) on võimalik käsitleda eesti kirjanduse osana.

Hübriididentiteedi mõistmine aitab vabaneda eesti kirjanduse hallidest aladest, kuhu kuuluvad muu hulgas Eestist ja Eestisse pagenud autorite muukeelne looming, ning pakub alternatiivi eesti keele kesksele käsitlusele eesti kirjandusest.

Severjanini käsitlus avardab keele, identiteedi ja kuuluvuse kokkupuutepunktide mõistmist ning pakub rikkaliku materjali, mille abil arendada edasi kultuuridevahelist kirjandusteadust Eestis ja laiemalt. Töö aitab ületada varasemaid kitsendusi ning tõstatab küsimuse: kuidas võiks paremini mõista neid autoreid, kes ei sobitu kehtivatesse rahvus- või keelekategooriatesse, kuid on siiski olulised osalised kultuuriloos.

Tööga kaasnev teoreetiline raamistik ja juhtumianalüüs loovad pretsedendi uuele kirjandusajaloolisele mõtestamisele. See toetab arusaama, et mitmekeelsus, kultuuriline põimumine ja mitmekihiline identiteet kuuluvad loomulikult kirjandusteaduse käsitlusalasse. Sellisel juhul aitab väitekiri laiendada akadeemilise uurimise piire, tuues kirjandusteaduse lähemale ühiskondlikele ja kultuurilistele muutustele. Samal ajal loob see võimaluse mõista kirjandust ka tulevikus, muutuvas ja globaliseeruvas kultuuriruumis.

KOKKUVÕTE

Käesolev doktoritöö uurib Igor Severjanini loomingulise identiteedi kujunemist Eestis, asetades tema elu ja teosed interdistsiplinaarsele uurimisplatvormile, kus põimuvad kirjandusvälja teooria, identiteedi käsitlused ja transkeelsuse mõisted. Töö koosneb kolmest eelretsenseeritud teadusartiklist ja sünteesivast katuspeatükist, mis seovad empiirilised vaatlused teoreetilise raamistikuga. Uurimus ühendab kultuurisotsioloogilise, poeetilise ja ajaloolise vaate, pakkudes uut arusaama Severjanini rollist Eesti kirjandusväljal ja tema identiteedi dünaamilisest iseloomust. Lisaks sellele aitab töö mõista Eesti venekeelse kirjanduse kujunemist. Severjanin ei olnud omaette isoleeritud nähtus, vaid kunstiline ja identiteediline eeskuju kohalikele venekeelsetele autoritele. Tema kaudu hakkas kohalik venekeelne kirjandus eemalduma üksnes minevikku suunatud teemaderingist ning liikuma avatud dialoogi uue kodumaa kultuurilise tegelikkusega.

Töö pealkiri „Igor Severjanin Eesti kirjandusväljal ja Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi kujunemine (1918–1941)" võtab kokku kaks keskset uurimisfookust. Esmalt, see käsitleb Severjanini positsiooni Eesti kirjandusväljal, uurides, miks tema panust ei aktsepteeritud täiel määral eesti kirjanduse osana. Seejuures rakendatakse Pierre Bourdieu teooriat, et näidata, kuidas sümboolne kapital ja kirjandusväli tegutsevad piiravate mehhanismidena. Teiseks käsitleb uurimus Severjaninit kui olulist Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi kujundajat. Tema kohalolu ja looming tõid kaasa uue taseme, kus põimusid kultuuriline kuuluvus ja poeetiline uudsus. Seega ei keskendu töö niivõrd Severjanini loomingu analüüsile, kuivõrd asetab ta osaliselt laiemasse kirjandusajaloolisse ja identiteedilisse protsessi, mis mõjutas mitmete autorite enesemääratlust Eestis.

Uurimus toob esile, et Severjanini elu ja looming Eestis ei olnud üksnes kõrvalepõige tema varasemast loometeekonnast, vaid tähendas sisulist ja kujundlikku suhestumist uue kultuuriruumi ja sotsiaalse keskkonnaga. Tema juhtum näitab, et kirjandusväljale kuulumine ei pruugi olla formaalselt määratletud. Samal ajal võib see avalduda sisuliselt aktiivse osaluse, loomingulise dialoogi ja kultuurilise vahendamise kaudu. Ühe rahvuskultuuri piirides määratletud kirjandusväli ei olnud võimeline täielikult integreerima autorit, kes tegutses kahe keeleruumi piiril ja kelle identiteet kujunes kahe kultuurilise kuuluvuse koosmõjus, kuid just see vahepealne positsioon osutus produktiivseks uue poeetilise enesemääratluse kujunemisel.

Esimene artikkel analüüsib, miks Severjaninit omal ajal ei käsitletud Eesti kirjanduse osana, vaatamata tema tuntusele ja aktiivsele tegutsemisele Eestis. Artiklis on välja toodud institutsionaalsed ja keelelised barjäärid, mis määrasid autori positsiooni Eesti kirjandusväljal. Bourdieu kirjandusvälja kontseptsioon võimaldab käsitleda seda nähtust kui sümboolse kapitali jagunemise ja sotsiaalse hierarhia tulemust. Selgus, et Severjanini väljajätmine ei olnud juhuslik, vaid osa laiemast mustrist, kus keeleline kuuluvus määras ligipääsu kultuurilisele keskmele. Samuti ilmnes, et Severjanini kohalolu oli siiski tuntav meediakajastustes ja kultuurisündmustes, mis tõendab, et tema mõju oli selgelt nähtav.

Teine artikkel toob fookusesse keelelise põimumise Severjanini tekstides. Tema venekeelses luules tõuseb esile eesti keele, loodusmaastike ja kultuuriliste kujundite mõju. Keeleline põimumine ei tähendanud keelevahetust, vaid tähistas kultuurilise kuuluvuse laienemist. Ofelia García käsitlus transkeelsusest aitab näha Severjanini loomingut kui keeltevahelist praktikat. See ei järgi ühe keele reegleid, vaid kasutab mõlema keele väljendusvõimalusi ja kultuurilist tähendusruumi. Tulemuseks oli poeetiline keel, mis peegeldas kultuurilist nihkumist ja loomulikku suhestumist Eesti ruumiga. Severjanini keel ei toiminud üksnes kommunikatiivse vahendina, vaid identiteedi aktiivse kujundajana.

Kolmas artikkel keskendub luulekogule „Klassikalised roosid" (1931), mis sünteesib Severjanini Eesti-perioodi poeetilisi strateegiaid. Analüüs näitab, et need strateegiad olid nii kultuurilise kuuluvuse poeetiline kinnitus kui ka loominguline ümberorienteerumine. Eesti loodus, rahulik (rahvalaululik?) rütm ja kultuurilised arhetüübid leiavad Severjanini luule kaudu uue väljenduse, mis ei kuulu selgelt ei vene ega eesti kirjanduse traditsiooni, vaid sünteesib need loomingulise „kolmanda ruumina". Homi K. Bhabha teooria abil saab seda mõista kui kultuurilise kuuluvuse hübriidset vormi, kus identiteet ei ole staatiline, vaid liikuv, tõlgendav ja kohanduv. Severjaninile jäi tähtsaks tema vene päritolu, kuid samal ajal kujundas ta Eestiga seotud identiteeti, mis väljendus konkreetselt siinse kultuuriruumi ja elukeskkonnaga seotud kujundites.

Severjanini kogemus tõstatab olulised küsimused kirjandusvälja paindlikkuse, keelepõhise kuuluvuse ja identiteedi mitmetähenduslikkuse kohta. Tema looming ei peegelda üksnes vene modernismi järellainetust, vaid ka aktiivset suhestumist uue kultuurilise ja sotsiaalse kontekstiga. Ta ei olnud Eesti kirjanduse n-ö väliskülaline, vaid pigem äärealal tegutsenud autor, kelle loominguline praktika avab perspektiive Eesti venekeelse kirjanduse ja kultuurilise põimumise uurimiseks. Tema näitel saab mõista, kuidas rahvus- ja keelepiiride ületamine loob poeetilisi ruume, kus identiteet ja kuuluvus ei lähtu enam rahvuskultuuri jäikadest mustritest.

Kokkuvõttes seisneb uurimuse panus nii Severjanini paremas mõistmises kui ka kirjandusajaloolise mõtteviisi nihestamises ja avardamises. Töö toetab arusaama, et rahvuskirjanduse kaanonit tuleb käsitleda avatult, arvestades keelelisi, kultuurilisi ja sotsiaalseid liikumisi. Kirjandus kujuneb sageli seal, kus autorid ületavad keele- ja kultuuripiire ning loovad uusi tähendusruume. Severjanini näide kinnitab, et keeleline ja kultuuriline mitmekesisus võib toimida kirjandusliku innovatsiooni allikana, avades uusi võimalusi nii Eesti kirjandusvälja mõtestamisel kui ka Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi uurimisel.

SUMMARY

This doctoral dissertation examines the formation of Igor Severyanin's creative identity in Estonia. It places his life and works within an interdisciplinary framework that combines literary field theory, approaches to identity, and concepts of translingualism. The dissertation consists of three peer-reviewed articles and an introductory chapter that links empirical observations with a theoretical framework. The study brings together cultural-sociological, poetic, and historical perspectives, offering a new understanding of Severyanin's role in the Estonian literary field and the changing character of his identity. It also sheds light on the development of Estonian Russian-language literature. Severyanin was not an isolated figure but an influential example for local Russian-language authors, for whom he served as both an artistic and identity model. His presence encouraged local Russian-language literature to move away from a backward-looking thematic focus and towards a more open dialogue with the cultural reality of Estonia.

The title "Igor Severyanin within the Estonian Literary Field and the Formation of Estonian Russian-Language Literary Identity (1918–1941)" captures the dissertation's two central research focuses. First, it examines Severyanin's position in the Estonian literary field and asks why his contribution was not fully recognized as part of Estonian literature. Using Pierre Bourdieu's theory, the study shows how symbolic capital and the logic of the literary field operated as restrictive mechanisms. Second, it looks at Severyanin as an important figure in shaping the identity of Estonian Russian-language literature. His presence and creative work introduced a new level where cultural belonging and poetic innovation were closely connected. The study is therefore less about analyzing Severyanin's works in detail and more about placing him within broader literary-historical and identity processes that affected several authors in Estonia.

The research shows that Severyanin's life and work in Estonia were not a digression from his earlier career but a meaningful engagement with a new cultural and social environment. His case illustrates that belonging to a literary field is not defined only by formal recognition, but can also be expressed through active participation, creative dialogue, and cultural mediation. A literary field defined by the boundaries of a single national culture could not fully integrate an author who worked between two languages and whose identity developed through the interaction of two cultural traditions. Yet this intermediate position proved to be productive for the emergence of a new poetic self-definition.

The first article examines why Severyanin was not seen as part of Estonian literature, despite his fame and active role in cultural life. It identifies institutional and linguistic barriers that shaped his position in the Estonian literary field. Bourdieu's concept of the literary field helps to explain this exclusion as part of the distribution of symbolic capital and social hierarchy. The study shows that Severyanin's marginalization was not accidental, but part of a broader pattern in which language determined access to the cultural center. At the same time, his

presence remained visible in the press and in cultural events, which confirms that his influence was real.

The second article focuses on the mixing of languages in Severyanin's texts. His Russian-language poetry shows the influence of the Estonian language, landscapes, and cultural imagery. This linguistic mixing did not mean language shift, but an expansion of cultural belonging. Ofelia García's concept of translingual practice helps to describe Severyanin's poetry as interlingual: it did not follow the rules of one language, but drew on the expressive resources and cultural associations of both. The result was a poetic idiom that reflected cultural relocation and an organic connection with the Estonian environment. Severyanin's language functioned not only as a medium of communication but also as a tool of identity formation.

The third article examines the poetry collection Classical Roses (1931), which brings together Severyanin's poetic strategies of the Estonian period. The analysis shows that these strategies were both a poetic affirmation of cultural belonging and a creative re-orientation. Estonian nature, calm (folk-song-like) rhythm, and cultural archetypes find new expression in his poetry, which does not belong fully to either the Russian or the Estonian literary tradition, but combines them in a "third space." Using Homi K. Bhabha's theory, this can be described as a hybrid form of cultural belonging, in which identity is not fixed but mobile, interpretive, and adaptive. Severyanin kept his Russian heritage but at the same time developed an Estonia-related identity, expressed through cultural and environmental images drawn from his new surroundings.

Severyanin's case raises important questions about the flexibility of the literary field, the role of language in belonging, and the multiple meanings of identity. His work reflects not only the aftershocks of Russian modernism but also an active engagement with a new cultural and social context. He was not a simple outsider to Estonian literature, but a marginal yet engaged author whose creative practice opens perspectives for studying Estonian Russian-language literature and cultural interaction. His case shows how crossing national and linguistic boundaries can create new poetic spaces, where identity and belonging are no longer determined by fixed national-cultural patterns.

In conclusion, the contribution of this dissertation lies in providing a more nuanced understanding of Severyanin and in shifting and broadening literary-historical perspectives. It supports the view that the canon of national literature should be approached openly, taking into account linguistic, cultural, and social dynamics. Literature often develops where authors cross linguistic and cultural boundaries and create new spaces of meaning. Severyanin's example shows that linguistic and cultural diversity can become a source of literary innovation, opening new ways of understanding the Estonian literary field and of studying the formation of Estonian Russian-language literary identity.

KASUTATUD ALLIKAD

Adams, Valmar 1977. Vene kirjandus, mu arm. Kirjandusteaduslikke artikleid ja esseesid. Tallinn: Eesti Raamat.

Adams, Valmar 1986. Esta astub ellu. Esseeromaan. Tallinn: Eesti Raamat.

Bahtin 1963 = М. М. Бахтин, Проблемы поэтики Достоевского. Москва: Советский писатель.

Bahtin 1986 = М. М. Бахтин, Эстетика словесного творчества. Москва: Искусство.

Balti arhiiv, 1. köide, 1996 = Балтийский архив: русская культура в Прибалтике. Т. 1 (ред И. Белобровцева). Таллинн: Авенариус.

Balti arhiiv, 2. köide, 1996 = Балтийский архив: русская культура в Прибалтике. Т. 2 (ред И. Белобровцева). Таллинн: Авенариус.

Balti kirjakultuuri ajalugu I. Keskused ja kandjad. Koostanud Liina Lukas. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2021.

Bazileviča, Olga; Sakova, Aija 2017. Die Frage nach dem ›Anderen‹. Literatur als Spiegel und Gegenbild nationaler Identitäten am Beispiel der estnischen und lettischen Gegenwartsliteratur. Zum Beispiel Estland. Das eine Land und die vielen Sprachen. (Valerio. Das Magazin der Deutschen Akademie für Sprache und Dichtung; 19). Toim Reet Bender, Anna Bers, Silke Pasewalck. Göttingen: Wallstein, lk 135−155.

Belobrovtseva, Irina; Meimre, Aurika 2015. Sõdadevaheline vene emigratsioon suures ilmas ja väikeses Eestis. – Methis. Studia humaniora Estonica, nr 15, lk 28−46. DOI: 10.7592/methis.v12i15.12114

Belsey, Catherine 2002. Critical Practice. 2nd ed. London and New York: Routledge.

Bhabha, Homi K. 1994. The Location of Culture. New York: Routledge.

Bhabha, Homi K. 1996. “Culture’s In-Between.” In Questions of Cultural Identity. Toim Stuart Hall, Paul du Gay. London: SAGE Publications, lk 53–60.

Bondarenko 2018 = Владимир Бондаренко, Северянин: «Ваш нежный, ваш единственный…». (ЖЗЛ – Жизнь замечательных людей.) Москва: Молодая гвардия, 2018

Bourdieu, Pierre 1992. Les Règles de l’art: Genèse et structure du champ littéraire. Paris: Éditions du Seuil.

Culler, Jonathan. 1997. Literary Theory: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.

Eesti keele seletav sõnaraamat. Toim Maire Langemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2009.

Eesti kirjandus paguluses XX sajandil. (Collegium litterarum 9.) Toim Piret Kruuspere. Tallin: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, 2008.

Eesti Statistika Kvartalikiri 2017. Tallinn: Statistikaamet. – Nr 1.

Eesti võõrkeelne raamat ja Estonica 1494–1830. I–III kd. Koost Helje-Laine Kannik, Kertu Maasik, Tiiu Reimo, Aira Võsa. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2025.

Ehala, Martin 2018. Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia. Tartu: Künnimees.

EKL 2000 = Eesti kirjanike leksikon. Koost Oskar Kruus, Heino Puhvel. 2. tr. Tallinn: Eesti Raamat.

Erikson, Erik H. 1950. Childhood and Society. New York: W. W. Norton & Company.

Figurnova 1993 = Ольга Фигурнова. Игорь Северянин в Эстонии. Материалы к библиографии. – De Visu, nr 2, lk 44–49.

Folimonov 2020 = Сергей Фолимонов. Функции анафоры в композиционной структуре стихов И.В. Северянина // Вестн. Том. гос. ун-та. №459.

Fromm, Erich 1941. Escape from Freedom. New York: Farrar & Rinehart.

García, Ofelia 2010. Conclusion: Languaging and ethnifying. – Handbook of Language and Ethnic Identity: Disciplinary and Regional Perspectives. Kd 1. Toim Joshua A. Fishman, O. García. Oxford: Oxford University Press, lk 519–534.
García, Ofelia 2017. Problematizing linguistic integration of migrants: The role of translanguaging and language teachers. – The Linguistic Integration of Adult Migrants: Some Lessons from Research. Toim Jean-Claude Beacco jt. Berlin: De Gruyter, lk 11–26. https://doi.org/10.1515/9783110477498-005
García, Ofelia; Kleifgen, Jo Anne; Falchi, Lorraine 2008. From English Language Learners to Emergent Bilinguals. Teachers College, Columbia University.
Garraghan, Gilbert J. 1946. A Guide to Historical Method. New York: Fordham University Press.
Hall, Stuart. 1996. "Who Needs 'Identity'?" – Questions of Cultural Identity. Toim S. Hall, Paul du Gay. London: SAGE Publications, lk 1–17.
Hasselblatt, Cornelius 2008. Eesti kirjandusteaduse „Kes? Mis? Kus?". Hetkeseis. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 28–39.
Hasselblatt, Cornelius 2016. Eesti kirjanduse ajalugu. (Heuremata. Humanitaarteaduslikke monograafiaid.) Saksa keelest tõlkinud Mari Tarvas, Maris Saagpakk, Ave Mattheus. Tallinn–Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
Hennoste, Tiit 2016. Eesti kirjanduslik avangard 20. sajandi algul. Hüpped modernismi poole I. Tallinn–Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
Iser, Wolfgang 1972. Der implizite Leser. Kommunikationsformen des Romans von Bunyan bis Beckett. München: Fink.
Iser, Wolfgang 1976. Der Akt des Lesens. Theorie ästhetischer Wirkung. München: Fink.
Issakov, Sergei 1987. Eesti Igor Severjanini loomingus. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 395–404.
Issakov 1989 = Исаков С.Г. Игорь Северянин 1918–1921: Жизнь. Мировосприятие. Литературная позиция. Изменения в творческой манере. Studia Russica Helsingiensia et Tartuensia: Проблемы истории русской литературы нач. XX века. Хельсинки.
Issakov 1990 = Сергей Исаков. Игорь Северянин и Эстония – Северянин И. Сочинения. Сост. Исаков и Р. Круус. Предисловие Исакова. Комм. Р. Крууса. Таллинн: Ээсти раамат, lk 5–34.
Issakov 1993 = Сергей Исаков. Игорь Северянин в Эстонии: Материалы к библиографии. Исправления и дополнения. – De visu, nr 9, lk 64–68.
Issakov 2001 = Сергей Исаков. Русское национальное меньшинство в Эстонской Республике (1918–1940). Тарту: Крипта.
Issakov 2003 = Сергей Исаков. Северянин Игорь (1897–1941) – Литературная энциклопедия русского зарубежья (1918–1940). Nr 3, kd 4, lk 58–63.
Jakovlenko 2015 = Анастасия Яковленко. Исторический путь развития документа, удостоверяющего личность. – Евразийский Союз Ученых, (8–4 (17)), lk 43–44.
Jauss, Hans Robert 1977. Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
Jauss 1995 = Ханс Роберт Яусс, История литературы как провокация литературоведения. – Новое Литературное Обозрение, nr 2, lk 34–84.Järva Teataja 2021 = Poeetide kuningas sai mälestuspingi. – Järva Teataja 13. VIII. https://jarvateataja.postimees.ee/7315136/poeetide-kuningas-sai-malestuspingi
Kaljumäe, Voldemar 1978. Üks kauge hommik Pühajõe lauliku kodus. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 301–302.

Kivikas, Albert 1921. Vene mõju Henrik Visnapuu loomingus. – Päevalehe erileht Kirjandus–kunst–teadus 21. III, nr 6, lk 41–46; 30. III, nr 7, lk 49–52.
Kortšikova 2000 = Софья Корчикова. Из истории русской поэзии Серебряного века статья 9 футуристы. Владимир Маяковский. Игорь Северянин. Велимир Хлебников. – Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал), nr 11, lk 237–246.
Kotjuh 2005 = Игорь Котюх. Когда наступит завтра? Tallinn: Huma.
Kotjuh, Igor 2012. Eesti venekeelne kirjandus: kas osa eesti või vene kirjandusest? – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 134–139. https://doi.org/10.54013/kk651a4
Kotjuh, Igor 2020. Andrei Ivanovi teoste retseptsioon ja Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi kujunemine. Magistritöö. Tallinna Ülikool. https://www.etera.ee/s/ttmB007XCP (12.04.2025)
Kotjuh, Igor 2022. Boriss Baljasnõi – luuletaja, tõlkija, kaasaegse Eesti venekeelse kirjanduse kujundaja. – Isamaa ja emakeele vahel. Etüüde Eesti venekeelsest nüüdiskirjandusest. (Etüüde nüüdiskultuurist 10.) Toim Igor Kotjuh, Aare Pilv, Piret Viires. Tallinn: Nüüdiskultuuri uurimise töörühm; Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 32−47.
Kotjuh, Igor 2023a. Tõrked Eesti venekeelse kirjanduse omaks tunnistamisel 1918–1940. Igor Severjanini juhtum – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 555–574. https://doi.org/10.54013/kk786a1
Kotjuh, Igor 2023b. Kõne Ene Mihkelsoni kultuurimõtestaja preemia pälvimise puhul. – Sirp 27. X, lk 28–29.
Kotjuh, Igor 2024. Eesti kirjandus – üks rikkus ajab teist taga. Vestlusi kirjanikega aastail 2020–2024. Tallinn: SA Kultuurileht.
Kotjuh, Igor 2025. Rahvuskultuurilisest enesemääratlemisest eesti kirjandusloos. Igor Severjanini hübriididentiteedi peegeldus luulekogus „Klassikalised roosid" (1931). – Methis. Studia humaniora Estonica, nr 35, lk 267–289. https://doi.org/10.7592/methis.v28i35.25578
Kotjuh, Igor; Baljasnõi, Boris 2008. Mitmekultuuriline ja polüetniline intellektuaal. – Looming, nr 4, lk 596–603.
Kotjuh, Igor; Issakov, Sergei 2022. Intervjuu Sergei Issakoviga (küsitleb Igor Kotjuh). – Isamaa ja emakeele vahel. Etüüde Eesti venekeelsest nüüdiskirjandusest. (Etüüde nüüdiskultuurist 10.) Toim Igor Kotjuh, Aare Pilv, Piret Viires. Tallinn: Nüüdiskultuuri uurimise töörühm; Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 21−28.
Kovalenko 1997 = Светлана Коваленко. Северянин Игорь (1887–1941). – Литературная энциклопедия русского зарубежья. Под ред. А.Н. Николюкина: В 4 тт. Т.1. Писатели русского зарубежья. М.: РОССПЭН, lk 349– 352.
Kruus 1982 = Рейн Круус. Игорь Северянин в Эстонии 1918–1941. Дипломная работа. Тартуский государственный университет.
Kruus 1986 = Рейн Круус. Новые данные о жизни и творчестве Игоря Северянина. – Труды по русской и славянской филологии. Литературоведение. Литература и публицистика: Проблемы взаимодействия. (Ученые записки Тартуского государственного университета 683.) Ред. М. Б. Плюханова. Тарту, lk 32–37.
Kruus, Rein 1987a. Postuumne Severjanin. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 285–297.
Kruus 1987b = Рейн Круус. Об „эстонском" периоде Игоря Северянина; Жизнь и творчество Игоря Северянина: Материалы к историографии темы. – О Игоре Северя-нине. Тезисы докладов научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения Игоря Северянина. Череповец, апрель 1987. Череповец, lk 11–14, 70–74.
Kruus, Rein 1987c. Eesti ja Igor Severjanin. – Looming, nr 5, lk 682–686.

Kuranda, Garkavi 2011 = Елена Куранда, Сергей Гаркави. Неизвестные стихи Игоря Северянина 1920-х гг. – Новый филологический вестник, nr 4, 73–83.
Kurvet-Käosaar, Leena; Ojamaa, Triinu; Sakova, Aija 2019. Situating narratives of migration and diaspora: An introduction. – Trames. Journal of the Humanities and Social Sciences, kd 23, nr 2, lk 125–143. https://doi.org/10.3176/tr.2019.2.01
Kuznetsova 2017 = Екатерина Кузнецова. Поэтика И. Северянина и литературная пародия начала XX в. – Studia Litterarum, nr 1, lk 220–243.
Kuznetsova 2018 = Екатерина Кузнецова. „Царственный паяц": маски „короля" и „шута" в поэзии И. Северянина, статья вторая. – Новый филологический вестник, nr 3 (46), 117–128.
Kuznetsova 2020 = Екатерина Кузнецова. Женские маски в поэзии И. Северянина. – Вестн. Том. гос. ун-та. Nr 53.
Kuznetsova 2021 = Екатерина Кузнецова. Рецепция лирики Анри де Ренье в творчестве М. Волошина и И. Северянина. – Studia Litterarum, nr 1, 66–87.
Kuznetsova e-kogu = Екатерина Кузнецова. И. Северянин на Западе. Игорь Северянин в зарубежных исследованиях, критике и воспоминаниях. Материалы к библиографии. Москва: Научная лаборатория ИМЛИ «Rossica: Русская литература в мировом культурном контексте». E-andmebaas (seisuga 2018). https://rossica-imli.ru/index.php/ru/bibliograficheskaya-baza-dannykh/17-russkaya-literatura-serebryanogo-veka-v-mirovom-kulturnom-kontekste/54-i-severyanin-na-zapade#_ftn1
Kärner, Jaan 1922a. Severjanin – Visnapuu – Kussikav. – Päevaleht 30. III, lk 2.
Kärner, Jaan 1922b. Eesti uuema lüürika arenemisteedelt. – Päevalehe erileht Kirjandus – kunst – teadus 21. VIII, nr 33, lk 257–261.
Levina 2024 = Мария Левина. Пастернак и Северянин: две редакции «Вокзала». – Studia Litterarum, kd 9, nr 3, lk 242–255. DOI: 10.22455/2500-4247-2024-9-3-242-255
Lotman, Juri 2005. Kultuur ja plahvatus. (Ajalugu. Sotsiaalteadused.) Tlk Piret Lotman. 2. tr. Tallinn: Varrak.
Lukas, Liina 2006. Baltisaksa kirjandusväli 1890–1918. (Collegium litterarum 20.) Tartu–Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, Tartu Ülikooli kirjanduse ja rahvaluule osakond.
Maljanova 1998 = Людмила Владимировна Малянова, Функционально-стилистическое исследование языка русской литературы серебряного века. Поэтические неологизмы Игоря Северянина. Автореферат диссертации. Самара: Самарский государственный педагогический университет.
Nikultseva 2008 = В. В. Никульцева, Словарь неологизмов Игоря Северянина. Под ред. проф. В. В. Лопатина. Москва: Азбуковник.
Novõje Oblaka = Новые облака, newclouds.ee (12.04.2025).Oblaka 1920 = Облака. Еженедельник литературы, искусства, науки и жизни, нр 1. Ревель: Кольцо.
Ostankovitš, Bublik 2017 = Анатолий Останкович, Евгения Бублик. Диалектика тождества и различий в истории русского триолета. Гуманитарные и юридические исследования, (1), 209–213.
Pild, Lea; Misnikevitš, Tatjana 2010. Igor Severjanini Henrik Visnapuu tõlked ja nende retseptsioon. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 24−32.
Poetõ Estonii 1928 = Поэты Эстонии. Антология за сто лет (1803—1902 г. г.) Переводы Игоря-Северянина Издательство. Юрьев [Tartu]: Вадим Бергман.
Ponomarjova 2016 = Галина Пономарева, К биографии гражданской жены Игоря Северянина В. Б. Коренди. – Культура русской диаспоры: судьбы и тексты эмиграции. (Russian Culture in Europe 13.) Ред. Александр Данилевский, Сергей

Доценко, Федор Поляков. Vienna: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, lk 77−88.
Rein Kruusi bibliograafia 2006 = Библиография публикаций Рейна Крууса 1973–2002, составитель – Рита Хиллермаа. – Балтийский архив: русская культура в Прибалтике. XI, «Таллинский текст» в русской культуре. Издательство Тартуского университета, lk 395–435.
Riigi Teataja 1998. „Eesti riikliku integratsioonipoliitika lähtekohtade mitte-eestlaste integreerimiseks Eesti ühiskonda» heakskiitmine" RT I 1998, 57, 866, netiversioon https://www.riigiteataja.ee/akt/75582 (02.05.2025)
Russkaja emigratsija 2016 = Русская эмиграция и русские писатели Эстонии 1918–1940. Составитель Сергей Исаков. Tallinn: KPD.
Sakova, Aija 2005. Homne ei saa tähendada lahustumist. – Sirp 29. IV, lk 6.
Sakova, Aija 2022. Eestivene kirjanduse rahvusülene võ mitmerahvuseline subjekt: Igor Kotjuhi juhtum. – Isamaa ja emakeele vahel. Etüüde Eesti venekeelsest nüüdiskirjandusest. (Etüüde nüüdiskultuurist 10.). Toim Igor Kotjuh, Aare Pilv, Piret Viires. Tallinn: Nüüdiskultuuri uurimise töörühm; Tartu ÜlikooliKirjastus, lk 120−127.
Severjanin 1905 = Игорь Северянин. Гибель «Рюрика» / Игорь Лотарев. – «Досуг и дело», нр №2, 1 февраля. Петербург.
Severjanin 1913 = Игорь Северянин. Громокипящий кубок. Москва: Гриф.
Severjanin 1920 = Игорь Северянин, Вервэна. Юрьевъ: Одамесъ.
Severjanin 1921 = Игорь Северянин, Менестрель. Берлин: Издание магазина Москва.
Severjanin 1922 = Игорь Северянин, Фея Eiole: Поэзы 1920–21 г.г. Берлин: Отто Кирхнер.
Severjanin 1923 = Игорь Северянин, Соловей. Поэзы. Берлин – Москва: Издание акц. о-ва «Накануне».
Severjanin, Igor 1987. Elan unelmas. Vikerkaar nr 5, lk 36–37.
Severjanin 1988 = Игорь Северянин, Письма к Августе Барановой. Составители Бенгт Янгфельдт, Рейн Круус. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
Severjanin 1995a = Игорь Северянин, Сочинения Т. 1. Санкт-Петербург: Logos.
Severjanin 1995b = Игорь Северянин, Сочинения Т. 2. Санкт-Петербург: Logos.
Severjanin 1995c = Игорь Северянин, Сочинения Т. 3. Санкт-Петербург: Logos.
Severjanin 1996 = Игорь Северянин, Сочинения Т. 4. Санкт-Петербург: Logos.
Severjanin 2007 = Игорь-Северянин в переводах. Составитель Михаил Петров. Таллинн: М. Петров.
Severjanini kontsertkroonika = Концертная хроника Игоря Северянина. Сост. Михаил Петров.
https://severjanin.ee/%d1%80%d0%be%d0%b4%d0%be%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%b5-%d0%bf%d0%be%d1%8d%d1%82%d0%b0/%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%86%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%bd%d0%b0%d1%8f-%d1%85%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%b0/
S. G. Issakovi bibliograafia. https://estorussica.ut.ee/isakov_cv.htm
Sobolev 2017 = Александр Соболев. К летописи жизни и творчества Игоря Северянина. – Литературный факт, nr 3, lk 254–271.
Suits, Gustav 1905 = „Noor Eesti" toim. Noorte püüded. Üksikud mõtted meie oleviku kohta. – Noor Eesti I. Tartu: Kirjanduse Sõprade Kirjastus, lk 3–19.
Södergran, Edith 1987. Igor Severjanin. – Vikerkaar, nr 5, lk 35–36.
Šumakov 1997 = Юрий Шумаков, Игорь Северянин в Эстонии. – Ю. Шумаков, Избранное. Таллинн: Союз славянских просв. и благотворит. обществ, lk 215–223

Šumakov, Jüri 1985. Tartu tiivustusel. Tallinn: Eesti Raamat.
Tajfel, Henri; Turner, John C. 1979. An Integrative Theory of Intergroup Conflict. – The Social Psychology of Intergroup Relations. Toim William G. Austin, Stephen Worchel. Monterey, CA: Brooks/Cole, lk 33–47.
Talviste, Eret 2023. Mõeldes rahust rongisõidu ajal... – Keel ja Kirjandus, nr 8−9, lk 933−952. https://doi.org/10.54013/kk788a10
Tammjärv, Maia; Kotjuh, Igor 2023. Ma ei oska elada. – Müürileht, nr 129, lk 5–8.
Terjohhina, Šubnikova-Guseva 2004 = Вера Терёхина, Наталья Шубникова-Гусева (сост.), Громокипящий кубок. Ананасы в шампанском. Соловей. Классические розы. Москва: Эксмо.
Terjohhina, Šubnikova-Guseva 2005 = Вера Терёхина, Наталья Шубникова-Гусева (сост.), Царственный паяц. Москва: Вагриус.
Terjohhina, Šubnikova-Guseva 2009 = Вера Терёхина, Наталья Шубникова-Гусева (сост.), Игорь Северянин глазами современников. Москва: Эксмо.
Terjohhina, Šubnikova-Guseva 2013 = Вера Терёхина, Наталья Шубникова-Гусева (сост.), Я – гений. Москва: Алгоритм.
Terjohhina, Šubnikova-Guseva 2015 = Вера Терёхина, Наталья Шубникова-Гусева (сост.), За струнной изгородью лиры…. Москва: Алгоритм.
Terjohhina, Šubnikova-Guseva 2017 = Вера Терёхина, Наталья Шубникова-Гусева, Игорь Северянин. Москва: Молодая гвардия. (ЖЗЛ – Жизнь замечательных людей)
Tofantšuk, Julia 2007. Construction of Identity in the Fiction of Contemporary British Women Writers (Jeanette Winterson, Meera Syal and Eva Figes). Doktoritöö, Tallinna Ülikool. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
Tsvetajeva 1991 = Марина Цветаева, Об искусстве. Москва: Искусство.
Turner, John C. 1982. Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group. – Social Identity and Intergroup Relations. Toim Henri Tajfel. Cambridge: Cambridge University Press, lk 15–40.
Turner, John C.; Hogg, Michael A.; Oakes, Penelope J.; Reicher, Stephen D.; Wetherell, Margaret S. 1987. Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory. Oxford: Blackwell.
Undusk, Jaan 2017. Veel üks (vene) siurulind. Igor Severjanini 130. sünnipäevaks. – Vikerkaar, nr 6, lk 2−7.
Vesti Dnja 1940a = Вести дня, 15. III, lk 1.
Vesti Dnja 1940b = Вести дня, 5. VI, lk 2.
Visnapuu, Henrik1921. Vanad ja vastsed poeedid. Esseed. Tartu: Noor-Eesti.
Xie Zhou, Sosnovtseva 2020 = Се Чжоу, Степанида Сосновцева. Два топоса в жизнетворческой судьбе Игоря Северянина. – Мир русскоговорящих стран, nr 1 (3).
Yildiz, Yasemin 2012. Beyond the Mother Tongue: The Postmonolingual Condition. New York: Fordham University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctt13x0cqr

ARHIIVIALLIKAD

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv:
EKM EKLA, f 216. Felissa Kruudi materjalid.

Venemaa riiklik kirjanduse ja kunsti arhiiv:
RGALI, f 1152. Vera Zapolskaja (Korendi) kogu.

ARTIKLID

ELULOOKIRJELDUS

Nimi	Igor Kotjuh
Sünniaeg	22. mai 1978
Kodakondsus	Eesti
E-mail	igor.kotjuh@gmail.com
Veebileht	igorkotjuh.com
Telefon	+372 527 2920

Haridus

2021–2025	Tartu Ülikool, doktoriõpingud (eesti kirjandus)
2020	Tallinna Ülikool, magistrikraad (kirjandusteadus).
2009	Tartu Ülikool, bakalaureusekraad (soome-ugri keeleteadus).
1996	Võru 2. keskkool

Teenistuskäik

01.01.2024 – ...	Eesti Kirjanike Liit, kirjanikupalga saaja
01.09.2021 – 08.2025	Tartu Ülikool, eesti kirjanduse doktorant
01.01.2021 – 12.2023	Koigi Kool, eesti keele ja kirjanduse õpetaja (1,00)
01.01.2018 – ...	Kirjastus Tuum, Tallinn, tegevtoimetaja (1,00)
01.01.2007 – ...	newclouds.ee, peatoimetaja (1,00)

Uurimisteemad

Eesti kirjandus XX ja XXI sajandil, Eesti venekeelne kirjandus, identiteediteooria, inspiratsiooniteooria, eksperimentaalsed luulevormid, tõlketeooria, kirjandussotsioloogia

Organisatsiooniline kuuluvus

Eesti Kirjanike Liit (alates 2006)
Kirjandusfestivali HeadRead toimkonnaliige (2009)
Eesti PEN (2010)
Jaan Kaplinski Selts (2022)

Tunnustused

Ajakirja Looming aastapreemia (2004)
Bernard Kangro kirjanduspreemia (2007, 2022)
Eesti Kultuurkapitali kirjandusauhind (2013, 2017, 2020)
EV presidendi auhind noorele kultuuritegelasele (2011)
EV Valgetähe teenetemärk (2015)
Tallinna linna raemedal (2015)
Ene Mihkelsoni kultuurimõtestaja preemia (2023)

Luulekogud

Когда наступит завтра? (Huma, 2005)

Teises keeles (Tuum, 2007)

Попытка партнерства (Kite, 2008)

Usaldusliin (Kite, 2010)

Эстонский дизайн (Kite, 2013)

Kuidas kujutada päeva? (Kite, 2015)

Loomulikult eriline lugu (Tuum, 2017)

Естественно особенный случай (Kite, 2017)

The isolation tapes (Kite, 2020)

Sireenid ja sähvatused (Kite, 2022)

Аркадия (Kite, 2024)

Muud raamatud

Kius olla julge. Luuletajad luulest (koost. Igor Kotjuh, Kite, 2011)

Kius olla julge II. Luuletajad luulest (koost. Igor Kotjuh, Kite, 2015)

Isamaa ja emakeele vahel. Etüüde Eesti venekeelsest nüüdiskirjandusest (koostajad ja toimetajad Igor Kotjuh, Aare Pilv ja Piret Viires, 2022)

Eesti kirjandus – üks rikkus ajab teist taga. Vestlusi kirjanikega aastail 2020–2024. Tallinn: SA Kultuurileht, 2024

Valik publikatsioone

Kotjuh, Igor 2007. Kuidas Tuulelohe lendu läks? – Vikerkaar, nr 9, lk 50–66.

Kotjuh, Igor 2012. Eesti venekeelne kirjandus: kas osa eesti või vene kirjandusest? – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 134–139.

Kotjuh, Igor 2013. Eesti venekeelse kirjanduse nullindate põlvkond. – Methis. Studia humaniora Estonica, nr 11, lk 64−83.

Kotjuh, Igor 2020. Andrei Ivanovi teoste retseptsioon ja Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi kujunemine. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Kotjuh, Igor 2023a. Tõrked Eesti venekeelse kirjanduse omaks tunnistamisel 1918–1940. Igor Severjanini juhtum. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 555−574.

Kotjuh, Igor 2023b. Kõne Ene Mihkelsoni kultuurimõtestaja preemia pälvimise puhul. – Sirp 27. X, lk 28–29.

Kotjuh, Igor 2024. Eesti keel Igor Severjanini loomingus. Hübriididentiteeti toetav transkeelsus. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 902–919.

Kotjuh, Igor 2025. Rahvuskultuurilisest enesemääratlemisest eesti kirjandusloos. Igor Severjanini hübriididentiteedi peegeldus luulekogus „Klassikalised roosid" (1931). – Methis. Studia humaniora Estonica, nr 35, lk 267–289.

CURRICULUM VITAE

Name: Igor Kotjuh
Date of Birth: 22 May 1978
Citizenship: Estonia
E-mail: igor.kotjuh@gmail.com
Website: igorkotjuh.com
Phone: +372 527 2920

Education

2021–2025	University of Tartu, PhD studies in Estonian Literature
2020	Tallinn University, MA in Literary Studies
2009	University of Tartu, BA in Finno-Ugric Linguistics
1996	Võru Secondary School No. 2

Employment History

01.01.2024 –…	Estonian Writers' Union, state-funded writer
01.09.2021 – 08.2025	University of Tartu, PhD student in Estonian literature
01.01.2021 – 12.2023	Koigi School, teacher of Estonian language and literature (full-time)
01.01.2018 – …	Publishing House Tuum, Tallinn, executive editor (full-time)
01.01.2007 – …	Editor-in-chief of newclouds.ee (full-time)

Research Interests

Estonian literature of the 20th and 21st centuries, Estonian Russian-language literature, identity theory, theory of inspiration, experimental forms of poetry, translation theory, sociology of literature

Organizational Memberships

Estonian Writers' Union (since 2006)
Estonian PEN (2010)
Jaan Kaplinski Society (2022)
Member of the organizing team of the HeadRead literary festival (2009–)

Awards and Honors

Looming Magazine Annual Prize (2004)
Bernard Kangro Literary Award (2007, 2022)
Estonian Cultural Endowment Literature Prize (2013, 2017, 2020)
President of Estonia's Award for a Young Cultural Figure (2011)
Order of the White Star (2015)
Tallinn City Medal of Merit (2015)
Ene Mihkelson Award for Cultural Reflection (2023)

DISSERTATIONES LITTERARUM ET CONTEMPLATIONIS COMPARATIVAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Indrek Tart**. Eestikeelne luuleraamat 1638–2000. Tartu, 2002.
2. **Anneli Saro**. Madis Kõivu näidendite teatriretseptsioon. Tartu, 2004.
3. **Eve Annuk**. Biograafilise lähenemisviisi võimalusi nõukogude aja uurimise konteksti. Tartu, 2006.
4. **Piret Viires**. Postmodernism eesti kirjanduskultuuris. Tartu, 2006.
5. **Marin Laak**. Kirjandusajaloo mittelineaarsed mudelid: teksti ja konteksti probleeme digitaalses keskkonnas. Tartu, 2006.
6. **Leena Kurvet-Käosaar**. Embodied subjectivity in the diaries of Virginia Woolf, Aino Kallas and Anaïs Nin. Tartu, 2006.
7. **Jaak Tomberg**. Kirjanduse lepitav otstarve. Tartu, 2009.
8. **Katrin Puik**. Iroonia Heiti Talviku ja Betti Alveri luules. Tartu, 2009.
9. **Eneken Laanes**. Lepitamatud dialoogid: subjekt ja mälu nõukogudejärgses eesti romaanis. Tartu, 2009.
10. **Mirjam Hinrikus**. Dekadentlik modernsuskogemus A. H. Tammsaare ja nooreestlaste loomingus. Tartu, 2011.
11. **Kairit Kaur**. Dichtende Frauen in Est-, Liv- und Kurland, 1654–1800. Von den ersten Gelegenheitsgedichten bis zu den ersten Gedichtbänden. Tartu, 2013, 424 S.
12. **Mart Velsker**. Lõunaeesti kirjandusloo kirjutamise võimalusi. Tartu, 2014 203 lk.
13. **Aija Sakova-Merivee**. Ausgraben und Erinnern. Denkbilder des Erinnerns und der moralischen Zeugenschaft im Werk von Ene Mihkelson und Christa Wolf. Tartu, 2014, 172 S.
14. **Maarja Hollo**. Romantiline subjekt, mälu ja trauma Bernard Kangro sõjajärgses loomingus. Tartu, 2016, 194 lk.
15. **Brita Melts**. Kirjanduslikud omailmad ja nende autobiograafilised lätted. Tartu, 2016, 223 lk.
16. **Andrus Org**. Eesti ulmekirjanduse žanrid ja nende poeetika. Tartu, 2016, 362 lk.
17. **Johanna Ross**. Aira Kaalust Mari Saadini. Nõukogude eesti naisarenguromaan ja selle lugemisviisid. Tartu, 2018, 307 lk.
18. **Oleg Sobchuk**. Charting Artistic Evolution: An Essay in Theory. Tartu, 2018, 157 p.
19. **Rebekka Lotman**. Eesti sonett. Tartu, 2019, 463 lk.
20. **Katrin Kangur**. Poetics of adaptation and point of view: literary and documentary sources of the historical-biographical film. Tartu, 2019, 152 p.
21. **Janek Kraavi**. Transgressioon ja transgressiivsuse poeetika eesti nüüdiskirjanduses. Tartu, 2021, 169 lk.
22. **Andres Herkel**. Nāgārdžuna „Keskmise tee juurvärsid“: tõlge ja tõlgendus. Tartu, 2022, 312 lk.

23. **Silvia Kurr**. Material Ekphrasis: Bringing Together New Materialisms and Ekphrastic Studies. Tartu, 2023, 129 p.
24. **Indrek Ojam**. Stseeni poeetika ja eesti modernistlik romaan. Tartu, 2023, 176 p.
25. **Pinelopi Tzouva**. Breaking Free of Cancerland: Changing the Stories We Tell About Breast Cancer. Tartu, 2025, 157 p.
26. **Mattia Bellini**. Video Games, Narratives, and Complexity. Tartu, 2025, 295 p.